ДЕНЬ ВЕЛИКИХ СУМНІВІВ

Фермі належало кілька сотень рівнинних гектарів. Всі вони були засіяні злаками й засаджені городиною, виноградом, банановими та помаранчевими деревами. Весь цей простір був облямований каналом з винятково чистою водою. Свідченням чистоти була її небесна голубизна. Над каналом росли верби й евкаліпти, рясніли іще зеленкуватими плодами калинові кущі. Мішанина дерев і кущів з різних земних широт (від субтропіків до Південного Сибіру) породжувала загадку. Та найбільша загадка була не в рослинності, а в геометрії фермерських володінь: вони становили правильне коло. До того правильне, що здавалося: якийсь казковий велетень, стоячи там, де містився господарчий двір, обвів довколишню землю величезним циркулем з радіусом близько трьох кілометрів.

Двір також був незвичайний. Поряд залегкими спорудами для реманенту й машин стояв високий будинок, що нагадував башту. На вершині башти зблискувала велика куля невідомого призначення. Жодних інших споруд не було видно на всьому довкіллі.

Двоє молодих людей, хлопець і дівчина, вийшли з двору й попростували повз пшеничне поле, що вже починало половіти. Йшли вони так, ніби їм коштувало чималих зусиль не відірватися від землі. Схоже на те, що вони взагалі майже нічого не важили — якби зажадали, могли б за один стрибок подолати з півсотні метрів. Але їм нікуди було поспішати, тому вони навмисне уповільнювали кроки. Власне, це навіть були не кроки — це були короткі, плавні стрибки.

— Прокопе, — мовила дівчина. — Не варт перебільшувати. Якщо навіть справді так, як ти кажеш…

— Коли мене звідти, — Прокіп показав пальцем собі під ноги, — випускали на якусь годину, я, звичайно, цього помітити не міг. А як

тільки почав тут жити постійно… Це особливо помітно вранці. Його немає! Розумієш?

— Чого немає? — з тривогою в голосі запитала дівчина.

— Сонця немає!

Дівчина була зодягнена в спортивний костюм синього кольору. Золотаве волосся вільно спадало їй на плечі. На мить вона зупинила погляд на великій сережці, що звисала з правого вуха її супутника.

— Чому ти на мене так дивишся, Гелено?

Гелена різким рухом руки нахилила його голову, затиснула сережку в маленькій долоні й тихо сказала:

— Віддай її мені.

— Не можна. На ній викарбувано мій номер.

— Прокопе, зніми!

Прокіп був зодягнений у робочий комбінезон — він саме лагодив трактора, коли до нього прийшла дівчина.

Гелена була донькою віце-президента Мірека Лятошинського, а Прокіп працював механіком на фермі.

Він спробував зняти сережку, але не зміг. Тоді Гелена присіла на землю, посадила його поруч. За мить вухо Про-копа було звільнене від сережки. Зав’язавши її в носовика, дівчина заховала вузлик поміж пшеницею. Коли відійшли на безпечну відстань, Гелена пояснила:

— Це така сережка… Знаєш яка? Кожне твоє слово чують костоломи. Тепер розповідай. Ти кажеш, немає сонця? А що ж нам світить?

Костоломами називали наглядачів, що нерідко били тих, хто порушував порядок, встановлений Президентом. Або й били без причини, як їм заманеться.

Хлопець виліз із замащеного комбінезона й також сховав його серед пшениці. Лишився у сорочці й світлих штанях, втягнув повітря у легені, відтак із силою його витиснув, наче з гумової камери, й оглянувся довкола. Доволі далеко від них, на помідорних плантаціях, поралися кореянки. Біля каналу на вузенькій смужці лугу паслися корови. Костоломів, які час від часу обстежували поля на своїх літаючих стільцях, він ніде не помітив.

— Не знаю, що нам світить. Але не сонце, — сказав він перегодя.

Проте, як тому і належало бути о цій порі, з-за хмари вийшло сонце — воно було по-вечірньому червоне. Його диск висів над евкаліптами і ось-ось мав зануритися в канал. Тим часом на сході із-за верб йому на зміну викотився повновидий місяць.

— Я тебе не розумію, Прокопе. А місяць є?

— І місяця немає. Хіба тобі батько не пояснював?

В долині поміж крутими горами вечоріло швидко, навально. У небі почали з’являтися зірки, все більше й більше.

Молоді люди наближалися до каналу. Дівчина після тривалої мовчанки сказала:

— Батько мені розповідав про сережки, просив бути обачною. Тобі ж відомо, що тато належить до кола безсмертних. А матусі Президент не

дав цього права, вона мусила вмерти. Тепер батько намагається право на безсмертя здобути для мене. Мені жаль його — він такий самотній. Та якщо Президентові донесуть про якісь мої порушення…

Гелена не помітила, як болісно пересмикнулося обличчя Прокопа. Але хлопець промовчав — йому неприємно було думати про Гелену так, як про тих жінок, що собі здобували безсмертя, пройшовши через гарем Президента.

Прокіп узяв дівчину за руки.

— Гелено! — почав він, дивлячись їй у вічі. — Нас із дитинства навчали: цей світ створив Президент. Світ безконечний — навколо міріади зірок, що не менші від нашого Сонця. Або навіть більші. Наш Президент могутній, бо він — бог. Може навіть дарувати людям безсмертя. І це він справді робить. Але ж… Недобра слава про його оргії поширюється там (Прокіп показав кудись під землю). А як виявиться, що й самого світу немає… Що це лишень майстерна ілюзія…

— Безсмертя — не ілюзія, — майже гнівно заперечила Гелена. — Мій батько живе цілих три століття. А дехто із безсмертних значно довше.

— Так. Я це знаю. Це правда. Але кому потрібне безсмертя, коли сам світ — брехня? Мені вже сьогодні жити не хочеться. Цих зірок — немає. Місяця — теж немає. Нічого немає. Тоді навіщо безсмертя? Та ще ціною принижень. Яка в ньому радість?

— Чому не повинно бути того, що я бачу на власні очі? Прокіп показав рукою поза канал.

— Ходімо туди. Сама пересвідчишся.

— Це великий гріх, Прокопе. На того, хто перейде канал, упаде кара божа.

— Немає ніякого бога. Є ілюзіоніст. Ходімо, Гелено! Дивився в її обличчя — і серце його стискалося від болю.

Рот Гелени був напіввідкритий, очі застигли в непорушності. Все єство дівчини пойняв страх.

— Не піду. Боюсь.

Він пригорнув Гелену й поцілував її в чоло, мов сестру.

— Гаразд. Лишайся тут. Я піду сам.

Вона мовчки стиснула його пальці — це й була відповідь. Прокіп ступив на воду. Саме так — не у воду, а на воду, бо людське тіло тут важило так мало, що вода утримувала його на своїй поверхні. Принаймні кілька хвилин слід було простояти непорушно, щоб ноги твої поволі почали занурюватись. Але Прокіп не стояв — він ішов у страхітливе потойбіччя.

Коли Прокіп дійшов до середини каналу, Гелена його покликала:

— Прокопе, стривай! Я теж піду.

Прокіп спинився. Його обличчя осяяла радісна посмішка, проте дівчина цього не бачила. Долаючи страх, вона дріботіла до нього, розплескуючи ногами воду. Краплі розліталися дуже далеко. На протилежний берег каналу, що заріс густим чагарником, вони вийшли разом. Ступивши кілька кроків, опинилися перед кам’яною стіною, яка зросталася з небом. Далі йти нікуди — світ кінчався тут, одразу ж за чагарником.

Прокіп підняв руку — і тоді зоря, що сяяла над самісіньким небосхилом, опинилася на його долоні — вона була просто яскравим світловим зайчиком. Насправді зір не існувало — то були світлові

ефекти. Увесь цей світ виявився величезним, майстерно спорудженим планетарієм. Щоправда, цього слова тут ніхто не вживав, але молодим людям не бракувало освіти, щоб збагнути нехитру механіку облуди.

Проте Гелена усе ще не хотіла вірити, що їх змалечку обдурювали — адже ж у цьому обмані брав участь також її тато. Затримуватись на протилежному березі не можна — вони повернулися назад і рушили туди, де були заховані сережка й комбінезон. Прихопивши сховане, рушили далі.

— Знаєш, коли я збагнув, що то за куля на башті?.. Одразу ж після того, як ми з тобою посварилися. Пригадуєш? — Прокіп спинився, щоб побачити вираз її обличчя. Гелені, мабуть, було неприємно, що він згадав про сварку. Відзначивши це не без втіхи, хлопець продовжував: — Мені в ту ніч не спалося. Вийшов з кімнати й почав ходити довкола башти. Саме тоді я й спостеріг, що поверхня кулі дірчаста, на ній безліч вічок. Кожне вічко кидає жмутик променів. Таких жмутиків тисячі, це вони й створюють ілюзію зоряної ночі.

— Чому ж я ніколи цього не помічала? Я виросла в цьому дворі.

— А ти виходила з дому вночі?

— Батько не дозволяв, але я все одно виходила. Люблю помріяти в самотності. Але ні разу такого не бачила.

Хлопець замислився. Його обличчя, освітлене місяцем, було схоже на бронзову скульптуру, що раптом ожила й почала рухатися.

— Я потім теж ніколи такого не бачив… Не знаю, як це пояснити. Але для мене вистачило й одного разу.

Гелена рвучко затиснула йому рота долонею. Над ними зненацька повисло щось схоже на звичайне крісло, в якому бовваніла постать

людини в уніформі. Дівчина потягнула Прокопа на стежку, що в’юнилася поміж високою кукурудзою.

— Хто ви? Назвіть свої числа, — гукнув наглядач ламаною китайською мовою. Мабуть, тут удень працювали китайці. — Чому не спустилися додому?

Не подавши голосу, молоді люди стрибнули в люк, який виразно чорнів серед кукурудзи, і притьмом побігли напівтемним тунелем. Саме цим шляхом ті, хто працює в полі, повертаються до своїх конур у катакомбах.

За спинами втікачів час від часу спалахували ліхтарики, було чутно непристойну лайку. Бігти в тунелі, коли ти майже невагомий, — це справжня мука. Але не менших мук зазнавали й костоломи.

Відірватися від наглядачів у лабіринтах тунелів не вдавалося. Молоді люди вислизнули на поверхню біля подвір’я ферми. Прокіп уповільнив ходу, не наважуючись разом з Геленою увійти в будинок-башту, де віце-президент з донькою мали не вельми вигідне мешкання. Та Гелена рішуче потягла його за собою. Вона знала: наглядачі мають право обшукати двір ферми, але ж ніхто з них не наважиться непокоїти віце-президента.

Біля ліфта вони спинилися. Тут їм належало попрощатися. Хоча батько вже заждався Гелени, проте дівчина не квапилась — вона роздумувала, як бути далі. Прокіп це зрозумів.

— За мене не турбуйся. Я не пропаду, — сказав він, вдаючи, що ця ситуація його втішає.

— Тобі виходити не можна. Вони помітили, що ти заглушив сережку. Від тебе немає сигналів. Уже цього досить, щоб тебе арештувати. —

Вона кинула погляд на його комбінезон, де у кишені була загорнута в носовик сережка. — Зачекай мене трохи, я побалакаю з батьком.

Дівчина помахала рукою з глибини ліфта й зникла за його металевими дверима.

Прокіп думав про своє. Далеко не все, що він переживав, було йому зрозуміле. Дечого просто не знав. Протягом двох років хлопець працював у катакомбах механіком водневих двигунів внутрішнього згоряння. Згодом його перевели на потужну систему електролізу, яка продукувала водень і кисень. Обидва ці елементи в системі енергообміну з екологічного боку бездоганні. Електричну енергію отримували з термоядерної електростанції, яку скорочено називали термоядом. Запасів водню в колонії поки що було вдосталь, та коли траплялися на шляху водневі згущення, їх виловлювали доволі масивними агрегатами, змонтованими на поверхні астероїда. Отже ні з боку харчового (завдяки фермі), ні з боку енергетичного криза населенню колонії не загрожувала.

Якось Прокопа викликали в управу до Герда й повідомили, що йому належить з’явитися до віце-президента. Пан Мірек почав з того, що похвалив обидві його мови, якими він цілком вільно володів, — польську й українську. Колись, у далеку давнину, їхні народи ворогували. Відтак зрозуміли, що в світі немає рідніших народів, — і навчилися дружити. Це було там, на далекій Землі — такій далекій, що навіть зорю, довкола якої вона кружляє, не відразу відшукаєш серед інших зірок.

Лятошинський пояснив, що належало робити Прокопові. Передовсім він мусив дбати про фермерську техніку. Вся вона діяла на водневих двигунах — отже чогось нового тут для Прокопа не існувало. Машини були незграбні через свою вимушену масивність. Колеса великі, гострі шипи глибоко вгрузали в грунт — лише така комбінація (масивність плюс шипи) за умов незначної вагомості забезпечувала певну потужність.

Прокопові дали кімнату на фермі, поруч будинку-башти, але спав він здебільшого на сіні під відкритим небом.

Згодом хлопець почав помічати золотоволосу кралю, що інколи вибігала на подвір’я. Вона, звичайно, також його помітила, але не було приводу познайомитись. Привід знайшовся якось вранці, коли Прокіп умивався під краном — у нього не виявилося рушника. Задерши голову до неба й піднявши руки з розчепіреними пальцями, він деякий час стояв непорушно, щоб висохнути.

Дівчина, співчутливо посміхаючись, підійшла до нього й запитала:

— У вас що — витертися нічим?

— Нічим. Я ще не переніс речей з дому.

Вона побігла в будинок і повернулася з рушником. Так почалося їхнє знайомство.

Академік Лятошинський ставив генетичні досліди на рослинах. Часом йому була потрібна допомога — і тоді він звертався до Прокопа. Хлопець мимоволі почав помічати: Лятошинського гнітять якісь гризоти.

А йшлося, власне, ось про що. Степан Макаров, Президент Космічної Академії Наук, що п’ятсот років тому покинув Землю, був прихильником елітарного погляду на суспільство. Стосовно переважної більшості колоністів він обстоював систему обмежених знань. Особливо крізь густе сито належало проціджувати все, що стосувалося покинутої Землі. Повноцінними людьми він вважав тільки тих колоністів, яких нагороджував безсмертям, всі інші лишалися для нього експериментальним генофондом. Колись він використає цей матеріал, аби залюднити планету, до якої вони летіли.

Але те поки що вельми віддалена мета — галактична дорога відбере ще близько п’ятисот років. Спробуй прожити цілу вічність лише самою наукою, без милих серцю розваг! Отож Макаров і прагнув зробити своє безсмертя не лише не обтяжливим, а й доволі приємним. Притому проблеми моралі його не вельми турбували.

Саме ці риси характеру Президента з багатьох причин породжували дисгармонію в житті Мірека Лятошинського. І, мабуть, найголовніша причина ось яка: він дуже непокоївся за дочку.

Нарешті двері ліфта відсунулись. Гелена втягнула в нього Прокопа, що був знічений і розгублений.

— Тато наказав негайно тебе привести. Ночуватимеш у нас.

Будинок-башта мав з десяток поверхів, на кожному з яких містилося по дві-три кімнати, не більше. Тут були біохімічні й генетичні лабораторії, бібліотека, невеликий спортивний зал тощо. Мешкання віце-президента займало три поверхи. Один належав Гелені, другий — батькові, на третьому містилися їдальня й кухня. Сходи надто вузенькі, частіше користувалися ліфтом. Це було обтяжливо.

Гелена зупинила ліфт біля їдальні. Прокіп усе ще почувався знічено — його ведуть до людини, над якою не владні старіння і смерть.

Мабуть, пан Мірек розумів психічний стан хлопця, бо зустрів його у дверях і, тримаючи за лікоть, провів до фотеля.[2] Сам сів у фотель навпроти гостя.

Пан Мірек з вигляду мав близько сорока років, хоч прожив повних триста. Невелика лисина робила його лоб більшим, ніж він був насправді. Ретельно виголене підборіддя розділене надвоє ямкою, прямий ніс надавали обличчю мужньої вроди. Гелена була схожа на

батька, але ця схожість була виражена по-жіночому. Ніс у неї також прямий, профіль класичний, волосся біляве...

— Ах ви, шибайголови, — вдавано лаявся пан Мірек. — А якби вас на тому боці костоломи застали? Президент такого нікому не дарує... Між іншим, про той випадок, коли ти побачив проекційний механізм без кожуха. Мені Гелена розповіла... Таке може трапитися раз на століття, не частіше. І тобі, бач, поталанило. Я наказав той кожух почистити. А що на фермі живе невтаємничена людина — обслуга забула.

— Кожух почистити? — механічно перепитала Гелена, намагаючись пригадати значення слова "кожух". — Що це за абракадабра?

— Прямого значення пояснювати не буду — в енциклопедії знайдеш. А той кожух, про який я згадав, — це, власне, куля, в якій схована проекційна апаратура. Куля вільно випускає світло на екран, але світіння самої апаратури не видно. Екраном, як ви розумієте, — пан Мірек зробив широкий жест, — є вся сфера... Кам’яна сфера, що створює ілюзію неба... Над цим "небом" п’ятсот років тому людям довелось чимало попрацювати. Справа принципова. Тоді з цього приводу відбулась широка дискусія...

Лятошинський, мабуть, не помітив, як почервоніло обличчя Прокопа. Гамуючи гнів, хлопець підвівся з крісла й попрямував до виходу. Пан Мірек спантеличено запитав:

— Вам щось треба?

З кухні прибігла Гелена у картатому фартушку.

— Що з тобою, Прокопе?.. Я подаю вечерю.

— Пробач. Я тільки зараз пригадав, що забув трактор вимкнути. Чуєш, торохтить?

Гелена прислухалась, але нічого не почула.

— Невелике лихо. Водень вигорить — сам спиниться. Тим часом вони з хлопцем опинилися за дверима їдальні. І тут Прокопа прорвало:

— Пробач, Гелено. Він твій батько. Але є речі… Хіба ти не чула, як він говорив про той кожух? Його цікавить лише технічний бік справи. А що сотні людей живуть серед брехні… Чим вони житимуть, коли зненацька прозріють? Невже й тобі це байдуже?

Її обличчя поволі розпливалось у задоволеній посмішці:

— Ну й характер!.. Ні дідька лисого ти не зрозумів. Тато зовсім не такий, як ти про нього думав. Ходімо, я тобі допоможу його розворушити. І, до речі, скуштуєш мого супу з печерицями.

Невдовзі чоловіки сьорбали суп, нахвалюючи господиню.

— А може, це також тільки ілюзія, як і наше зоряне небо? — лукаво запитала дівчина, коли вже тарілки перед чоловіками спорожніли. — Я кажу про суп. Що ви про це думаєте, пане ілюзіоністе?

Пан Мірек відклав ложку й нахмурився:

— Є речі, з якими гріх жартувати.

Запанувала напружена пауза. Прокіп наглядав за Геленою. У ній поволі розпалювався гнів — і ось вона вже забула, що хотіла торкнутися цієї ризикованої теми якомога делікатніше. Заговорила різко, нещадно:

— Ти жорстокий, тату. Нікого не любиш, крім себе. Колись ти мені натякнув, що це ще не світ, а тільки невеличка модель світу… Та й зараз у тебе прохопилося, нібито п’ятсот років тому відбулась дискусія… Чому

ти одразу ж замовкаєш, як тільки доходиш до того… ну, до того, що сталося п’ятсот років тому?

— Бо народився на двісті років пізніше. Тоді Академія була вже далеко поза межами Сонячної системи.

— Але ж ти від когось дістав утаємничення. Невже ми з Прокопом — люди нижчого ґатунку?.. Подумай, як це має виглядати з нашого погляду. Ну, звичайно… Ти належиш до кола безсмертних… Проти тебе ми тільки нікчемні черв’яки…

Гелена й батько стояли одне проти одного, мов затяті супротивники. Здавалося, пан Мірек зараз відважить доброго ляпаса дочці, що переступила межу дозволеного. Але ціною немалих зусиль він зумів стриматися:

— Вже пізно. Ви можете дискутувати скільки завгодно, а мені завтра зранку треба доповідати Президентові. Другий поверх у нас вільний. Прокіп може заночувати там. — Відтак Лятошинський уклонився Прокопові: — Гелена вам покаже кімнати.

Це, власне, означало, що пан Мірек хотів порозмовляти з дочкою без Прокопа. Звісно, він мав на це батьківське право, Прокіп добре це розумів. І все ж хлопець покинув їдальню віце-президента з тяжким серцем. Гелена також була надміру напружена, попрощалися вони похапцем.

Коли Гелена повернулася до їдальні, пан Мірек сказав дочці:

— Доню, не ображайся на мене. Я не маю права розповідати тобі все. А Прокопові тим більше. Мені подобається цей русин. Та поміж ним і тобою є межа, яку ви не повинні переступати.

Гелена дивилася на батька з подивом і страхом. Вона не могла уявити його несправедливим навіть у дрібницях, а тут ішлося про головне, загальнолюдське — і тато городив таку обурливу нісенітницю!

Пан Мірек поклав руку на плече дочки:

— Я розумію, що ти зараз переживаєш. І знаю: твоя думка посунулась не в тому напрямі… Не туди, куди треба… Не заперечуй мені, дочко. Ти повинна затямити ось що. Я далеко не у всьому схвалюю Президента, але щодо головного… Про головне він не забуває. Люди в цьому штучному світі — це, Гелено, таки справді генофонд. Поза цим зникає сенс нашого існування. Через те, доню, у шлюбних справах ми не владні переступати національні межі. Повір мені: це не расизм, а наукова місія. Так було задумано на самому початку — ще там, на Землі. Нам належить на далекій планеті заснувати народи. Кожен з нас продовжує свою націю. А якщо ми наколотимо генетичного коктейлю…

— Ти можеш про це розказати докладніше? Лятошинський мовчав. Він зважував, що знає і чого не знає Гелена. Звісно, він не міг уберегти її від бібліотеки, яка була джерелом тисячолітнього досвіду земного людства. Але бібліотека так сформована, що навіть освічена людина в цьому замкнутому світі не знала чимало істотного про їхню колонію. Президент був деспотом, але пан Мірек інколи дозволяв собі з ним посперечатися. На докори Ля-тошинського з приводу останніх програм академік Макаров відповідав так:

— Через декілька століть все зрозумієте. І тоді погодитесь, що я завжди діяв на користь нашої місії. Консервація інтелекту необхідна. Принаймні щодо індивідів, які не беруть участі в науковій роботі. Нам потрібні не вони, а тільки їхні гени. Нехай мозок спить. Коли він буде необхідний — розбудимо.

Отож, стоячи перед донькою, Лятошинський міг сказати сьогодні лише одне:

— Дозволь спершу поговорити з Президентом. Але прошу відповісти щиру правду: у тебе з Прокопом — серйозно?..

Гелена відповіла по-дорослому:

— Я його кохаю.

— А він?

— Ну, ми з ним дружимо. Розмови про це поки що не було. Але я відчуваю… Навіть певна…

— Гаразд, — задоволено посміхнувся пан Мірек. — Цілком можливо, що у цьому разі перешкод менше, ніж я гадаю. Поляки й українці різняться лише ментально,[3] не генетично. А ментальність формується середовищем і вихованням.

БЕЗСОННЯ

Від Лятошинського не сховалося те, про що Гелена й Прокіп перекинулися кількома словами за дверима їдальні. Колись дуже давно пан Мірек пережив приблизно те ж саме, що тепер переживав Прокіп. Тоді він заприсягнувся ніколи не втрачати людяності, як її втратив у своїх космічних століттях академік Макаров. Але ж бач: це відбувається мимоволі — мабуть, через саму звичку думати про себе як про особу, котра цілком законно здобула серед смертних людей права людини безсмертної.

Цілком законно тому, що так це й було запрограмовано іще на Землі, коли Космічна Академія мала вирушити у свою тисячолітню дорогу. Потрібні були провідники, що несуть надбання земної науки і всю повноту земного досвіду поза такі далекі межі, котрі й уявити неможливо. На той час уже були вивчені механізми старіння, а також віднайдені ефективні засоби протидії цьому фізіологічному процесові,

що споконвіку вважався невідворотним. Але Земля переживала той період, коли це благодатне відкриття виявилося не на часі — воно б лише зашкодило земному людству. Проте вчені погодилися, що Президія Космічної Академії має право ним скористатися.

Пан Мірек крутився під ковдрою, не міг заснути — він воскрешав у споминах історію крихітного уламка земної цивілізації, якою була академічна колонія. Ця історія детально відтворена в пам’яті досконалих електронних суб’єктів, котрі вже не можна вважати машинами — то було щось незмірно більше, мудріше. Можна навіть сказати так: вони, електронні суб’єкти, були діючими моделями Всесвіту, який філософи також бачили як Всеосяжний Суб’єкт, здатний до найвищих форм мислення й творчості. Простіше кажучи, Тоталіт.

Пан Мірек народився вже у колонії Космічної Академії Наук. У ранній молодості його цікавили економічні науки, але згодом захопила біологія. Якось мимоволі у його свідомості з’єдналися дві наукові галузі — економія та біологія. Поступово він увійшов до економічної науки з розумінням біологічних законів — і це відкрило йому причини занепаду земної цивілізації.

На жаль, людство не зуміло створити такої цивілізації, яка б здобула безсмертя. Наприкінці двадцять першого століття життєві можливості земної кулі так звузилися, що земляни вимирали десятками й сотнями мільйонів. Почалося це з Китаю, населення якого зросло до двох мільярдів. І одночасно рівень земного океану почав катастрофічно підвищуватись. Його води заливали міста, відбирали найродючіші землі.

Вчені давно застерігали людство від катастрофи, котру вважали неминучою, якщо енергетика не буде переведена повністю на термоядерну енергію. Від уранових електростанцій відмовились — вони несли в собі небезпеку радіації. Кілька ТЯЕС (термоядерних електростанцій) успішно працювали, але нафта й вугілля усе ще здавалися набагато дешевшими. Розуміння вартості як економічної

категорії не вийшло на рівень природознавчих наук — і, мабуть, саме це стало головною причиною трагедії.

Пан Мірек був переконаний: земну цивілізацію вбила трудова теорія вартості, яка, на жаль, була абсолютизована не лише в нещасній Росії, куди вона прийшла у Марксово-му варіанті. її надмірна популярність у варіанті Адама Сміта також виявилася згубною: вона відволікала економів від енергетичних процесів космічного характеру, які, власне, й стояли в основі капіталу. Стояли доти, доки існував капітал. Чому він перестав існувати — це розуміло небагато людей на планеті. Вони намагалися пояснити, до якої безодні прямує людство, але державні мужі їхнього голосу не почули.

Пан Лятошинський гадає, що найперша і найголовніша причина занепаду земної цивілізації полягала не в затопленні родючих долин по всій земній кулі: це ж бо не причина а лише наслідок. Справжня причина, на думку Мірека, ховалася в хибному розумінні капіталу. Уже тоді, коли на Землі капіталу в абсолютному значенні не існувало (людство жило за рахунок винищення свого майбутнього), найвидатнішим економам та бізнесменам здавалося, що він, капітал, усе ще існує. І не лише існує, а навіть казково зростає. Так формувалася зовнішня видимість капіталу — і вона підштовхувала до смертельної пастки.

Тим часом капітал виснажувався, рік за роком гинув. І разом зі своєю загибеллю наближав невідворотну катастрофу людства. Він гинув у соплах реактивних двигунів, де спалювалась нафта, у топках електростанцій, де згоряло вугілля. Він гинув там, де земний гумус безборонно зносило вітрами, дощами й сніговими водами на дно річок і морів.

Капітал гинув тому, що він є не що інше, як синонім біологічної енергії, котра на земній кулі щороку зростає за рахунок фотосинтезу. Якщо ж вона перестала зростати, значить, перестав зростати й капітал.

Зародки розуміння економічних законів як законів фізичних ми зустрічаємо іще у фізіократів. Але завдяки Смітові економічна наука відхилилась у бік політики, перетворившись із науки біофізичної в науку політичну. І через те серед економів сталося так, що осліпли навіть зрячі.

Протягом двох переломних століть державні діячі й бізнесмени чомусь не хотіли усвідомити, що перетворення біологічної енергії в технічну-це смертельний злочин. Маючи безмір електроенергії (саме її Лятошинський називав технічною), можна загинути від голоду: адже ж людина не вмикається в електромережу, як звичайний комп’ютер. І вона здатна насититись електричною енергією не інакше, як тільки переробивши її на енергію біологічну. Ну, скажімо, спорудивши оранжереї, за допомогою тепла й світла людина почне вирощувати їстівні плоди. Але скільки ж громадян можна нагодувати оранжерейними плодами?..

Зате нафту, на лихий випадок, можна повністю перетворити на м’ясо: існують бактерії, що, пожираючи нафту, дозволяють легко й просто нарощувати мільйони тонн високоякісних білків. Це можна сказати також про газ і вугілля, бо їхня природа така ж сама: біологічна, сонячна. Зрештою, справа навіть не в їхній надзвичайній вартості — найбільша небезпека ховалася в наслідках їхнього спалювання. Припинивши спалювати вугілля, нафту й газ, люди не створили б у земній атмосфері парникового ефекту, через який почала танути крига на полюсах. Саме тому рівень океану неухильно зростав. Отже, економічна й екологічна неграмотність мимоволі стали причиною затоплення найро-дючіших земель планети. Тих земель, які в Індії й Китаї, скажімо, давали по три врожаї щорічно.

Мірек з великим болем думав про ті часи на Землі, коли розпадалися держави й голодні люди мільйонними ордами сунули туди, де ще можна було знайти якусь поживу. Отож китайці рушили на північ, де колись існувала підновлена за допомогою марксизму Російська імперія. Вона також давно розпалася, лишивши по собі населення, що вироджувалось

через алкоголізм, бездуховність, непереборну нехіть до праці. Ця нехіть вихована в концтаборах, через які, мов через конвеєр, проходила більшість російської людності. Злочинність породжувала канцтабори, а концтабори, в свою чергу, породжували злочинність.

У сорокових роках двадцять першого століття етнос колишньої держави вже виглядав безвольною, бездіяльною масою, серед якої талановиті індивідууми зустрічалися вельми рідко. Зате народжувалось багато дебілів, калік. Фактичними господарями Сибіру стали японці й китайці. Вони завоювали Сибір без війни — приходили, починали працювати й потроху підгодовували ледачих господарів. Господарям це дуже подобалось — вони могли безборонно жити за прислів’ям: родився малим, виріс п’яним, а перед смертю згадав, що й світу білого не бачив.

Згодом колишні володарі Сибіру збагнули, що вони перетворилися в нахлібників, від котрих нічого не залежить. Та було вже пізно. Тим часом сибірський етнос почав помітно мінятися під впливом жовтої раси. Жінки-сибірячки виявилися стійкішими у збереженні національних ознак, але ж їхні вічно п’яні чоловіки рано робилися імпотентами.

Отож, мабуть, не варто дивуватися, що Степан Макаров був росіянином лише за прізвищем та вихованням. Щодо зовнішнього вигляду, то він був типовим китайцем. Проте мати виховала його в презирстві до всього китайського. Так це в ньому лишалося й досі.

Степан рано виявив неабиякі здібності з фізики й астрономії. Йому було тридцять років, коли Сибірська Академія наук, де переважали китайські та японські вчені, вирішила, послати до сусідньої планетної системи науковий комплекс. Європейські країни також приєдналися до проекту.

Спершу проект мав невиразні риси — ніхто не уявляв, яких розмірів мав бути корабель і з яких матеріалів його належало будувати. Проте всі сходилися на тому, що зореліт належить споруджувати у космосі.

Дискусії тривали доти, доки Макаров не ознайомив учених із власним проектом. Він був простий і водночас надійний. Макаров пропонував перетворити на зореліт придатний для цього астероїд. Це мала бути невелика екосистема, що могла жити у повній незалежності як завгодно довго. Проект було розроблено до найдрібніших деталей — тож цілком природно, що його здійснення також було доручено академікові Макарову. На цю виснажливу працю він витратив півтора десятиліття.

Обраний астероїд мав п’ятнадцять кілометрів завширшки і вісімнадцять завдовжки. Перш ніж розпочинати на ньому будівельні роботи, астероїд перевели на орбіту Землі, зробивши його супутником Місяця. Були використані всі технічні досягнення, якими на той час володіло людство. За допомогою термоядерної енергії розтоплювали надра астероїда (у глибинах малої планети клекотів вулкан, але він був контрольований ученими). Розтоплену речовину виганяли на поверхню, надаючи астероїдові кулястої форми. Так були створені порожнини, що потім стали життєвим простором Космічної Академії.

За п’ятнадцать років на астероїді побувало близько десяти тисяч робітників та інженерів. Вони працювали по кілька місяців, потім мінялися. Не дозволяв собі відпустки лише Степан Макаров. Отож нібито немає брехні в тому, що світ цей створив Президент. І навіть у тому, що найвірнішим достойникам він дарував безсмертя, також нібито не було брехні. Нібито…

Коли Космічна Академія була споруджена й обладнана всім необхідним, надзвичайним рішенням Сибірської Академії наук в розпорядження Степана Макарова було передано тридцять шість спеціальних ліжок — для всіх академіків, котрі мали вилетіти у космічні мандри. Обирали найталановитіших і наймолодших.

Що ж то за ліжка? То, власне, були апарати, які створювали біологічно активне поле. Це поле допомагало клітинам організму протягом ночі повертати все, що вони встигали втратити протягом дня.

До слова "все" належав також біологічний час. Міріади мікрогодинників, що належали клітинам, невідомі променеві пальці щоранку заводили знову і знову. Так було перервано процес старіння — отже, мусила загинути й сама смерть.

Але саме те, що ці заборонені для використання на Землі апарати Макаров дістав особисто (в рішенні сказано: "під особисту відповідальність академіка С. Макарова"), стало фатальною помилкою тих, хто хотів запліднити земним розумом далекий, невідомий світ. Президент Космічної Академії (а ним, звичайно, став Макаров) одразу зміркував, що разом з апаратами, які продукували безсмертя, він отримав необмежену особисту владу. Таку владу, яка належить хіба що тільки Богові...

...Пан Мірек Лятошинський наблизився до вікна. Небо, як і слід було сподіватися, почало втрачати зірки й поволі наливалося барвами світанку. Саме йому, Мірекові, належало стежити за нормальною роботою апаратури, яка величезну кам’яну баню над фермою перетворювала на штучне небо. Але ж воно виглядало так природно, ніби десь над Південним Сибіром.

Зненацька Лятошинський помітив біля приміщення машинного парку серед кущів темну постать. Йому навіть здалося, що то був сам Герд — "ланцюговий пес" Макарова, начальник над костоломами.

Домагатися звання академіка (і навіть віце-президента!) Герд почав років двадцять тому. Макаров ніби й обіцяє, але все відкладає на майбутнє. Невдовзі Гердові сповниться п’ятий десяток. У цьому віці навіть талановиті вчені не здобували спецліжко — Макаров не любив оточувати себе старими.

"Герд просто дурень, — подумав Лятошинський. — Хоч у дечому Макаров і спотворює принципи Академії, але зробити академіком ката-поліцая... Ні! Президент просто водить його за носа".

Пан Мірек сягнистим почерком написав записку Прокопові: "Не виходьте на ферму до мого повернення". Підсунувши її під двері помешкання, де оселився Прокіп, повернувся на свій поверх. Лятошинський добре уявляв, що діялося в душі Прокопа. Це справді має виглядати катастрофою, коли всі твої уявлення про світ зненацька падають, мов кам’яна стеля в печері, і немилосердно чавлять тебе. Гелена була також збурена, але пан Мірек розумів: її потрясіння не таке глибоке, як у Прокопа. З цього хлопця міг би вирости справжній вчений, це безсумнівно.

Лятошинському вдалося поспати години зо дві вже під ранок. Це трохи його відсвіжило. Прийняв душ, поголився. Відтак випив кави й ретельно зодягнувся — там, нагорі, надавали значення зовнішньому виглядові. Підтягнутого, ставного віце-президента традиційна чорна пара й чорна краватка-метелик на білосніжній сорочці робили більше схожим на земного дипломата минулого століття, ніж на вченого. На жаль, у цій мінідержавці, на яку поволі перетворилася Академія, й справді доводилося бути дипломатом. Якби професор Лятошинський не володів цим хистом, чи зміг би він бути віце-президентом у Макарова?

Пан Мірек спустився ліфтом трохи нижче першого поверху — до вестибюля, оздобленого пластмасою, що нагадувала природний мармур. Тут усюди дизайнери намагалися відтворити характерні ознаки й стилі земної цивілізації — це певною мірою допомагало приборкати космічну ностальгію. Тунель, по якому йшов Лятошинський, був добре освітлений, оформлений під мармур і вів до великого, складного, багатоповерхового комплексу власне Академії. Самозрозуміло, що численні зали, кабінети, лабораторії, бібліотеки (книжкові та комп’ютерні), а також мешкання для академіків були вбудовані у надра астероїда. І тільки обсерваторія дивакуватого товстуна Лі Чуня містилася поруч розкішних садів Президента, над якими височіла прозора пластмасова сфера. Вона дозволяла бачити справжнє небо.

Сфера захищала від космічної холоднечі добре доглянуту ділянку, яка становила вісімнадцять гектарів. Пластмаса була міцна й надійна —

її міг би пошкодити хіба що значний метеорит. Але така небезпека минула відразу, як тільки перетнули межу Сонячної системи. Підтвердилась давня гіпотеза про те, що метеорити й астероїди є уламками Фаетона — десятої планети, орбіта якої містилася поміж орбітами Марса і Юпітера. Планета загинула від гігантського вибуху мільйони років тому. А чому стався вибух — як це дослідити?..

Сферу, що тепер яскравіє справжніми зорями, виготовили тут же, на місці. Для цього довелося побудувати невеликий пластмасовий завод, що був потім розібраний.

Нічим так не пишався академік Макаров, як цим садом — своєю інженерною спорудою. Ось уже п’ять століть вона служила бездоганно. Тут залягали невеликі озерця з водограями, де вода падала так плавно, уповільнено, мовби діамантові краплини виконували чарівний танок. А довкола по всій ділянці пишалися яскравими барвами квітучі кущі, декоративні й плодові дерева. Садові алеї запліталися в лабіринт, вихід із якого знав лише сам Макаров. Він любив поморочити гостей цією загадкою. Його втішало, коли гості виглядали спантеличеними й розгубленими. Тоді він милостиво виводив їх до свого палацу.

Зовні палацу не було видно — він ховався в надрах астероїда. Із оповитої виноградом гранітної товщі виступав лише фасад, оздоблений бронзою і рожевим мармуром. Ні, це була не пластмаса — це був справжній мармур, видобутий на Землі.

Можна лише дивуватися, скільки тут лишилося суто земних традицій та умовностей. Але ж якщо добре подумати, стане зрозуміло: це й не могло бути інакше. Хоча б оцей двометрового зросту негр-ліфтер, що підіймав до резиденції Президента. Він був зодягнений так, як там, на Землі, колись зодягалася французька поліція. Чому саме французька — спробуй пояснити! Може, тільки тому, що Макаров у своїй вельми далекій молодості зо два роки навчався в Парижі. Елементарний сентимент.

Лятошинського, безумовно, охорона Президента добре знала й, пропускаючи безборонно, по-військовому віддавала честь. Невдовзі він опинився на алеї президентського саду. Після ночі світло все ще було притемнене. Можна досхочу намилуватися тим рукавом Галактики, якого ніколи не бачили земляни. Це було справді величне видовисько. Тут, як ніде-інде, відчуваєш себе часткою космосу — вузликом на його промінні, живим плодом у його променевих пальцях. Душу заколисує супокій: все може померти, але не помре Всесвіт. Якщо ж він лишається вічно живим, то й смерть може існувати лише в нашій уяві — насправді то не смерть, а невловимий і незрозумілий нам перехід із однієї сфери буття в другу.

Мірекові здавалося, що по траві, яку часто стригли, поміж помаранчевими деревами хтось ходить. Це міг бути або сам Президент, або ж його садівник. Ніхто інший не мав права сходити з алей і заглиблюватись у сад. Саме тому й існувала загадка президентського лабіринту.

За хвилину із-за кущів викотився низенький, огрядний Лі Чунь. Мірек внутрішньо посміхнувся: Лі Чуню, звичайно, закони не писані. Якщо й таких карати за порушення правил, то ці мудрі диваки взагалі переведуться. Навіть Макаров змушений терпіти його дивацтва.

— Пане Міреку! — зрадів китаєць, побачивши Лятошинського. — Сьогодні він мені відкрився! Нарешті скинув своє покривало. Ви не можете уявити, що я пережив! Я завжди вірив, що ми з ним колись побачимось!

Лише зараз Мірек помітив, як недоладно був зодягнений Лі Чунь: він прогулювався у піжамних штанях і парадному мундирі з орденами, якими його нагородив китайський уряд іще на Землі.

— Про кого ви, колего?

— О Боже! Невже це так важко затямити? Я вам стільки про це говорив… Земні астрономи ніколи не бачили центру нашої Галактики. Його, мов покривало, приховувала від нас пилова хмара.

— Я це пам’ятаю.

— Ага, пам’ятаєте! — не без єхидства вигукнув астроном. — Добре, хоч це пам’ятаєте. Про Бога ви також пам’ятаєте?..

— Ну, колего, це вже інша тема розмови, — трохи невдо-волено мовив Лятошинський. — Я не схильний змішувати фізику з метафізикою.

Лі Чунь махнув на нього рукою, як на людину цілком безнадійну:

— Гаразд, не будемо сперечатися. Колись я вам таки доведу, що Галактична Монада перебуває у центрі Галактики. Це неминуче! За космічною ієрархією вища від неї лише Світова Монада… Але ж ви не слухаєте!

— Слухаю. То ви хочете сказати, що вам відкрилася Галактична Монада?

Кругле, з трьома підборіддями обличчя Лі Чуня розпливлося у задоволеній посмішці:

— Саме так, пане Міреку. Саме так. Ходімте до мене, розіп’ємо пляшку шампанського. Я не спав цілу ніч, маю право на спочинок.

— Але я не маю, колего. Повірте, я завжди готовий розділити і ваш смуток, і вашу радість. Хоч я, безумовно, поганенько уявляю, що таке Монада, проте…

— З вами щось недобре скоїлось? — спохопився Лі Чунь, який умів брати до серця чуже лихо, як своє власне.

Мірек це знав, через те й вирішив йому відкритися.

— Не зі мною, — поклавши руку на плече Лі Чуня, тихо сказав Мірек. — Герд переслідує одного талановитого юнака. Я змушений його переховувати у себе.

— Герд — свиня, — співчутливо відгукнувся Лі Чунь. — Макаров розумно робить, що не видає йому спецліжка. Але хто він, цей юнак?..

Вони розмовляли англійською — саме англійська була у колонії мовою спілкування. Колоністи, що жили невеликими етнічними групами, вивчали її змалечку разом з рідною.

Лятошинський докладно розповів, як болісно пережив Прокіп своє сумне відкриття. Лі Чунь слухав, час од часу протираючи очі, мовби вони в нього сльозилися. Дослухавши розповідь пана Мірека, задумливо мовив:

— Яз радістю візьму його учнем. Ваша розповідь мене зворушила. Ви правильно кажете: з нього може вийти справжній вчений. Отак жертовно пробиватися до істини… Гм-м, навіть канал зважився перейти. Гердові це відомо?

— Не знаю. Але його костоломи облягли мій дім.

Лі Чунь опустив брови на припухлі очниці, від чого очі здавалися ледь помітними.

— Ну що ж… Я готовий іти до Президента. Гадаю, удвох ми його вкоськаємо. Мені потрібен учень.

Мірек, окинувши іронічним поглядом незграбну постать Лі Чуня, лагідно запитав:

— Вам не здається, колего, що до парадного мундира ліпше підходять… Е-е-е… Ну, скажімо, чорні штани, у яких я бачив вас позавчора?

Лі Чунь опустив очі на власні коліна й голосно розреготався:

— Чого ж ви не сказали відразу?

Пан Мірек, намагаючись, підшукати якомога делікатніший тон, запитав:

— Ви самі виготовляєте шампанське?

Лі Чунь, зрозумівши натяк, спохмурнів. Після тривалої паузи мовив:

— Набридло.

— Що вам набридло?

Стиснувши руку Мірека вище ліктя, Лі Чунь потягнув колегу за собою:

— Зайдімо до мене. Переодягнусь… Питаєте, що набридло? Жити набридло, пане Мірек.

ПРЕЗИДЕНТА УМОВИЛИ

Макаров прийняв їх у масажному кабінеті. Процедура ще не почалась — юна масажистка сиділа в кріслі, а Президент у довгому брунатному халаті походжав по пухкому китайському килимі, що навіть

не приминався від його кроків. Матеріал, з якого він виготовлений, був, мабуть, розрахований на значно більшу вагу. Чимало майна прихоплено з Землі; тут дещо також вироблялося, але отакий килим — це, звичайно, з академічних комор, де речі так законсервовані, що не міняли своєї якості віками.

По тому, як виглядав масажний кабінет, можна зрозуміти, що палац Макарова за багатством і вишуканістю міг би позмагатися з палацами земних можнавладців. Пан Мірек не знав мінералу, який було використано на обличкування стін. Чи не малахіт? У прожилках переважав зелений колір, грані колон і карнизів оздоблені полірованою бронзою. Широкий диван у перському стилі прибраний килимом і подушками.

Господар позірно мав років сорок п’ять, обличчя трохи видовжене, міміка багата, рухи енергійні, постать висока і гнучка. Одразу видно: ця людина народжена, щоб володіти й наказувати.

Гості посідали у крісла за столиком навпроти масажистки, з якою їм випадало бачитися не дуже й рідко. її юність так само оманлива, як і їхня чоловіча зрілість без старості. Цій милій, рухливій істоті з гарненьким личком давно перевалило за сотню років. Серед обслуги Президента був з десяток таких оманливо юних жінок. В майстернях Академії вміли не лише відремонтувати спецліжко, але й виготовити нове. Щоправда, виготовляли мало, — тільки на особисте замовлення Президента.

Але ж і слово — спецліжко! Від нього тхне чимось таким, що прийшло із бездуховного, збюрократизованого ладу, який близько століття панував на просторах від Балтики й до Тихого океану. Про винахід, що дарував безсмертя, належало писати поеми й створювати міфи. І якщо затвердилася в мові колоністів оця сіра інвентарна назва, то лишень тому, що нею користувався Президент,

Коли Макаров робив поворот, поли халата заломлювались і відкривалися голі, покриті волоссям ноги. Це дратувало пана Мірека: від інших вимагав аристократичної ошатності, а сам поводився, мов у сибірській лазні. В ньому є щось від купців дев’ятнадцятого віку, як вони описані у російській літературі.

— Ну, що там поробляє твоя Монада? — з відтінком іронії в голосі звернувся Президент до Лі Чуня.

Астроном залишив удома мундир з орденами. Він був зодягнений так само вимогливо, як і Лятошинський. На блюзнірське запитання Макарова не відповів — воно його образило. Мовчки сопів, поправляючи комірець, що стискував шию. Обличчя було налите кров’ю — чи то від образи, чи від тісного комірця.

Але Макаров уже забув про Монаду — він промовляв, ні до кого не звертаючись:

— Проблема перенаселення в наших умовах, — це, якщо хочете знати, проблема катастрофічна. По-перше, існує суто просторова криза, по-друге — криза продовольча… Власне, криза виникає тоді, коли з’являється надмір генетичних носіїв. Зрештою, ми маємо суворо визначене наукове призначення, поза яким… Даруйте, я трохи захопився. Ви й самі все це добре знаєте.

Макаров пройшовся кілька разів уперед-назад і тоді звернувся до Лятошинського:

— Скільки ми маємо сьогодні особових одиниць в академічному генофонді?

— Перепис давно не проводився, — знічено відповів пан Мірек.

Тим часом Макаров розмірковував далі:

— Ми не маємо жодного права на сентиментальність. Подумайте про Бога — якби він був сентиментальним, життя взагалі стало б неможливе. Він знищує так само незворушно, як і створює. Ви розумієте, про що я кажу?.. У природі діють закони природного добору: слабкіші організми гинуть, сильніші виживають і передають генетичну інформацію нащадкам. Саме цей процес ми й повинні підтримувати. Давно пора звикнути: на нас покладені не людські обов’язки, а Божі. У Бога також чимало неприємних обов’язків, шановні колеги. Але ж Бог усюди дотримується правила: принцип Добра — це принцип доцільності. Незворушної, позбавленої будь-яких емоцій доцільності. А скільки організмів мусить померти — це вже інша проблема. Я б сказав: математично-емоційна… Можна позітхати, поплакати, але інших рішень Бог нам не залишив. Ми маємо діяти так само, як у таких випадках діє Він.

У Мірека поповзли мурашки поза спиною. Йому стало холодно. Передовсім Лятошинського обурювало те, що людина, вельми далека від уявлень про Бога, з такою холодною жорстокістю промовляла від його імені. А може, Макаров дозволив собі отакі пасажі саме тому, що вважав Богом себе? І все ж зараз не це було головним у переживаннях професора, а те, що випливало з розумувань Макарова.

Лі Чунь від хвилювання був схожий на розжарену пічку-буржуйку, як вона запам’яталася з періоду земних катастроф. І тільки вродлива масажистка зі смоляним волоссям дуже мило посміхалася. Макаров відчув, що лише від неї має беззастережну підтримку — підійшов до дівчини (будемо так її називати), грубуватим жестом підняв її підборіддя й поплескав по щоці.

— Знаєш, Сільвіє? Вони нас з тобою ненавидять. Але нам байдуже. Правда, Сільвіє? Вони не розуміють, що ми — творці: ліпимо, творимо. Щоб витворити образ людський і Божий, треба небагато: всього лишень відкинути геть зайву глину. Ось ми її й відкидаємо. А вони нас за це ненавидять. Нікчемні чистоплюї! Мабуть, змалку боялися кошеняті хвоста припалити. Поцілуй мене, Сільвіє.

Тоненька (стан можна схопити двома чоловічими п’ястуками), вона зіскочила з крісла й повисла у нього на шиї.

— Ти — мій Бог, Степанку. Я для тебе на все готова.

— Ну, сядь, сядь, — поплескавши по сідниці, відніс її до крісла Макаров,

Лятошинський пригадав: останній раз це сталося тридцять років тому. У складі комісії був також він, Мірек. Йому доводилось визначати генетичну вартісність індивідуума. Генетика — його фах, отож цього обов’язку не можне було спекатись. Що відбувалося далі з людьми, яких Лятошинський вважав генетично безвартісними, він нічого не знав, та й не прагнув знати.

А чи справді не знав? Чи, може, тільки вдавав, що не знає? Генетично безвартісних тоді набралося 315 осіб. Вони не здогадувалися, що на них чекає. Великим ліфтом Сільвія підіймала їх (по 15 осіб) кудись догори. У її супроводі люди поводилися цілком спокійно: що може загрожувати громаді, котру супроводжує такий янгол? Та більше їх ніхто ніколи не бачив.

Лише одного разу до самої сфери, що захищає президентський сад від космічної холоднечі, наблизилося викинуте у космос людське тіло. Воно застигло в позі боротьби зі смертю: голова задерта догори, права рука піднята, пальці розчепірені, ліва рука відкинута назад, ноги напівзігнуті й розведені так, наче людина бігла по дорозі, вимощеній зірками…

Наступного ранку Мірек прийшов до президентського саду, як убивця приходить на місце злочину. Але тіла вже не було: мабуть, Герд наказав відкинути його геть — для цієї справи використовувались потужні струмені газу.

Років десять опісля ввижався Мірекові цей небіжчик. Лятошинський поклявся ніколи більше не брати участі в комісії, що вибраковувала генетично нездорову частину генофонду. Але ж були й у нього вагання: як інакше можна вирішувати цю надзвичайно болісну проблему? Справді: як, як? Альтернативного рішення він не знаходив — і тоді моральне самокатування набувало приблизно таких форм: ти лишень безсоромний ханжа, пане Міреку. Ханжа і шмаркатий хлюпик. Твоя логіка не відрізняється від логіки м’ясоїдів, котрі засуджують різників за їхню жорстокість. Але що ж можна вдіяти, коли природа така немилосердна? Хіба це люди вигадали смерть? Там, на Землі, якось можна розмістити генетично неповноцінних, а тут куди їх дівати? Адже ж від них народяться нові неповноцінні — і тоді Академія взагалі втратить будь-який сенс…

Ні, вони не мали права висадити на далекій планеті генетично недосконалий матеріал. У цьому Степан Макаров був бездоганно чесний. Та й не можна збільшувати населення колонії понад міру. З цим також належало погодитись. І все ж… І все ж Макаров — бездушний деспот. А проте Мірек йому цього ніколи не скаже. Так само, як і Лі Чунь, якому, бач, жити набридло. Ніби тільки йому…

— Ну, давайте, кажіть, що там у вас? — невдоволено буркнув Макаров. — Я ще сьогодні не брав масажу.

Лі Чунь якомога стисліше пояснив, що дослідження Галактичної Монади додали чимало роботи, з якою йому одному не впоратися. Він дуже вдячний панові Мірекові, що той підшукав йому здібного юнака.

— Цей молодець на якому поверсі у вас поселився? — глумливо кинув Президент Лятошинському, даючи зрозуміти, що йому все відомо.

— Я протестую проти витівок Герда, — підвівся з крісла Мірек. — Всі академіки на нього скаржаться. Він скоро й нам повісить на вуха пластмасові сережки.

— Але ж цей молодий нахаба перейшов канал! Вам це відомо?

— Так, відомо. — Мірек зробив добре виважену паузу, підшукуючи слова. — Його повів туди інстинкт дослідника. Нам потрібні саме такі люди. Такі, що в будь-який момент готові померти за істину. Якщо людина не володіє цими якостями, з неї справжнього науковця не вийде.

— Він скоїв злочин, — не вгавав Макаров, який попри всі свої вади, таки був справжнім ученим, отже розумів, що Лятошинський має рацію.

Тим часом пан Мірек вдався до дипломатії:

— Цей юнак успішно витримав екзамен, який Ваша мудрість призначила для добору майбутніх академіків.

Президент вдоволено посміхнувся:

— Що я чую? Ви ж нещодавно нарікали на мою систему освіти. Вважали її убогою й непослідовною. Хе!.. А що скаже Сільвія?

— Будь великодушним, — поклала Сільвія свої крихітні пальчики на його волосату руку. — Чим же можна вимірювати твої досягнення, як не появою талановитих екземплярів із надр генофонду?

Мірек внутрішньо посміхнувся: не проминуло й двох століть, як це вродливе мавпеня засвоїло особливості мови свого володаря. Цікаво, що вона тут побачила для себе? Безкорисливою Сільвію уявити важко.

— Що ж, дозволяю розпити з цього приводу пляшку шампанського, — лукаво примруживши, мовив Президент і повернув голову до дівчини: — А тобі, дитино, раджу не вельми цікавитись астрономією.

Як видно, Макаров добре знав Сільвію — він здогадався, що вона вже бачила юнака, про якого йшлося, і не залишилась до нього байдужою. Так воно, власне, й було: Сільвія за допомогою таємних відеокамер стежила за донькою віце-президента, бо вважала її потенціальною суперницею. Прокопа вона запримітила одразу ж, тільки-но той з’явився на фермі.

— Боже мій! — похопилася Сільвія, заворушивши ямочками на щоках так, ніби їй кинули в рот цукерку. — Навіщо ти це кажеш? На світі немає мужчини, який…

Макаров напівжартівливо увірвав її щебетання:

— Годі, годі. Роби своє… — Потім звернувся до академіків: — У вас до мене більше нічого немає?.. Ну й чудово! — Він дав зрозуміти, що розмова закінчена. — Сільвіє! Роби своє, крихітко.

Не встигли Мірек і Лі Чунь наблизитись до виходу, як Макаров, відкинувши геть халат, опинився в одязі Адама. Сільвія взялась масажувати його сильне, пружне, без жирових надмірностей тіло.

Коли академіки вийшли на садову алею, Мірек не стримався і виголосив небезпечну фразу:

— Він поводиться з нами так, ніби ми — тільки меблі, не люди.

Лі Чунь зиркнув на нього промовисто. Загнуздавши непокірного язика, Лятошинський попрощався з астрономом. Вони умовились, що Мірек приведе дітей увечері. Ге-лена й раніше мала дозвіл на відвідини президентського саду. Лятошинський не приводив її сюди лише через те, що все ще не вирішив, як спрямувати дочку від обмежених, деформованих уявлень про світ до розуміння Всесвіту в тому вигляді, у якому він справді існує. Тепер пан Мірек приведе молодят під справжнє

небо разом. Самозрозуміло, що Прокіп, ставши помічником Лі Чуня, матиме право відвідувати сад коли завгодно. А це не так уже й мало!

Повернувшись додому, Мірек застав дочку й Прокопа у їдальні. Широко порозчинявши вікна, Гелена стояла біля мольберта з пензлем в руці. На полотні підсихали фарби незавершеного пейзажу. На стінах також висіло чимало її картин: корови на пасовиську, соняшники під ранковим сонцем, пшеничне поле на тлі блакитного неба. На столі лежав чималий альбом з малюнками деяких тварин і птахів, які водилися під кам’яним небом: зайця, козулі, горобця та її улюбленого соловейка. Мало, дуже мало. Але без них цей обмежений світ був би схожий на тіло без душі.

Трохи перепочивши, Мірек звернувся до Гелени:

— Так, вас обдурювали. Але скажи, дочко, якби ти змалечку знала, що це не справжній світ, а тільки його імітація… Скажи, чи тобі так само хотілося б його малювати?

— Ну, бачиш — малюю, — неохоче відповіла Гелена. — Знаю, що імітація, але малюю.

— Ти закінчуєш пейзаж, який почала тиждень тому… І, до речі, закінчуєш, насилуючи себе. Правду я кажу?..

Гелена пожбурила пензля в розчинене вікно. Відтак сіла за стіл і, впавши головою на руки, затряслася у мовчазному плачі. Мірек ніжно провів долонею по її спині.

— Не чіпай. Я втратила все, що мала в душі, — прошепотіла вона крізь схлипування. — Безглуздо копіювати намальоване машиною.

Мірек почав розповідати все, що досі було під забороною. Він намагався пояснити, що в житті трапляються й такі випадки, коли

брехня виконує благодійну роль. Ті, хто живе у надрах астероїда (а де є їм іще жити?), не часто бачать навіть оце штучне небо. Школярів виводять групами, як на урок. Дорослих випускають під наглядом Гердових служак. Іще невідомо, хто з цих людей буде відібраний для наукової роботи. Таких мало, дуже мало. Не обов’язково всі вони здобудуть право на безсмертя (це трапляється хіба що раз на століття), але обов’язково кожен із відібраних довідається, що впродовж попереднього життя їх обдурювали, видаючи штучно створений світ за єдино сущий. І пояснять, чому обдурювали: бо тоді б людям, котрі насправді іще не люди, а лише генетичний матеріал, довелося б так багато видавати інформації, як і тому, хто стає кандидатом в академіки. Але ж навіщо? їхні знання жодним чином не будуть використані — вони тільки стануть причиною терзань і стресів. Життя для них перетвориться на пекло. Хіба це гуманно? Навпаки, це виглядало б так само, як бажання дражнити голодного куснем ковбаси. Всі не можуть стати академіками, це ясно. Отже мусять лишатися тим, чим вони є, — генофондом.

Мірек намагався підшукати аргументи, які й із його власного погляду мали б здаватися переконливими. Ось тепер він заговорив про те, що розумовий сон земного людства тривав мільйони років, а пробудження розуму і його розквіт — всього лишень кілька тисячоліть. Хіба в цьому разі не простежується правило, котре Президент обрав для академічної колонії?..

Лятошинський змушений був пошкодувати, що навів цей ризикований аргумент. Справа в тому, що у шкільній програмі не рекомендувалося широко подавати історію земного людства. Безсмертні, як правило, дітей не мали. Гелена — по суті, виняток. Або напіввиняток: її мати саме тому й не отримала права на безсмертя, що завагітніла.

— А що сталося на Землі? Чому це від нас приховують? — запитав Прокіп.

Він уже знав про дозвіл на відвідини президентського саду, але ще на знав, що йому доведеться й жити майже у цьому саду.

Мірек вирішив поступово підготувати хлопця до новини, яка круто міняла все його життя. Після тривалої паузи він відповів:

— Надалі приховувати немає сенсу. Часу в нас обмаль, але стисло можу дещо пояснити. Бачите, дорогі… Тут ось у чому справа… — Він затнувся, намагаючись пом’якшити правду, але її не можна було пом’якшити, тому заговорив суворо й чесно: — Земля вичерпала свої життєві можливості. Людство почало вимирати. Останній телерепортаж, який вдалося отримати з Землі… Йому за триста років. Ми так і не знаємо, чому припинився зв’язок із Землею. На той час ми вже відлетіли від Сонячної системи доволі далеко. Цілком можливо, що тут відіграла роль космічна відстань. На Землі енергетичні потужності дедалі зменшувались. Це також мало значення… А може, номіж нами й Землею опинився якийсь із рукавів пилової хмари. Словом, причин може бути багато. Але ж наслідок єдиний: ось уже триста років ми нічого не знаємо про Землю.

— Тату! — залебеділа Гелена так ніжно, як це вона робила завжди, коли хотіла випросити в батька щось рідкісне. — Я хочу побачити цей репортаж.

Мірек засміявся:

— Даремно вдаєшся до жіночих хитрощів. Подавитися репортаж не становить жодних труднощів. Але ж не сьогодні. Поки що з нас досить президентського саду.

— Коли ж? — лащилася до батька Гелена.

— Ну, там побачимо. Спочатку я мушу зустрітися з Іваном Кривошеєвим. Треба домовитися, коли він зможе... Кривошеєв реконструював цей репортаж на принципах панорамної голографії.

— Як це? — допитувалась Гелена.

— Сама побачиш. А тепер, даруйте, мені треба відпочити.

Мірек за звичкою уклонився й вийшов з їдальні, залишивши молодих віч-на-віч з десятками карколомних питань, котрі обступали їх звідусіль.

ЗАГИБЕЛЬ НЬЮ-ЙОРКА

В академічній колонії були дві зали, обладнані екранами Кривошеєва: загальна — нею користувалися академіки, і окрема — у президентському палаці. Такі екрани не лише дозволяли спостерігати події — вони, сказати б, перетворювали глядача на учасника подій.

Макаров і Кривошеєв сиділи у президентській залі, яку можна використовувати і для огляду неба, і для огляду будь-якого куточка їхньої колонії. Прихованих телевізійних камер усюди так багато, що Президент, не виходячи зі свого палацу, міг бути присутнім і на термоядерній електростанції, і на поверхні астероїда — всюди, куди вела його власна думка. Не треба шукати якісь важільці, перемикачі, кнопки — досить лише подумати, як екран подавав саме ті об’єкти.

Ці казкові можливості базувалися на старому спостереженні: коли людина думає, її мозок виробляє імпульси, котрі передаються м’язам. Деякі люди вміли сприймати ці імпульси, що дозволяло їм приголомшувати не втаємничених умінням читати людські думки. Проте вони мусили тримати медіума за руку вище кисті — потрібен фізичний контакт. Прилад, сконструйований Кривошеєвим, був схований у наручному годиннику й еластичному браслеті, на якому він тримався.

Контакт був чіткий, імпульси передавалися комп’ютерові, який і виконував волю глядача.

Але не цим вражав екран Кривошеєва. Його, власне, ніби й не існувало. У круглій залі, схожій на приміщення цирку, високо вибілені стіни. Густий газовий прошарок ховався за прозорою пластмасою, що невидимо стояла ближче до глядачевого ока. Це, власне, й був екран. Під дією відповідних променів частинки газу виробляли ті барви, які були необхідні саме в цю мить для об’ємного зображення. Отже, стереоефект був не обманом зору, котрий ніколи не є повним, бо екран мав власну глибину, як, скажімо, її має театральна сцена. Далечінь, що веде поза виднокіл, завжди видає нашому окові розмиті силуети — справжньої об’ємності вимагають лише близькі об’єкти. Кругова панорама довершувала майже цілковитий ефект присутності. Стільці крутилися також за бажанням глядачів кожної миті ти був там, куди тебе кликали події.

Але зараз екран був мертвий. Друзі сиділи за столом, на якому стояло дві пляшки з вином і ваза з фруктами. Нечасто, мабуть, раз на місяць вони дозволяли собі отак розважитись, пригадуючи далеке земне дитинство. Вони росли в одному селі, по сусідству, неподалік Бійська — там, де зливаються Бія і Катунь, створюючи могутню сибірську ріку Об.

Людська пам’ять володіє дивними властивостями: час звужується, коли людині доводиться переживати багато нового, незнайомого. Його стискає емоційна наснаженість інформації. І навпаки: відсутність нових вражень, життєва одноманітність кожний окремий день роблять немилосердно довгим; та коли дні складаються в роки й десятиліття, вони ніби сплющуються, лягаючи до твоєї пам’яті. І тоді як завгодно далеке, але емоційно багате, яскраве робиться дивовижно близьким.

Отож п’ятсот років мало що важили в їхніх спогадах про дитинство.

— А пригадуєш, як ми поцупили коней у старого китайця? — засміявся Іван Кривошеєв. — Через тиждень ми їх повернули. Зате у справжній тайзі побували… Пригадуєш?

Кривошеєв, на відміну від Макарова, був невисокого зросту, плюсклий, підсліпуватий. Його обличчя чомусь видавалося загостреним — можливо, через впалі щоки та довгуватий ніс, на якому міцно сиділи, мов припаяні, великі окуляри. Про таких кажуть: книжковий черв’як.

— Повернули, бо ти заскиглив, що китайця стало жаль, — невдоволено буркнув Макаров. — Пожаліти китайця — однаково, що пожаліти власну смерть. Хіба смерть тебе пожаліє?..

Іван з внутрішньою посмішкою глипнув на Макарова: "Чи він коли-небудь наближався до дзеркала? Вилитий китаєць". Та, мабуть, саме тому він і викохав у своїй душі оцю ненависть. У їхній хаті завжди жив хтось із китайців — і підстаркуватий, і зелений парубійко, і навіть старий дід. З усіма його мати спала. То був старовинний жіночий спосіб разрахунку за чоловічу допомогу. Не під силу було жінці тягнути на собі господарство.

Той, чиє прізвище носив Степан, здебільшого спав на сіні біля корівника. Він ніколи не бував тверезий. Пив навіть не самогон, а схожу на кисіль білувату рідину, яку називали брагою. Це були розчинені у воді дріжджі, що ледве встигали перебродити. їх належало перегнати через апарат, щоб отримати самогон, але у старого Макарова не вистачало терпіння.

Одного разу він так штурхонув Степана, що хлопець ударився головою об одвірок і ледве оклигав.

— Тебе, косоокий, мамка з китайцями нагуляла. Затямив?..

Малий Степан пробував розпізнати батька серед китайців, які допомагали матері по хазяйству, але ж марно. І, може, саме через оці дитячі гіркоти поселилась у грудях Макарова стихійна ненависть. Так це намагався пояснити Кривошеєв, який, мабуть, єдиний в колонії по-справжньому любив Степана.

Друзі вже не раз дискутували на цю тему, але мимоволі повернулися до неї й сьогодні.

— Знапастили вони російську землю, — сказав Макаров.

— А може, відродили? — не погодився Кривошеєв. — Ми ж бо її до того довели, що вона вже й родити перестала.

— Звідки в тебе така непошана до всього російського? — сердився Степан.

— Ні, друже. Це ще одне підтвердження, хоч і запізніле: на квасному патріотизмі далеко не заїдеш… Нас такими імперія зробила.

— Якими — такими?

— Ми звикли, щоб нас ноги годували. Ноги і зброя. А може, це сталося через те, що ми як нація сформувалися серед несходимих лісів?.. Ми не землероби, а споконвічні мисливці. Мисливці та вояки. Обжити своє гніздо не вміємо. Землі не любимо й нічого в ній не тямимо. Віримо тільки власним ногам і зброї. Для нас головне — простір. Хапати його, приєднувати, винищуючи інших… Працювати ми так і не навчилися. І торгувати теж. Умієм тільки відбирати силою. Ось у чому наше лихо, Степане. Це не вина, а біда наша.

Макаров промовчав. Він був зодягнений у білий, добре пошитий костюм і виглядав святково. Кривошеєв, навпаки, прийшов у президентський палац просто з майстерні, де він усе ще вдосконалює

свій винахід. На ньому була буденна картата сорочка, увібгана в робочі штани.

— Скажи, Степане, — з почуттям мовби смертельної провини звернувся Кривошеєв до друга. — Як ти гадаєш, є нони там? Чи, може, від них тільки руїни позалишалися?.. Я кажу про наших... Або хай навіть не наших... Кажу про земних людей.

Макаров поклав свою важку руку на плече Іванові:

— Не варто мучити себе цим питанням. Відповіді на нього немає. Краще думати про майбутнє.

— Майбутнє? — похмуро відгукнуся Кривошеєв. — Насамперед скажи: ти певен, що там є планета, котра хоч трохи нагадує Землю?

— Певен. У будові Сонячної системи немає жодної випадковості. Вона суворо підпорядкована законові Тіціуса-Боде... Чому ж ти гадаєш, що інші планетні системи формувалися поза цим законом?.. Облишмо дискусію, Іване. Від цих думок голова розвалюється. Я свої стреси усуваю за допомогою жіночик рук. Ліки не нові, зате надійні. Зараз покажу тобі кандидатку до Кола безсмертних.

Зненацька стіни зникли й друзі миттєво опинилися в президентському саду. До цього можна було б швидко звикнути й не відчувати різниці між справжнім садом та його зображенням на круговій панорамі, якби вона, панорама, не робила несподіваних стрибків. Але екран був покірний волі Макарова — він переносив його миттєво услід за думкою.

Ось на алеї з’явилась донька віце-президента Лято-шинського, їхня знайома. Вона була в парі з невідомим юнаком. Зодягнена в червону сукню, що тісно облягала її струнке тіло, взута в черевички на високих каблуках. Золотаве волосся вільно спадало на плечі — воно було

неабиякою окрасою дівчини. Юну жіночу вроду відтворити у словах неможливо, тому доводиться просто сказати: Гелена могла б позмагатися вродою з красунями, котрі оточували Президента, а вони відбиралися з генофонду протягом п’ятисот років. Макаров любив повторювати: для жінки досить бути вродливою — і це вже та якість, яка варта увічнення.

Юнак теж був зодягнений строго й елегантно — у світлий костюм, пошитий майстрами-кравцями, які обслуговували академіків. Зрозуміло, про це подбав пан Мірек. Молодята виглядали такою гарною парою, що навіть Макаров, душа якого давно втратила емоційну здатність, на якусь мить розчулився. Але на мить, не більше. Наступної хвилини він уже був незворушним володарем, який лише з другом дитинства дозволяв собі бути просто людиною — не богом.

— Я, здається, починаю розуміти, чому Лятошинський так дбає про цього зухвальця, — не приховуючи роздратування, процідив крізь зуби Макаров. — Але хто ж йому дозволив самочинно зняти сережку? До мене з цього приводу ніхто не звертався.

— Ти й без сережки бачиш і чуєш кожного колоніста, — зауважив Кривошеєв.

— Безумовно. Але ж у наглядачів немає твого екрана. Кривошеєв нахмурився. Волосся впало йому на лоба,

окуляри сповзли на кінчик носа:

— То це ти дочці Лятошинського вирішив видати спецліжко?

— Він давно за неї просить.

— Знаю. Але… Не чіпай дівчини.

— Мені набридли твої "але", — роздратовано зіскочив з крісла Макаров. — Хто тут Президент — я чи ти?..

— Ти, Степане… — Кривошеєв зняв окуляри й повагом почав протирати. — Екран працює бездоганно. Отже, мені тут робити нічого.

З удаваним спокоєм підвівся з крісла й попрямував до виходу. Макаров потягнувся за ним:

— Іване, не дурій.

Та Кривошеєва вже не було. Звичайно, він згодом прийде. Такі сварки поміж ними трапляються майже щомісяця. Але ж Кривошеєв був такий самотній, як і Макаров, отож їм нікуди подітися один від одного.

Ця думка трохи заспокоїла Макарова — екран уже почав виконувати його волю. Президент так наблизив до себе молоду пару, що, по суті, був серед них третім. Вони цього, звичайно, не знали. Стоячи в ротонді — там, де прозора пластмасова сфера поволі схиляється, моделюючи небосхил, закохані стиха гомоніли. Серед реплік, що цікаві тільки для самих закоханих, були й такі, котрі свідчили про напружену роботу думки.

— Тут я справді бачу безмежність, — сяючи вір, захоплення, мовив Прокіп.

— Хіба можна бачити безмежність? — з критичною посмішкою запитала Гелена. — Бачити безмежність — значить нічого не бачити.

Макарова вразили ці слова дівчини. Вони видалися йому мудрим афоризмом. Було дивно, що це сказала дівчина, яка прожила всього лишень вісімнадцять років.

"О ні, це не Сільвія", — подумав Степан, відразливо пересмикнувши куточками губів. Як йому набридла та пустопорожня лялька!

Тим часом із-за помаранчевого дерева вигулькнула гнучка постать Сільвії. Час від часу смикаючи довгого повідка, вона вела за собою білого пуделя. Пудель огинався — мабуть, його інтереси не збігалися з інтересами господині. Сільвія рвучко його смикнула — й песик на кілька секунд злетів у повітря, мов повітряна куля. Але тут, у невагомості, це було зазвичай.

Макаров зрозумів: Сільвія хоче розгледіти новоявлених відвідувачів, сама залишаючись для них непомітною. Хто ж її більше цікавив — майбутній астроном чи Гелена?..

І тут Макаров відчув у серці неприємний поштовх. Як прикро, що він більш ніж удвоє старший від цього парубка. П’ятсот років, звичайно, він відкидав — вони просто не існували. Існували ті сорок п’ять років, котрі були прожиті на Землі.

На алеї з’явилася трохи зігнута постать Кривошеєва. Інженер простував до ротонди, де стояли Прокіп і Гелена.

Дівчина побачила інженера й вибігла йому назустріч. Сільвії довелося шмигнути в кущі, але песик лишився поза кущами. Він почав скавучати. Гелена, побачивши песика, не знала, куди їй бігти — назустріч інженерові чи до пуделя, що, на її думку, потребував допомоги.

— Не турбуйтесь, — голосно сказав Кривошеєв, щоб його почула також Сільвія. — Про цуцика є кому подбати.

Сільвії не лишалося нічого іншого, як вийти зі схованки. Вродливе личко перекосила непогамовна злість. А Гелена, вражена сценою, яку їй

допоміг розгадати несхибний жіночий інстинкт, зробила десяток кроків по алеї й подала руку інженерові.

— Як добре, що ви прийшли!

— Я звільнився раніше, ніж передбачалось. То, може, зараз почнемо? Апаратура готова.

— Але ж тата ще немає, — оглядаючись на Прокопа, сказала Гелена. — Він буде через годину. Ми так умовились.

— Ваш батько вже не раз бачив. Проте, як хочете.

Макаров з гірким почуттям вимкнув екран. Його неприємно вразила думка, що Іван Кривошеєв не такий уже й самотній. Він, мабуть, ближче й міцніше дружить з Лято-шинським, ніж можна було подумати.

Але вийдемо геть звідти, де людина не вважає для себе ганебним підслуховувати закоханих. Підемо вслід за Іваном Кривошеєвим та його друзями до другої панорами, що призначена для академіків.

Лятошинський уже повернувся, він був чимось заклопотаний. Мабуть, його лякали здогади про те, що недремне око Хазяїна стежить за його дочкою.

— Може, запросимо Лі Чуня? — звернувся Мірек до Кривошеєва.

— Він прийде. Я йому казав.

І ось їх п’ятеро сидить у невеликому моторному човні, Кривошеєв встановив його посеред панорами заради посилення ефекту присутності. За мить стши мовби розчинилися в просторі, човен загойдали океанські хвилі. Океан був усюди — перед ними й ген поза

ними. Він простягнувся у синювату товщу літньої ночі. Йому ні кінця, ні краю. На місяць набігають хмари. Океан силкується повторити небесну дію, але не може — і місяць, і підсвічені ним хмари ховаються в пінявому мерехтінні.

Прокіп шепоче Гелені:

— Як же тут могли жити люди? Усюди сама вода. Ніде землі не видно.

Лятошинський чує його шепіт і стисло пояснює:

— На Землі завжди було втричі менше суші, ніж води. Та якби суші було більше — люди також не змогли б жити там нині. Потрібна рівновага, відома лише Богові. На жаль, вона була порушена… Але не поспішайте. Зараз побачите й сушу.

Почало світати. Там, де мало зійти сонце, колір неба мінявся від синього до червоного. Це видовисько було добре знайоме Прокопові й Гелені: так само сходило сонце на гранітній бані, не викликаючи їхньої пошани. Тепер Прокіп подумав: "Але ж це добре, що ми несемо з собою земні світанки. Хай штучні, але ж ми їх маємо!" Хлопця вразила схожість природного світанку на Землі й на академічній моделі.

Гелена радісно закричала:

— Погляньте, берег!

За їхніми спинами, на заході, оповитий серпанком ранкового туману, синів прибережний ліс. Човен, тримаючись берега, квапився на північ, де на тлі неба з’явилися контури незвичайного гірського хребта. Звісно, Прокіп ніколи не бачив гір, та все ж його здивувало, що скелі мали таку правильну форму. Поволі він зміркував, що то були не гори, а якісь

велетенські споруди. Прокіп так стиснув руку Геле-ни, що вона мало не скрикнула.

— Ми невдовзі увійдемо в Гудзон, — пояснив Кривошеєв. — Щоправда, тепер важко розрізнити, де кінчається океан і починається ріка.

Ліворуч, скільки сягав зір, громадилися міські будинки, бігли на захід прямі вулиці, але все це було залите водою. Вода стояла до половини вікон першого поверху. Подекуди до штирів, забитих у стіни, були прип’яті човни. Поміж вікнами сусідніх будинків на мотузках висіла білизна. Деякі вікна наполовину забиті — з них стирчали бляшані димарі, з котрих снувався ріденький дим. На воді плавали сміття й побутова нечисть, котру мешканці вміли колись ховати від очей і ніздрів.

— Це Нью-Йорк? — запитала Гелена, тяжко приголомшена побаченим.

— Ні, — відповів батько. — Ми зараз на правому березі Гудзона. Це берегова частина Джерсі-Сіті. Огляньсяˆ Перед нами Уолл-стрит. Ото вже справді Нью-Йорк. Мангет-тен. Столиця світового бізнесу.

То було вельми величне видовище. Ранкове сонце висіло над шпилястими й прямокутними вершинами споруд, котрі не можна назвати будинками. Це щось інше — те, що земні люди назвали хмаросягами. Бо велетенські споруди справді дотикалися хмар. Важко було уявити, що все це могуття створене не силами природи, а людськими руками. Ламана лінія, що нагадує запис пульсування самого Сонця, починалася з південної частини найвідомішого у світі острова й далеко на півночі зливалася з небосхилом. Хмаросяги стояли майже впритул один до одного, вулиць поміж ними не видно — отже не видно було й того, що Мангеттен також залитий водою.

— Яка краса! — не змогла утриматись Гелена. — Невже все це зробили люди?

— Самі зробили, самі й понищили, — печально зітхнув Кривошеєв. — Занадто повірили у власну могутність.

— Як це — понищили? Жодних руїн не видно. Все ціле, — відганяючи гіркі здогади, не здавалась Гелена.

— Майже ціле, — уточнив Кривошеєв. — Але непридатне для життя.

Човен безборонно проплив поміж двома хмаросягами-ве-летнями, котрі були обличковані дзеркальним алюмінієм, і опинився на Уолл-стриті. Кинувши оком на безліч вікон, що зникали у сивих пасмах підсвічених сонцем хмар, можна було помітити такі ж самі бляшані димарі, як і в Джерсі-Сіті. До алюмінієвих колон прип’яті човни, на воді плаває гидке сміття.

Отже, тут також жили люди. Але ж як вони жили? Ані електрики, ані ліфтів, каналізації, питної води.

А проте воду розвозили на катерах:. Ось чималий катер спинився під хмаросягом, його, ніби мухи, обліпили чорні люди з відрами. Як же вони долатимуть десять чи п’ятнадцять поверхів з цією водою? Вище, мабуть, ніхто не жив — вікна повибивані, з них не стирчать бляшані димарі.

У сусідньому кварталі чорний дим зміістими сувоями обгортав вершини хмаросягів там щось горіло. Човен завернув за ріг — і очам відкрилася страшна картина. Пожежа клешнями велетенського полум’яного краба охоплювала поверх за поверхом, не дозволяючи врятуватися тим, хто жив вище. Люди божевільно металися в полум’ї, вистрибували з вікон у рятівну, здавалось, воду, що ховала під своєю поверхнею тротуари, автомобілі, кам’яні сходи… Мало хто з них виринав потім на поверхню — мабуть, лише ті, що вистрибували з третього й

четвертого поверху, не вище. Вони бовталися серед сміття й екскрементів, чіплялись за вікна сусідніх хмаросягів.

— Годі! Не треба більше, спиніть, — благально вигукнула Гелена.

І ніби покірний її волі, човен опинився в порівняно чистих водах недалеко від мосту Веррезано. Тут можна було дихнути вільніше. Прокіп, який довго не подавав голосу, гірко мовив:

— Чому ж Америка не рятує цих бідолах? Хіба вона геть уся залита водою?

— Безумовно, не вся. Але ж залитий не тільки Нью-Йорк, — відповів Кривошеєв. — У Нью-Йорку завжди було багато бездомних. А тепер їх незмірно більше. До речі, в Європі затоплено дуже багато продуктивної землі. Нідерланди взагалі перестали існувати. Франція також зазнала великих втрат.

Тим часом перед човном виріс велетенський корабель. Він заступив небосхил, мовби розчавив його власною масою. На палубах купчилося багато худорлявих чоловіків, зодягнених у старі, зношені сорочки. Чоловіки щось кричали людям, які стояли на пришвартованому до корабля катері. Мабуть, між ними відбувалися якісь переговори.

Далі було видно іще кілька кораблів-велетнів, заповнених, як пояснив Лі Чунь, китайськими робітниками. А в катері стояли японські бізнесмени, котрі найняли й привезли сюди китайців.

— Навіщо? — запитав Прокіп.

— Зараз дізнаєтесь.

Несподівано глядачі потрапили до розкішної зали, в центрі якої за круглим столом сиділи японські й американські ділові люди. Переговори велися англійською мовою, без перекладачів.

— Даруйте, панове, — сказав японець, звертаючись до американців, — Оренда на сто років? Ні, це нас не влаштовує. Ми воліли б купити Мангеттен. Просто купити та й годі. Це вигідно і для нас, і для вас. Роботи розпочнемо негайно. Просимо назвати вашу ціну.

Підвівся високий американець в окулярах. Він був блідий від хвилювання, котре проступало у виразі його обличчя й тремтінні пальців.

— Як вам добре відомо, наш контракт передбачає нав-тупне: ви провадите на Мангеттені всі необхідні роботи й користуєтесь островом повних сто років. Цього контракту й давайте дотримуватись. На продаж острова ми піти не можемо. Ви ж бо й так уже закупили майже половину Америки…

Та ось зображення на екрані почало бліднути, миготіти й нарешті зовсім зникло. Глядачі опинилися в цілковитій темряві. Деякий час сиділи мовчки, вражені й пригнічені пережитим. Нарешті подав голос Лі Чунь:

— Оце й усе. Більше ніколи ми не приймали Землю. Ну, звичайно, китайці вдихнуть життя у змертвілий Нью-Йорк. На кораблях за мостом Веррезано їх, мабуть, тисяч вісімдесят. А може, й усі сто. Завтра їх там буде мільйон, десять мільйонів. Словом, скільки потрібно…

— Що вони кричали? — запитала Гелена.

— Вимагали, щоб їх висадили на берег… Я розумію, як вони відродять Нью-Йорк. Завтра сотні барж, заповнених камінням, попливуть до Великого Яблука. Ну що ж, першими поверхами усюди

доведеться пожертвувати. Вони перетворяться на підвали. Та коли поверхів сто десять або сто тридцять, то це невелика жертва.

— Ви гадаєте, вони завалять вулиці камінням?

— Спершу завалять камінням, потім заллють бетоном, — захоплено пояснював Лі Чунь. — Відтак випомпують воду із сабвею та підвальних приміщень. Китайці врятують земну цивілізацію, будьте певні!..

Але чомусь нікого ці слова не втішили. Коли спалахнуло світло, на всіх обличчях можна було побачити неприховану скорботу.

ГАЛАКТИЧНА МОНАДА

Прокіп тепер жив у невеликому мешканні біля обсерваторії: дві кімнати, кухня й душ, у якому потужний струмінь води ледь не звалює з ніг. Водогін діяв не за принципом власного тиску води — тиск у трубах підтримували численні помпи. Мешкання Прокопа було обладнане так само, як і мешкання Лі Чуня. Тут не грало ролі те, що Лі Чунь був академіком, а Прокіп лише його учнем. Хто мав право з’являтися в саду Президента, той мусив забути про ті конурки, — в яких тіснилися люди, що становили академічний генофонд.

Прокіп зараз не міг думати про побутові вигоди, які так несподівано йому дісталися. Він був захоплений світом — не мальованим невидимою машиною на кам’яній сфері, а справжнім, витвореним із вакуумної темряви й світла, із полум’я й холоднечі, із просторової безмежності, що згущується, ущільнюється, народжуючи із себе речовинні феномени — планети, зорі й цілі галактики.

Всесвіт полонив його одразу. Прокіп просиджував за окуляром телескопа значно більше, ніж того вимагав робочий розпорядок Академії. Обсерваторія мала добру бібліотеку — у вигляді комп’ютерних дисків, відеомагнітофонних касет і звичайних книг. Був також

детальний атлас нашої галактики — по ньому можна простежити шлях заселеного астероїда серед планет і зірок. Усі ці багатства були до послуг Прокопа. Він з болем думав про своїх катакомбних співгромадян, від яких усе це було приховане.

Безліч незвичайного відкривав для себе новий співробітник обсерваторії. Виявляється, не так уже й багато витрачено у велетенських соплах палива, щоб надати астероїдові рейсової швидкості — для цього було використано гравітаційну катапульту, якою є сама Сонячна система. Проходячи послідовно повз Сонце та великі планети (Юпітер, Сатурн, Нептун), заселений астероїд набирав швидкість, яка була ще вельми далека від світлової, але ж значно перевершувала ту, з якою обертаються астероїди довкола Сонця. Надалі Космічна Академія використовувала паливо дуже рідко — лише для коригування траєкторії. З такою ж послідовністю, але у зворотному порядку планувалось входження у планетну систему, до якої вони летіли.

Закон Тіціуса-Боде, добре вивчений на структурі Сонячної системи, земні вчені згодом почали вважати всесвітнім законом, отже інші планетні системи не повинні докорінно відрізнятися від Сонячної. Інакше обрана система взагалі не матиме планети, яка схожа на Землю. В цьому разі майбутні шляхи Академії неможливо навіть передбачити. Трохи заспокоювало те, що вона здатна знов обрати собі тисячолітній шлях уже до якоїсь іншої системи. Практично Космічна Академія спроможна існувати десятки й сотні тисячоліть, але який же то немилосердний спосіб існування…

Лі Чунь признався панові Лятошинському, що він вражений здібностями, які досить швидко виявив Прокіп. Як відомо, пересічні школи у глибинних лабіринтах колонії давали обмежені знання. Вони розраховувались тільки на перший поштовх, задля якого й мало бути створене інтелектуальне підґрунтя. Далі талановита Людина мусила пробиватися до знань самотужки.

Це була система, що задовольняла потребу Академії у відтворенні нижчої ланки науковців і технічного персоналу. Ніхто з них, звісно, не отримував права на безсмертя. І все ж то був доволі високий щабель — навіть нижчі науковці жили в значно кращих умовах, аніж рядові носії генофонду. Науковці мали змогу вільно виходити попід штучне небо. Безумовно, вони згодом розгадували його штучність, але про це належало мовчати. Слід мовчати також про те, що поза надрами астероїда існує зовнішній світ, котрий не контролюється Президентом. Сон мозку має тривати — так повелів Творець, тобто Степан Макаров.

Академія культивувала переважно точні науки, гуманітарні були майже цілком заморожені. Щоправда, підтримувалося знання мов, одержане першим поколінням космічних колоністів від своїх земних предків. Релігійні заповіти дехто пам’ятав, але вони поступово відмирали — натомість школа з дитячих літ виховувала культ Президента. Були в пошані фольклор, деякі етнічні звичаї, народне мистецтво. Мабуть, це було єдине, що не дозволяло простим людям здичавіти.

Із архівних джерел Прокіп з’ясував, що пошана до на-ціонального й народного не була випадковою: Космічна Академія іще на Землі дістала програму, яка зобов’язувала її уникати демографічного еклектизму. Земна наука зрештою дійшла висновку, що тотальне змішування рас і народів (імперіалістичний "інтернаціоналізм") лише на короткий час інтенсифікує з’яву талановитих індивідуумів. Екстраполяція засобами кібернетики на великі відтинки часу показала: фізичне й духовне нівелювання національних ознак має привести до виродження так само, як і тривале кровозмішення. Природним процесом людського існування є розвиток самостійних національних клітин, котрі можна сприймати як окремі органи глобального організму, ім’я якого Людство.

Прокопові легко давалася математика, що для астрономії має неабияке значення. Але не тільки математика — він любив також фізику й космологію. Те, що інша людина засвоювала за рік, Прокіп брав за місяць.

Лі Чунь мав тепер не короткочасного співбесідника, яким завжди був Мірек Лятошинський. З Прокопом цікаво розмовляти ще й тому, що його психіка не була стомлена, як у безсмертних. Для нього життя складалося зі щоденних відкриттів. Це дозволяло Лі Чуню заново переживати давні відкриття — світ для нього якось ніби освіжився, помолодшав. І помолодшав він сам. Лі Чунь почав навіть забувати про вино.

Ось вони сидять поруч у башті, обладнаній потужним телескопом. Рухомим був не лише телескоп — рухалася також башта. Вона могла відокремлюватися від приміщення обсерватори й мандрувати по зовнішній поверхні кулястого астероїда так, що жоден сектор неба не лишався поза оглядом. Башта пересувалася на роликах, які були надійно пов’язані з металевою колією — в ній можна почуватися так само безпечно, як і в надрах астероїда. Розміри башти дозволяли порівняти її з невеликим будинком. Отож вона була цілком придатна, щоб у ній можна було провадити астрономічні дослідження, місяцями перебуваючи на протилежній півкулі. Другий телескоп, іще потужніший, лишався у стаціонарній башті. Отже, впродовж багатьох років на одного Лі Чуня припадало аж два телескопи.

…Вже вкотре Прокіп спрямовує телескоп на зірку, до якої вони летіли. Коли дивитися простим оком, вона виглядає яскравішою від інших, та й тільки. Але в телескопі ця зірка розростається до розмірів Сонця — і тоді на її полум’яному тлі видно то макове зернятко, то горошину. Це планети. їх уже видно й поза диском зорі — крихітні порошинки, що світяться відбитим світлом. Яка страхітлива далечінь! До них ще летіти й летіти.

— А що, як там уже існує цивілізація? — запитує Прокіп. — Тоді навіщо ми їм? Хіба для музеїв.

— Час від часу ми посилаємо туди радіосигнали, — каже Лі Чунь. — Антени спрямовані на планетну систему. Це в багато разів посилює сигнал. Ми передаємо музику, людські голоси. Нас не можна

переплутати з природними радіохвилями. Я певен, що навіть аматорські приймачі нас би вже вловили. Це для ока далеко, а для радіосигналів близько. І все ж ми ніколи не мали навіть натяку на відповідь.

— Невже, окрім нас, ніде немає розумного життя? — з відтінком смутку в голосі відгукується Прокіп. — Всюди самі лишень мертві стихії — вогонь і холоднеча.

— Це ви наше життя називаєте розумним? — іронічне кидає Лі Чунь. — Я не наважився б так сказати. А щодо мертвих стихій… Тут ви помиляєтесь, друже. Найдосконаліші форми життя — це не ми, Прокопе. Зовсім не ми!..

— А хто ж?

— Оті самі стихії, які ви називаєте мертвими. Ядра галактик — ось найвища форма життя!.. Галактична Монада, юначе. Ви хоч розумієте, що я кажу?.. Правда, в ієрархії Всесвіту Галактика не є найвищою системою. Існує Метагалактика — це фактично те ж саме, що Всесвіт. Найвищою формою життя слід вважати Світову Монаду. Але вона для нас недосяжна. її можна осягнути лише розумом. Це, якщо хочете знати, Бог-Батько. А Галактична Монада — то є Бог-Син. Нам досить навчитися спілкування з Сином.

— Хіба це можливо?

— Так, можливо. Але не для всіх. Ви зможете, Прокопе.

Прокіп уперше бачив свого учителя таким поважно зосередженим, сповненим внутрішньої величі. Кожна риска на його обличчі свідчила про те, що він зараз говорить про найвище і найсвятіше не лише для нього, але й для самого Всесвіту. І в бібліотеці Лятошинського, й тут, в обсерва-торній, Прокіп натрапляв на Біблію, але поки що не встиг добре її вивчити. Та все ж розумів, що в ній ішлося про ту ж саму Особу, про

яку зараз розповідає Лі Чунь. Про Особу-Творця, Особу-Бога і Його Сина, який також був Богом, але на короткий час приходив на Землю, жив у людському образі, аби земне людство здобуло безсмертя. Тепер Лі Чунь точно вказував, де міститься оселя Пант. о-кратора: у центрі Галактики! Це була та конкретика, в яку важко повірити.

— Я читав, що земні люди обожнювали зорю, довкола якої обертається Земля, — тихо сказав Прокіп, намагаючись не виказати своїх сумнівів.

— У цьому був сенс, але далеко не повний.

— Не повний?

— Так, не повний. Земна наука не розкрила природу гравітації. Монада виростає саме із неї. Або навпаки — гравітація виростає із Монади. Саме тут існує ота взаємозалежність, котра у філософії називається дуалізмом… Гм-м. Сонце, Сонце… Земні вчені помиляються, гадаючи, що Сонце світиться за рахунок термоядерної енергії. Ні й ні! Зорі — це просто дуже великі планети… Ви знаєте, що Юпітер близький до того, щоб світитися? Так, так!.. Юпітер випромінює значно більше енергії, ніж отримує від Сонця. Це доведений факт. Разів у кілька збільшити його масу — і він би почав світитися. Поміж масою й світністю існує пряма залежність. Гершель не помилявся: світиться лише поверхнева атмосфера Сонця, а сонячні плями — це завихрення, котрі дозволяють зазирнути в глибини атмосфери. А там, у глибинах, сонячна атмосфера значно холодніша.

— Виявляється, найстаріше і є найновішим? — не міг утриматися від посмішки Прокіп. — Я маю на увазі гіпотезу Гершеля.

— О так! — вигукнув китаєць. — Це трапляється доволі часто. В науці перемагає той, хто володіє найбагатшою інтуїцією. Для Вільяма

Гершеля головним астрономічним інструментом був не телескоп, а скрипка. До речі, для Ейнштейна також.

— Дивовижно! — все ще не здатний приховати збудження, майже викрикнув Прокіп. — Тоді чому ж світиться Сонце?.. Та й взагалі зорі… Чому вони світяться?

Лі Чунь, на відміну від Прокопа, був цілком спокійний. Він, звичайно, очікував питання, яке так нервово випалив його учень.

— Тому, — почав пояснювати академік, — що надзвичайно великі маси перетинають гравітаційне поле Галактичної Монади. І, до того ж, із дуже великою швидкістю. Вакуум — це не порожнеча. Розумієш, юначе? Вакуум — це тіло Всесвіту. І якщо його розриває не якась там порошинка, а космічний гігант… До речі, у верхніх шарах земної атмосфери температура також дуже висока, близька до сонячної. Але земна атмосфера там надто розріджена — і тому цей факт у космонавтиці ніхто не бере до уваги.

— Під температурою ви розумієте швидкість руху атомів? — запитав Прокіп.

— Саме так, — відповів Лі Чунь. — Температура середовища зростає разом з прискоренням власного руху атомів. Сонячна атмосфера навіть у високих сферах дуже густа завдяки великій масі цього космічного тіла. І тому вона світиться. Власна Монада Сонця неспроможна випромінювати — вона ховається дуже глибоко. її радіус — всього лишень півтора кілометри. Отже, Сонце, по суті, світиться за рахунок Галактичної Монади. Через те й молитися на нього не гріх — у цьому разі ми все одно молимося Галактичній Монаді. Нашим Творцем є саме Вона. Вона, а не Сонце, що виконує тільки роль рефлектора.

— Але ж у центрі галактик земні вчені поселили так звані "чорні діри", — зауважив Прокіп.

Лі Чунь поблажливо посміхнувся.

— Я цього не зумію пояснити доти, доки ми не розглянемо одну з помилок Ейнштейна. Ти, мабуть, розумієш, що тут потрібна окрема розмова.

— Де ж саме ховається ця помилка? — нетерпляче запитав Прокіп.

— У загальній теорії відносності.

Вкрай заінтригований, Прокіп був змушений набратися терпіння — він добре знав, що Лі Чунь у таких випадках не піддається умовлянням. Вчитель сам визначить той час, коли слід зайнятися помилкою Ейнштейна.

Якось Прокіп умовив Лі Чуня, щоб той дозволив запросити в телескопічну башту Гелену. Власне, вона вже не раз тут бувала й зазирала в окуляр телескопа. Але на цей раз ішлося про те, щоб їм отак-от відірватися від приміщення обсерваторії, аби опинитися віч-на-віч із цілим Всесвітом. Лі Чунь бачив, що Прокіп уже цілком оволодів механікою башти, тому він охоче дозволив. У академіка була поважна причина, щоб не перечити: він-бо зацікавлений, аби його асистент (час уже так називати Прокопа) проводив якомога більше часу на протилежній півкулі. Для цього, як гадав академік, слід уникнути офіційних розпоряджень і підтримувати власний інтерес асистента.

Коли Прокіп зупинив башту, що дозволяла оглядати космос не лише за допомогою телескопа (її стіни були цілком прозорі), молоді люди затамували подих від невимовного хвилювання. Гелена захоплювалась не лише малярством, але й музикою. Трохи заспокоївшись, вона сказала:

— Тут потрібне моє піаніно. Цю велич здатна відтворити лише музика.

Хлопець пошкодував, що не здогадався підказати Гелені цю думку (піаніно — то був електронний інструмент, який в умовах їхньої колонії практично нічого не важив. Та й розміри його були невеликі). Припавши щокою до її волосся, прошепотів:

— Сподіваюсь, у нас іще буде така нагода.

Первозданна краса космосу, яку ні з чим не можна порівняти, зробила їх німими, як у величному храмі. Якісь незначні, випадкові слова тут здатні образити людську душу. А проте навіть храм був би лише рукотворним відображенням того, що вони тепер бачили й відчували кожною клітиною власного єства. Якщо порівняти міжзоряний простір з чорним єдвабом, на якому горять, переливаються чарівним світлом найкоштовніші діаманти, то й у цьому разі ми принизимо велич картини, що відкрилася перед очима закоханих. З чим би ми не порівнювали зоряний світ — все одно наше порівняння виглядатиме штучним, вторинним, і через те неминуче банальним. Не зайвими будуть, можливо, лишень оці слова: тут, під батьківським поглядом Всесвіту, людське думання мусить бути таким же цнотливо-чистим, як сам цей простір і полум’яні вкраплення у його невидимій плоті. Вкраплення, котрі ми називаємо зірками.

Гелена, згорнувшись калачиком у фотелі, задрімала, а Прокіп продовжував за допомогою телескопа оглядати зоряне небо. Ось він почав скеровувати телескоп на велике скупчення зірок, яке було видно навіть неозброєним оком.

Робив це не випадково: потребу навести телескоп саме на цю ділянку неба Прокіп відчував іще тоді, коли вони розмовляли з Геленою. Для неозброєного ока там нібито не було нічого незвичайного, і все ж якась сила покликала його із глибин Всесвіту. В душі з’явилося щось таке, що можна назвати несподіваним світлом, котре було радісно-солодким, підносило душу, породжувало відчуття неймовірної сили, високу впевненість, що ти ніколи не помреш, бо ти і Всесвіт — це

фактично те ж саме. Два полюси єдиної сутності — Мегакосм і Мікрокосм.

Мабуть, це було продовження того урочистого настрою, що сформувався у розмові з Геленою під враженням невимовної краси космосу. І все ж Прокіп доволі виразно відчував: це щось інше — незвичайне, особливе, те, що випадає пережити небагатьом людям. Тут існував і мотив кохання, але як частка, підпорядкована цілому. А ціле було значно більшим, ніж його кохання до Гелени. Дівчина інтуїтивно відчула, що Прокопові зараз ліпше залишитись на самоті. Його не можна було відривати навіть для того, щоб він допоміг їй покинути башту, — тому вона скулилася у фотелі. Спершу тільки вдавала, що спить, а відтак і справді заснула.

Тим часом Прокіп спинив телескоп — може, навіть не сам спинив, а зробила це невідома і незнайома сила, яка покликала його із глибин Всесвіту. Те, що відкрилося його зорові, можна було порівняти хіба що з Сонцем, коли на нього дивишся із Землі; і водночас то було щось зовсім інше, бо Сонце — лише пересічна зоря, яких не злічити. Це ж було світило для міліардів сонць — власне, те саме, що Лі Чунь називав Галактичною Монадою. Хлопець одразу ж збагнув: перед ним зняла покривало саме вона — Галактична Монада. Він це розумів навіть не розумом, а тією сутністю власної особистості, про яку сам майже нічого не знав.

Ні, Галактична Монада не схожа на Сонце. Вона була напівпрозора — золотаве сяйво кулястої форми в оточенні зірок, які, мабуть, дуже швидко рухались. Сяйво не сліпило, воно було м’яке, дуже приємне для ока. Велике щастя його споглядати, бо від нього струмувала сила, яку можна назвати Любов’ю. Та Любов — не саме лише високе почуття. То було щось незмірно більше: Любов як Особа, як Мати Всесвітньої Любові. Прокіп несхибно відчував: це почуття випромінювалося саме звідти, неживу речовину перетворюючи на живу, людській душі даруючи натхнення, незрячого роблячи зрячим. То була здатність бачити наскрізь цілий Всесвіт у його дивовижній простоті й незрівнянній величі.

Хлопець відірвався від телескопа — тепер він був йому не потрібний. Навіть не помітив, коли почалася розмова з Галактичною Монадою. Та й чи можна це назвати розмовою у звичайному розумінні? Це була розмова подумки: ще не встигало сформуватися запитання, як одразу ж на нього приходила відповідь.

Прокопові здалося, що він зробився безтілесним — пролітав наскрізь цілі простори Галактики, всюди бачив життя; бачив не оком, а духом — конкретні образи були відсутні. Він утвердився в найголовнішому знанні: у світі взагалі нічого немає, окрім Темряви й Світла. Темрява — то є сам простір, Світло — це безконечна незліченність Монад. Усюди, де є бодай незначна маса, — є Монада. Дрібні Монади гуртуються в рої, обліплюючи Центральну Монаду, мов бджоли обліплюють матку. Тоді вони перестають існувати окремо, віддаючи всю свою енергію Центральній Монаді. Так виникає речовинне тіло — від мікроскопічної пилинки до найбільшої зорі. Центральна Монада є повним і цілковитим відзеркаленням усієї системи — її маси й енергії. Що більша маса, то більший радіус Монади й вона потужніша. І водночас густина Монади меншає, коли збільшується її радіус. Саме через те Галактична Монада виглядала не твердим тілом, а казково прекрасним сяйвом.

Отже Центр Галактики — це, по суті, і є сама Галактика, вся її маса і вся енергія. Зрештою, хіба ми знаємо, що таке маса за своєю субстанціональною природою? Прокіп іще був далекий від того, щоб дати дефініцію маси як такої, але він уже розумів: без Монади намає маси, а без маси немає Монади. Що маса і гравітація споріднені — це ясно, отже, мусить бути зрозуміла також спорідненість гравітації й Монади.

Асистент поволі починав розуміти, що казав йому вчитель. Тепер він міркував так: "Найістотніше, мабуть, що золотаве сяйво — це аж ніяк не "чорна діра", а щось зовсім інше: Плазма, Що Мислить. Галактичний Мозок, який живе, володарює і творить у підвладному йому просторі. Найдосконаліша форма життя. Ми вже й самі вміємо створювати допоміжний мозок, витканий зі Світла. Хіба ж нам не ясно, що людина

не здатна виготовляти те, чого не існує в самій природі? Отже, у своїх комп’ютерах ми лише віддалено, примітивно моделюємо те, що існує в Центрі Галактики як найвища форма живого. І саме звідти слід виводити всі інші форми життя…

Прокіп навчився визначати розміри космічних об’єктів. Радіус золотавого сяйва перевищував радіус Сонячної системи в цілому. Галактична Монада перебувала доволі далеко, бо для простого ока виглядала не більшою, ніж сонячний диск. А через те, що вона була майже прозора, неозброєним оком її відшукати дуже важко. Це можливо лише тоді, коли знаєш, де саме треба її шукати.

Прокопа вона, можна сказати, знайшла сама — мабуть, так, як знайшла Лі Чуня. А на Землі у свій час відшукала Піфагора, Платона, Мойсея, Магомета, Будду. Та й не тільки засновники філософських або релігійних систем посланці Галактичної Монади: усі без винятку генії відчували на собі дотик її променистої руки — саме тому вони й генії. Це зовсім не означає, що Прокіп себе також вважав генієм, а проте він тепер належав до числа тих, кому пощастило побачити обличчя Бога.

Неможливо навіть переказати, що встиг спізнати Прокіп упродовж якоїсь години, котра видалась йому цілою вічністю. Згадаємо деякі конкретні речі, що стосуються нашої розповіді. Була якась секунда, коли із золотавого сяйва проступило обличчя Пантократора. А можливо, то лише видалося Прокопові. У чому Прокіп цілком певен, так це в тім, що дістав відповіді на всі свої запитання.

Перше і, мабуть, найголовніше: чи не марно вони летять до невідомої планети? Ні, не марно! Ця планета справді схожа на Землю в її першому періоді — до появи людини. Космічні колоністи знайдуть там усе необхідне для життя. На них чекає дуже велика робота. Спорудження їхньої колонії — то не просто усвідомлена воля землян, а воля самого Пантократора. Щодо особи Президента, то ця проблема взагалі перебуває в компетенції людей, котрі його оточують. Надавши людям свободу волі, Пантократор залишив за собою лише спрямувальні

еволюції. Перебирати на себе те, що мають вирішувати самі люди, — це означало б підштовхувати їх до неминучого виродження. Ось чому людські апеляції до Бога стосовно кривд, зловживання владою, тиранії владолюбців тощо схожі на вимогу школяра, аби добренькі батьки виконували за нього уроки…

Розмова з Пантократором увірвалася так само непомітно, як і почалася. Прокопові ще довго було не ясно, яка саме думка підказана Галактичною Монадою, а яка належала йому особисто. Згодом усвідомив, що все, добуте ним від Пантократора, виникло. в його власному мозку. І водночас Прокіп розумів, що це йому тільки так здається. Мабуть, то була Божа делікатність, м’яке спонукання без різкого імперативу. Так розумний батько навчає дитину, намагаючись наштовхнути на думку, щоб дитині здавалося: думка прийшла самостійно, без чийогось спонукання. І це саме той випадок, коли ми говоримо про нашу інтуїцію.

Прокинувшись, Гелена помітила, що Прокіп чимось дуже заклопотаний. Він стояв непорушно біля телескопа, очі були заплющені, наче уві сні. Це стривожило дівчину — вона тихенько вислизнула із фотеля й наблизилась до Прокопа. Він, мабуть, відчув її наближення — струснув головою й розплющив очі.

— Ти стомився, Прокопе?

— Ні, Гелено. Не те.

— А що ж?..

Прокіп відповів не одразу. Взяв Гелену за руку, постояв мовчки, а відтак, не дивлячись на дівчину, наблизив її руку до власної щоки.

— Я бачив Бога.

Гелену ці слова ніскільки не здивували — коли вона оглядала зоряний простір, їй також здавалося, що вона бачить Бога.

— Я розумію, — сказала дівчина.

Але він усвідомлював, що Гелена його розуміє надто абстрактно, як це властиво багатьом людям.

Прокіп вирішив припинити цю розмову — до розуміння фізичної й духовної сутності Галактичної Монади дівчину належало підготувати бодай так, як його підготував Лі Чунь.

І все ж Гелена відчувала, що Прокіп пережив якесь внутрішнє потрясіння. Його посмішка була незвична, ніби силувана, а мова також натягнута — говорив-бо не про те, чим були обтяжені його думки. Гелені хотілося повернутись додому, але тоді, коли вона оглядала простір довкола їхньої колонії, у неї виникло важливе запитання. У ті хвилини вона побоялася висловити його, щоб не зруйнувати святкового настрою. Та все ж запитання їй муляло, дівчина не могла його позбутися.

Ось вона знову збігла по сходинках на платформу перед телескопом, щоб іще раз оглянути довкілля. Нарешті наважилась:

— Прокопе, я давно хотіла тебе спитати…

— Про що?

Він рвучко повернув голову й так поглянув на Гелену, наче тільки зараз помітив її присутність.

— Про що ти хотіла запитати?

Обличчя дівчини зробилося зосереджено-сумним. Губи стиснулись і стали вузькими, ямки на щоках сховалися, на чолі з’явилася несподівана складка.

— Ось про що… Скажи, якщо викинути якийсь предмет туди… Назовні… Ну, скажімо, викрутку або гайку… Вона летітиме за нами, правда?..

— Звичайно. Якщо викинути не дуже далеко, згодом ці предмети опиняться на поверхні астероїда. Сила тяжіння тут невелика, та все ж існує… А чому ти про це питаєш?

Гелена промовчала. Згодом вона несміливо запитала:

— А ми можемо об’їхати довкола? Щоб не просто повернутись, а об’їхати… Розумієш?

— Будь ласка, — посміхнувся Прокіп. — Це не становить жодної проблеми. Ти хочеш зараз?

— Еге ж… Якщо можна.

Прокіп дістав із кишені невеликий прямокутний прилад, натиснув на кнопку — й телескопічна башта плавно, непо-квапно рушила навколо астероїда. Тим часом Гелена з такою пильністю оглядала і поверхню їхньої маленької "планети", і простір довкола неї, що Прокіп не стримався — запитав:

— Що ти шукаєш, Гелено?

Але дівчина вперто мовчала. І лише тоді, коли він повторив запитання, відповіла:

— У мене, Прокопе, немає від тебе жодних таємниць. Але це не моя таємниця. Давай запитаємо в батька. Можливо, він дозволить, щоб я тобі розказала. Або сам розкаже… — Після тривалої паузи розгублено прошепотіла: — Куди ж вони поділися? Просто неймовірно!..

Космос довкола заселеного астероїда справді був чистий — не було нічого, що могло б прикувати їхню увагу. І так само була вільною від будь-яких зайвих предметів поверхня планети. Потужний прожектор, що обмацував довкілля, вихоплював із ледь розрідженої зорями темряви тільки нешироку колію, по якій котилася телескопічна башта.

Мабуть, читач уже здогадався, що шукала Гелена. Батько розповів їй про те, чого не мав права розповідати. З деякого часу населення колонії досягло критичної чисельності. Подальше зростання генофонду було непотрібне й неможливе. Більше того: воно могло завершитися цілковитою катастрофою. Всілякі запобіжні хитрування санітарної служби давали певні наслідки — інакше приріст населення був би значно більший. Та, незважаючи на протизаплідні засоби, населення все ж таки зростало. Отож через кожні два-три десятиліття з наказу Президента генетична комісія вибраковувала дві-три сотні індивідуумів, котрі не становили генетичної вартості. їх без скафандрів викидали у відкритий космос.

Ми вже згадували; в комісії працював також віце-президент Академії Мірек Лятошинський. Цей обов’язок його тяжко пригнічував, але він нічого не міг змінити. Хіба що відмовитися від свого фаху. Але тоді, певно, Лятошинський сам потрапив би у число вибракуваних, бо навіщо він потрібний поза його науковою працею? Поза наукою він не потрібний навіть собі самому. А проте ці тверезі міркування не приносили розради. Ось чому, переживаючи чергову депресію, він розповів про свої душевні муки Гелеві.

Так чи так, а Гелена знала: довкола їхньої колонії мав створитися чималий космічний цвинтар. Але ж його не було! Що ж це могло означати?..

А може, батько їй розказав не все? Вона вирішила сьогодні ж розпитати його про це докладно.

В КАТАКОМБАХ

Прокіп відчував себе на вершині високої хвилі. За якихось півроку він пройшов шлях від непримітного мешканця тісних, надміру залюднених, катакомб до механіка ферми, а відтак до асистента академіка Лі Чуня. І ось нарешті йому відкрилася Галактична Монада, що вдихнула у нього таке бачення світу, яке властиве лише її втаємниченим обранцям. Він поки що уникав розмови з Лі Чунем — спершу належало в собі самому добре вимісити знання, отримані так незвичайно.

Прокіп розумів, що година спілкування з Галактичною Монадою важила більше, ніж усе його попереднє життя. Вдруге вступити в контакт із Всеосяжною Особою, яку Лі Чунь інколи називав Пантократором, інколи Тоталітом, може, й не доведеться. Тоталіт кинув у його душу мікроскопічне зернятко, його належало пророщувати десятиліттями — бо то зернятко Світової Мудрості.

Все пережите перед обличчям Всесвіту змусило його по-новому глянути і на його відносини з Геленою. Прокопові здавалося, що досі це була просто дружба. Він не знав, що для Гелени це вже щось інше. Дівчина намагалася нічим не виявити своєї закоханості, а в Прокопа бракувало життєвого досвіду, щоб зрозуміти її почуття за ознаками, яких закохані не здатні сховати.

Наступного дня Гелена, затинаючись, переказала йому розмову з батьком про ту загадку, з якою вона зустрілася на поверхні астероїда. Там, у башті, їй ліпше було б не починати про це розмову з Прокопом. Батько дуже засмутився, коли вона почала розпитувати про таємницю зникнення тіл, викинутих у відкритий космос. Він поклав руку їй на плече й після тривалої мовчанки сказав:

— Я не хочу, щоб це походило від мене. За цим усім, доню, ховається так багато незбагненного й небезпечного… Прокіп згодом сам про все дізнається.

— Як він дізнається? І що ти маєш на увазі?

— Давай припинимо цю розмову.

Гелена вперше подумала, що її тато не належить до відважних людей. Це було неприємно, тому її думка лише ледь-ледь торкнулася цієї теми, щоб ніколи більше до неї не повертатись. Гелена любила батька таким, яким він був. Прокопа вона повідомила, що тато не дозволив розказувати… Але вона так і не могла назвати того, про що не можна було розказувати, — й ледве не розплакалась. Дівчина так заборсалась у таємницях і недомовленостях, що виглядала в чомусь дуже винною, може, трохи кумедною. Розчервонілася, втупила очі в носки своїх черевичків, мовби чогось очікуючи. Це дуже їй личило.

І тут сама природа підказала Прокопові, що йому в цю мить належало зробити. Він засміявся й поцілував дівчину. Сталося це в обсерваторній бібліотеці, де Гелена встигла навести зразковий лад. Серед книжок, комп’ютерів і фотелів вони стояли, припавши одне до одного, дуже далекі від здогаду, що поміж ними є третій. Цим третім був Степан Макаров, який кожного разу вмикав відеопанораму, як тільки Гелена виходила з дому. Камерою нагляду була обладнана також обсерваторна бібліотека.

Те, що вони зараз відчували, було для них новим і незнайомим. Сп’янілі від поцілунків, вони не могли вимовити й слова, за них розмовляли їхні серця. І лише згодом, трохи отямившись, але все ще не відриваючи голови від його грудей, Гелена прошепотіла:

— Ти не ображаєшся?

— Ображаюсь, — сміючись, відповів Прокіп.

Вона його жартома поплескала дитячою долонькою по щоці:

— Ну й ображайся. Я тепер тебе не боюсь.

— А раніше боялася?

— Себе боялася.

— Як це?..

Замість відповіді вона його поцілувала тим тривалим поцілунком, який нагадує двом молодим особам протилежної статі, що існує щось значно більше й відповідальніше, ніж поцілунки. Гелена сама злякалася свого вчинку, відштовхнулася від Прокопа й чомусь відразу ж зробилася поважною, занепокоєною.

— Що сталося, Гелено?

Він усе ще не випускав її руки. Йому хотілося, щоб дивна, прекрасна й хмільна хвилина повторилася, але бачив, що той невловимий мент наполохано спурхнув, ніби зляканий метелик.

— Не знаю. У мене таке враження, що тут хтось є.

— Хто ж тут може бути? Хіба що Лі Чунь. Але він ніколи не заходить без попередження. Особливо тоді, коли приходиш ти.

Та спокій уже не повернувся до Гелени, вона збентежено озиралася й помітно нервувала.

Прокіп провів її через президентський сад, відтак зачинився у своєму помешканні й почав збиратися туди, де він виріс — у гості до матері й сестрички. Іще вчора вони домовилися з Лі Чунем, що Прокіп провідає рідних і погостює в них днів зо два. Академік сходив у сад, нарвав слив, яблук і помаранчів — цьому дивакові все можна робити.

Ми ще раз вимушені нагадати, що слово "ходити" тут мало зовсім інший зміст, ніж на Землі. Звичних для землян кроків тут не існувало — це радше були більші або менші стрибки. Лише спритність і набуте з дитинства вміння допомагали робити ці стрибки помірними, точно розрахованими. Особливого вміння вимагало пересування в тунелях: сила людських м’язів лишилася земною, отже набити лоба дуже легко. Але люди, що народились і виросли в лабіринтах астероїда, не мали з цим особливого клопоту. Отож ми дозволимо собі надалі не згадувати про те, що здалося б дивним для земної людини, але є природним для космічного колоніста.

Надра астероїда були ще на земній орбіті пристосовані до життя в них десь близько тисячі колоністів. Це приблизно те число, яке могла прогодувати ферма. Важко сказати, як земні академіки уявляли собі демографічну проблему колонії, — мабуть, покладалися на санітарну службу, в обов’язки якої входило регулювання кількості народжень. Проте на практиці виявилося, що запобіжні засоби й аборти не гарантували від перенаселення.

Пам’ять колонії фіксувала цикли, коли тіснота від надмірної залюдненості чергувалася з відносним вивільненням помешкань і внаслідок цього полегшенням побуту. Старшинам, які очолювали етнічні групи, лікарі пояснювали, що відібрані на медоглядах особи переселяються у резервний житловий сектор, але де він міститься — ніхто не знав. Ходила чутка, що десь поруч їхнього астероїда летить трохи менший його супутник, обладнаний так само. Прокіп знав, що жодного супутника немає, але він поки що відстороняв ці гризоти — його мозкові й так останнім часом довелося переробляти надмір інформації.

У неосвітлених відтинках тунелю Прокіп користувався електричним ліхтариком. Часом він його вимикав — з дитинства вмів орієнтуватися в темряві.

Саме у таку хвилину йому здалося, що він чує людський стогін. Увімкнувши ліхтарика, метрів за десять від себе побачив розіп’ятого на стіні велетня. Він був зодягнений у робочий комбінезон, подертий на грудях. Розкинуті руки прив’язані ізольованим дротом до костилів, забитих у стіну. Обличчя закривавлене, волосся також злиплося від крові. Голова впала на праве плече, рот напіврозкритий, залиті кров’ю повіки ховали заплющені очі. Інколи голова його ледь помітно сіпалася мовби він інстинктивно вивільняв затиснуту на шиї вену Пластмасової серги, що була обов’язкова для кожного мешканця катакомбів, у його вусі не було.

Прокопові здалося обличчя велетня знайомим. Так і є — це був ірландець Ендрю, з яким вони дружили іще в дитинстві. Ендрю наглядав за системою відеокамер, що дозволяла Президентові, не виходячи зі свого палацу, в будь-яку хвилину бачити майже все, що діялося в лабіринтах астероїда і на його поверхні.

Але майже все — не означає все. Тільки Ендрю й Герд знали, які саме сектори перебували поза полем огляду. Це робило Ендрю довіреною особою Герда. Хто ж це вчинив над ним таку наругу? Не інакше як після катувань його залишили тут помирати.

А може, це зроблено з наказу Герда? Мабуть, Ендрю чимось не догодив йому або ж самому Президентові?

Хоч це був доволі глухий куток лабіринтів, але Гердові пахолки ще мали сюди навідатись. Невідомо лишень, коли саме.

Прокіп почав розкручувати дріт на руках Ендрю. Монтер, не розплющуючи очей, підвів голову. Мабуть, він усе ще перебував у

непритомності. Нарешті вдалося звільнити його руки, тіло Ендрю лягло на Прокопове плече. Важким, зрозуміла річ, воно тут не було. Прокіп міг би нести його скільки завгодно, але вирішив покласти на бетонну підлогу тунелю й привести ірландця до тями.

Світло ліхтарика, піднесеного до очей велетня, за хвилину увірвало його непритомність. Повіки, на яких запеклася кров, поволі вивільняли очі, котрі одразу ж втупилися в Прокопа. Мабуть, Ендрю був певен, що це знов прийшли його катувальники, — він інстинктивно смикнувся всім тілом і застогнав від болю. Прокіп зблизька освітив своє обличчя:

— Ти бачиш мене, Ендрю? Це я — Прокіп. Хто це тебе так пригостив?

Він підклав валізку під голову монтера. Іще недавно вони, можна сказати, працювали разом — Прокіп обслуговував систему електролізу, що виробляла водень і кисень, а Ендрю в тому ж самому приміщенні мав невелику комірку для інструментів. Самозрозуміло, вони часом дозволяли собі відвести дуиу в дружніх баляндрасах.

— Прокіп? — Обличчя Ендрю готове було розпливтися у вдоволеній посмішці, але натомість болісно скривилося: — Де ти тут взявся?..

— Іду до своїх. Давно не бачилися… Що з тобою скоїлось?

— Хіба не бачиш? Костоломи трохи підлікували. — Він почав було підводитись, але кожен рух завдавав йому болю. — Потім розкажу. Допоможи мені вибратися звідси. Вони ось-ось прийдуть. Я знаю катакомби, де вони ніколи не бувають.

Прокіп підняв монтера й звалив його собі на спину. Ліхтарика негайно погасив — вони опинилися в цілковитій темряві.

— Куди йти?

— Спершу прямо. Я скажу, де треба звертати.

Йшли мовчки. Коли треба було повернути праворуч або ліворуч, Ендрю тихо шепотів Прокопові на саме вухо:

— Сюди…

За півгодини вони опинилися в глухому закутку, який, здавалося, нікуди не вів. Стіни тут нічим не різнилися від тих, які були споруджені іще на орбіті Землі, до заселення астероїда колоністами. Ендрю сказав:

— Це тут. Але… Пусти мене.

Ірландець ліг на живіт і почав видряпувати пальцями кахлю, одну із мільйонів, якими всюди були обличковані стіни лабіринтів. Кахля не піддавалась. Ендрю запитав:

— У тебе є ніж?

— Є.

— Дай мені.

Прокіп дістав із валізки складаного ножа й подав монтерові. Той за якусь хвилину відділив від стіни кахлю, котра була припасована до товстої керамічної пробки і виймалася тільки разом з нею. Пробку втягувала у невеликий отвір доволі міцна пружина. Потрібне було деяке зусилля, щоб розтягнути пружину, і тоді через щілину можна просунути руку.

— Потримай, — кивком голови показав Ендрю на пробку.

Прокіп якомога сильніше натягнув пружину, а тим часом Ендрю занурив руку в отвір, щось там натиснув — і тоді перед ними відчинилася невелика ляда, що була обличкована кахлями й нічим не відрізнялася від стіни. Ендрю наказав Прокопові лізти в чорну діру. Невдовзі вони опинилися у кам’яному череві, де можна було сидіти, лишень втиснувши коліна в підборіддя. Зате тут міг розвернутися навіть Ендрю. Розвернувшись, монтер зачинив за собою ляду й поставив на місце пробку з кахлею.

Коли вони трохи віддихались, Прокіп запитав:

— А ти не боїшся, що Гердові люди відшукають твою ляду?

— її знайти неможливо — для цього треба знайти єдину кахлю із мільйонів схожих на неї. Проти цього повстає теорія вірогідності.

Тепер вони опинилися в катакомбах, видовбаних руками колоністів. Тут ледве можна було протиснутись. Ендрю якось знаходив у собі сили, щоб плазувати на череві попереду Прокопа. Та ось кам’яний лаз привів їх до печери, за всіма ознаками також видовбаної людьми. Це можна було зрозуміти навіть навпомацки. Монтер повним голосом сказав:

— Тут можна світити.

Запаливши ліхтарика, Прокіп допоміг товаришеві якомога зручніше вмоститися. Руки Прокопа були замащені кров’ю, що змішалася з потом. Важко навіть сказати, чия то була кров і чий піт — у Прокопа також з’явилося чимало подряпин.

Після короткого перепочинку вони зітхнули вільніше.

— Я навіть не здогадувався, що таке існує, — окресливши снопиком проміння стіни печери, сказав Прокіп.

— То й добре, що не здогадувався. Було б вельми кепсько, якби хтось догадався.

Монтер, почуваючи себе врятованим, виглядав значно бадьоріше, на його обличчі з’явилася посмішка. Чиїсь руки в печері видовбали кам’яного фотеля і кам’яне ложе. На ложі розтягнувся Ендрю, у фотелі напівлежав Прокіп. Ліхтарика він примостив на кам’яному карнизі над їхніми головами. Тут вони мали право розслабитись.

Прокіп дістав із валізки яблуко й два помаранчі, подав їх товаришеві.

— Їж.

Ендрю відтрутив його руку:

— Це ж ти Мотрі несеш. їй таки бракує вітамінів.

— Їж. Тобі волога потрібна. Для Мотрі вистачить. Ти давно її бачив?

Ендрю поворушив запаленими губами:

— Ну, тоді я візьму один помаранч. Решту сховай. Наші люди такого добра ніколи й не бачили. До речі, хай Мотря твоїми гостинцями не дуже хвалиться. Що можна безсмертним, те хробакам зась. А може, й ти вже дістав спецліжко?..

— Не верзи дурниць, — нахмурився Прокіп. — Я питаю: ти давно бачив Мотрю?

— Тиждень тому. Вона, мабуть, трохи нездужає. — І відразу ж Ендрю повернув розмову на інше. — То, кажеш, не догадувався?..

— І зараз не догадуюсь. Видовбати катакомби — не штука, але куди ж дівали каміння? Це ж не якась там абищиця. Цілі гори уламків!

Проколупавши дірочку в шкуринці, Ендрю висмоктував сік із помаранча.

— Твоя вода куди дівалася, коли ти виробляв із неї водень і кисень? — замість відповіді, не без лукавства запитав монтер.

— То ж вода. А це каміння.

— Яка різниця? Будь-яку речовину легко перетворити на газ. Аби енергія. Але ж ти знаєш, що на реакторах стоять не безсмертні.

— Гаразд, — погодився Прокіп. — Я це розумію. Та газ же так само треба кудись дівати. Не випускати ж його в колонію.

Ендрю розреготався, проте йому, видно, стало від цього боляче — увірвав регіт і здавленим голосом мовив:

— А космос навіщо?..

Прокіп з сумнівом похитав головою:

— То ви що — цілий завод спорудили?

Ендрю зненацька спохмурнів і відвернувся до стіни. Він мовчав так довго, що Прокіп не витримав:

— Може, я запитав щось зайве?

Монтер обернув голову до Прокопа й заговорив:

— Я тебе вимушено сюди привів. Але… Колись ти був нібито нашим. Ми вже хотіли було запросити тебе… — Ендрю знову осікся. — Хто тебе знає, чим ти сьогодні дихаєш.

Ці слова так боляче вразили Прокопа, що у нього на очах готові були виступити сльози.

— Ендрю, як ти міг таке подумати? Ти ж мене знаєш від бульбашок під носом. А ненька моя хіба не серед вас живе? А сестра?..

Ендрю потягнувся до його руки. Намацавши пальці, міцно їх стиснув у своїй масивній долоні.

— Пробач. Я не хотів тебе образити. Ти б, до речі, нам дуже пригодився. Та все ж якось боязно. Надто високо ти злетів. Кажуть, із Президентом запанібрата.

— До цього ще не дійшло, — засміявся Прокіп. — Але розкажи, за що тебе мучили костоломи?

Ще змалечку пам’ятав Прокіп: від Ендрю важко діждатися якоїсь розповіді.

— Гадаєш, я знаю?..

Вони довго мовчали. Прокіп боявся вимовити необачне слово, котре могло спрямувати розмову в небезпечне русло. Нарешті монтер заговорив:

— Можливо, Герд почав підозрювати, що я спілкуюся з Галактичною Вартою.

Знову запанувала мовчанка. І знову Прокіп утримався від запитань.

— Ти ж розумієш, що в мене є право виходу в космос, — продовжував Ендрю. — Без мене Президент мусив би осліпнути. Сьогодні, окрім мене, ніхто не знає розташування камер. А надходить час, коли має з’явитися Галактична Варта.

У Прокопа мимоволі вихопилось:

— Хто це? Звідки має з’явитися?..

— Вони всюди. У них є кораблі значно більші й потужніші, ніж наш астероїд. Тут, бачиш, яка справа… Час від часу Президент наказує зменшити населення колонії. Ніхто не знає, кому випаде перетворитися на космічну кригу. Взагалі, не всі усвідомлюють, що чекає приречених. Герд поширює казочку про якогось там супутника, куди переселяють відібраних комісією. Брехня!..

Ендрю замовк. Йому знову стало боляче.

— Як ти відчуваєш… Ребра цілі? — запитав стурбовано Прокіп.

— Та ніби цілі. Вони вирішили продовжити допит, коли я трохи оклигаю. Допитувались, чи до мене ніхто не наближався з отих кораблів… Розумієш, Прокопе… Ти ж, мабуть, звернув увагу, що в космічному довкіллі ніде немає трупів.

— Так, — збагнувши нарешті, чого шукала Гелена на поверхні астероїда, сказав Прокіп. — Але я взагалі про це не знав.

— Тобі можна позаздрити, — сумно посміхнувся Ендрю. — А Лі Чунь хіба нічого не розповідав? Він цього не може не знати.

— Нічого.

— Ну то знай, — продовжив Ендрю. — Це сини Галактичної Матері забирають трупи на свої кораблі. Вони їх повертають до життя. І до мене справді наближався… Корабель стояв на віддалі. Вони вміють вимикати президентську систему огляду… І ось я побачив, що до мене наближається хтось у скафандрі… То був один із наших. Його викинули років тридцять тому. Нас тоді ще не було на світі, але мені розповідали про нього. Він працював на термояді… Це неправда, що викидають лише генетично безвартісних. Не тільки. Цей був такий, що руками згинав залізного лома… Його викинули тому, що висловлював невдоволення. Родом із українців. Звати Максимом. Я від нього дещо дістав, але… Не все відразу, Прокопе. Гадаю, ми бачимося не востаннє.

Ендрю згодом задрімав, а замислений Прокіп непорушно сидів у кам’яному фотелі. Те, що він почув від Ендрю, доповнювало його уявлення про Галактичну Монаду і Всесвіт взагалі. Отже, Галактична Мати…

Але ж у мить, коли перед очима Прокопа постало обличчя Пантократора, воно було чоловічим. Чи, може, так йому здалося? Мабуть, безглуздо наділяти Галактичну Монаду ознаками людської статі. Вона чи Він, Мати чи Батько — для Галактичної Монади однаково. Це Чистий Розум у спілці з Чистим Духом. Це незрівнянна Могутність, Світова Любов, Невмируще Життя…

Пам’ять земного людства також несла неясні згадки про якісь небесні кораблі, Непізнані Літаючі Об’єкти (НЛО) — від часів єгипетських до часів атомних. Прокіп, працюючи в бібліотеці, не раз зустрічав їхні описи, залишені очевидцями. Зрештою, хіба може бути інакше? Адже ж Розум, який створив земне людство, має на меті виростити з нас вільних громадян Всесвіту. Суто земна історія — це лишень інкубаторний період. Жовтороте пташеня має здобути могутні крила й випурхнути з гнізда — сини Землі згодом перетворяться на синів Галактичної Матері. Це неминуче! Саме в цьому й полягає сенс людської появи на світ. Люди, досягнувши космічної зрілості, мають стати червонокрівцями Всесвіту.

Ми просто пізніше від інших вилетіли з гнізда. Але ж хтось вилетить пізніше від нас…

Ендрю спав з годину, не більше. Прокинувшись, забідкався й почав вибачатися:

— Даруй, Прокопе. Тебе ждуть, а я тут розіспався… Я тобі дуже вдячний за допомогу. Допоможи мені ще в одній справі. Сподіваюсь, ти зумієш вийти звідси? Не заблукаєш?

— Не хвилюйся, не заблукаю.

— Ну тоді негайно відшукай Семена… Це вчитель, що навчає твою сестру… Розкажи про мою пригоду.

— І все?

— Все. Я, або він, або хтось інший… Ми тебе розшукаємо. Гаразд? Ти готовий нам допомогти?

Прокіп по-дружньому потиснув його руку.

— Можеш не сумніватися. Вір.

Видершись із катакомбів і пильно оглянувши ляду, Прокіп переконався — ні простукування, ні зовнішній вигляд не подавали й натяку, що тут було щось потаємне, відмінне від тунельних стін. Одразу ж погасив ліхтарика й далі просувався навпомацки: треба звідси вислизнути так, щоб його не помітили. Було б розумно обминути відтинок тунелю, де мордували Ендрю. Герд, звичайно, вже похопився — костоломи шукають монтера.

Якщо не повертати праворуч, а рушити прямо, тоді Прокіп потрапить до тунелю, котрий пролягає паралельно з тим, у якому він знайшов Ендрю. Це було б найліпше: він нікого не бачив і не міг бачити. Ось тільки одяг на ліктях і на колінах попротираний.

Йому поталанило: до самої домівки не зустрівся з жодним наглядачем. Мати просльозилася, дванадцятилітня Мотря повисла йому на шиї, але Прокіп, пообіцявши, що він незабаром повернеться, заквапився до Семена.

Прокіп давно забув про існування пластмасових сережок, але всі, кого він зустрічав у катакомбах, мали в правому вусі сергу Мав її також Семен. Та коли інші не знали, для чого вона призначена, Семен, видно, це знав. Він надів на голову пластмасовий шолом, що міцно облягав голову разом з вухами, і лише тоді попросив розповідати про Ендрю.

Коли Прокіп розказав Семенові, що сталося з Ендрю, вчитель дуже занепокоївся, а відтак ухопив гостя за плечі й затряс з усієї сили:

— Я так і думав, що ти з нами.

Вони були майже ровесниками, у них чимало спільних спогадів ще з дитинства — отож недовго довелось роздумувати, аби встановилася довіра.

— А в нас, — мовив Семен, — тільки про те й чуєш, що ось-ось прийде комісія. Тепер, мабуть, душ п’ятсот не дорахуємось. — Учитель критичним оком оглянув Прокопа й подав йому власний одяг: — Переодягнись. Ти ж такії звідти прийшов — згори. А вигляд…

Прокіп переодягався, а Семен тим часом продовжував говорити про те, що сьогодні було найболючішим:

— Ясно, ми не маємо права так розмножуватися. Це зрозуміло. Але ж сини Галактичної Матері нам пропонують допомогу. Тобі Ендрю розповідав про зустріч з Максимом?

— Так, розповідав.

— Ну от, бач…Ті, з кораблів, зверталися до Президента, але він їх зігнорував. Мабуть, просто боїться…

— Чого йому боятися?

— Боїться, що це підірве його владу. Який же тоді з нього бог?..

Для Прокопа в цій розмові було чимало незрозумілого, але він не наважувався розпитувати — це б підказало Семенові, що Ендрю розповів далеко не все. З досвіду знав, що такої ризикованої ситуації ліпше уникнути.

— Мабуть, на цей раз найбільше лихо впаде на жінок, — сказав Семен на прощання.

— Чому ти так гадаєш?

— Так у нас кажуть… Це ж ясно: чим більше жінок, тим швидше зростає населення. Кількість чоловіків не вельми важить.

— Гм-м… Я чомусь ніколи про це не думав. Невеличка громада українців була розташована поміж

поляками й німцями. Родина Прокопа раніше займала дві невеликі кімнати. Зо два роки тому одну кімнату в них відібрали, а двері поміж ними замостили цеглою. Тепер там живе інша родина.

Сусіди одразу ж посунули до Прокопа — гадали, він ліпше знає, коли їх почнуть викликати на комісію. Це слово (комісія) тут вимовлялося так, як на Землі вимовляється слово "війна". Коли ж переконалися, що Прокіп нічого не знає (або вдає, що не знає), тісне мешкання поволі звільнилося від гостей.

Прокіп дуже любив свою меншу сестричку. Він був для неї нянькою, а відтак добрим порадником. Дівчинка вдалась хворобливою, але напрочуд меткою. Ось вона його питає:

— А що таке вітер?

Прокіп з подивом окинув поглядом Мотрю: звідки це в неї? Семен виводив своїх учнів під штучне небо колонії, але там ніколи не буває вітру. Про вітер можна було дізнатися лишень з книжок.

— Що таке вітер? — механічно перепитав хлопець, підшукуючи відповідь. — Де ти чула це слово?

Обличчя дівчинки мовби осяяло ранкове сонце, коли вона захоплено продекламувала:

Реве та стогне Дніпр широкий,

Сердитий вітер завива,

Додолу верби гне високі,

Горами хвилю підійма.

Все прояснилося: це ж їх навчає Семен. Прокіп пояснив сестричці, що таке вітер, а відтак почав розповідати те, що й для нього самого відкрилося лише недавно: на планеті, яку вони покинули, є

благословенний край. Клімат не холодний, але й не жаркий, ґрунти надзвичайно родючі. Люди цього краю звикли все брати зі своєї землі. Вони ніколи не ходили війною на інші народи, зате близькі й далекі сусіди приходили, щоб винищити їх і загарбати їхню землю. Так тривало впродовж тисячоліть. І якби не з’явився поет-про-рок, чий вірш вона прочитала, українці щезли б як нація. Проте їм після багатьох століть бездержавності таки ж вдалося вибороти незалежність. їхня самостійна держава остаточно сформувалася лишень на межі третього тисячоліття.

— А тепер? — дивлячись на брата по-дорослому, запитала Мотря.

Якби ж то Прокіп міг відповісти на це запитання! Він перелопатив усю бібліотеку, але про свою батьківщину не знайшов ані слова. Та й не тільки про свою. І все ж Прокіп вірив: там, де панує Пантократор, справедливість не може бути розтоптана навіки. Український народ так багато страждав, що третє тисячоліття по справедливості мусило належати йому.

— В Європі багато родючих земель залито океаном. На щастя, Україну майже не залило. Отож сьогодні українці годують своїм хлібом усю Європу, — відповів Прокіп, гадаючи, що розум людський і Божий не може долю його народу вирішити інакше.

Наступного ранку в лабораторії з’явився наглядач і повідомив Прокопа, що на нього чекає Герд. Управа Герда містилася на виході із катакомбів, поблизу ліфта, що підіймав до президентського саду.

Герд був уже немолодим, опасистим чоловіком із шишкуватим обличчям. Очі великі й непорушні, як у вола. На білках тоненьким мереживом залягли кров’янисті жилки. Коли він дивився на тебе, здавалося, що тебе поглинає темінь тюремних казематів. Тюрма була тут же, за приміщенням управи — вона врита у надра астероїда.

Герд сидів за столом, на якому нічого не лежало й не стояло, окрім селектора. Його кабінет нічим не нагадував про фах господаря — навпаки, могло видатись, що ми потрапили на прийом до академіка. Полиці з книгами, макети якихось споруд, карта катакомбів.

Перед столом стояло два крісла. В одне з них Герд запросив Прокопа, у друге вмостився сам. Вінчик довкола великої, на весь череп, лисини був щойно поголений, через те голова Герда скидалась на електричний ліхтар.

— Ну, як вам ведеться? — запитав він люб’язно. — Хотілося б мені побачити вас академіком. Може, й доживу. З вашим талантом…

В такому дусі Герд просторікував іще хвилин п’ять, доки запитав те, заради чого викликав Прокопа:

— Будь ласка… Знаєте, це наш обов’язок… Чи не могли б ви показати на карті, по якому тунелю ви ішли вчора?

До цього запитання Прокіп був готовий, тому без будь-яких вагань відповів:

— Чому ж? Звичайно, можу.

Непоквапно взяв з полиці указку і впевнено провів нею вздовж тунелю, що біг паралельно з тим, де він учора врятував Ендрю.

— Гм-м… А ви не помиляєтесь?

Прокіп зневажливо посміхнувся:

— Щоб розібратися в цій карті, великого розуму не треба. Принаймні це не Галактика.

— Ви дорогою нікого не зустрічали?

— Нікого.

Було поставлено ще кілька запитань, а відтак Герд запропонував Прокопові частіше до нього заходити — можливо, вони зможуть бути один одному корисні. Прокіп на це запрошення промовчав — і був зрештою відпущений. Він добре усвідомлював, що віднині перебуватиме під недремним наглядом Герда.

СУМНІ НЕГАРАЗДИ

Якось Лі Чунь завітав до Прокопового мешкання в доволі бадьорому настрої й сказав:

— То, може, поговоримо?.. Ми якось згадували про помилку Ейнштейна. Готові слухати?

Прокіп усе ще не міг звикнути, що справжній академік, один із безсмертних, розмовляє з ним, як з рівним. Проте асистент завжди тримався з гідністю;

— О так! Я просто не зважувався вам нагадати.

Лі Чунь зробив екскурс у першу половину двадцятого віку, коли здобула визнання теорія відносності. Він говорив про Ейнштейна, засновника новітньої фізики й космології, — говорив захоплено, як про фундатора такого бачення світу, яке прокладає шлях до розуміння Світової Монади.

— Є три види героїзму, — продовжував Лі Чунь, зробивши невелику паузу. — Перший вид — героїзм воїнський. Це… ее-е… найпростіший героїзм, хоч тут небезпека для життя очевидна. Другий вид — героїзм громадянський. Його зрозуміти важче, бо коли людина виходить на

герць із суспільними забобонами, не завжди їй доводиться важити життям. Найчастіше таку людину піддають остракізмові.

Та можна кудись виїхати, жити скромно, але все ж таки жити!.. І третій вид-’Героїзм науковий. Це найвища форма героїзму, хоч тут здебільшого… Я обминаю європейське середньовіччя. Це виняток… Здебільшого не існує іншої загрози, окрім людського нерозуміння. Але тут доводиться кидати виклик самій Природі, цілому Всесвітові. Розумієш, Прокопе?..

— Так, розумію, — захоплено прошепотів хлопець, хоч питання було суто риторичне й не вимагало відповіді.

— Третій вид героїзму властивий лише геніям. Це одиниці, які освітлюють шлях до вічності. Кеплер, Ньютон, Ейнштейн… І все ж, друже, коли ми згадуємо Ейнштейна…

На цей раз пауза тривала довше, ніби академікові належало зібратися з силами і прорвати невидимий бар’єр.

— Власне, це навіть не його особиста помилка. Так наука бачила світ до нього — однаково безконечним у бік великого і малого. В бік мегакосму він проклав межу. Навіть визначив радіус, що здатний окреслити Всесвіт. На цій основі виникла космологія. Але в бік мікрокосму жодної межі не побачив. Ось чому доцентрові сили у нього всюди безконечно великі. А чи може так бути?..

— Природніше бачити безконечність у бік мегакосму. І вона реально існує, — зауважив Прокіп.

— Існує лише просторова безконечність, але ж не силова й не енергетична. Бездуховна, безжиттєва безконечність. Або, інакше кажучи, безконечність як темрява. Ось що реально існує.. Простір, опанований світлом, безконечним бути не може.

— Чому не може?

— Тому, що швидкість світла конечна. Я кажу про фізичні реалії, а не про математичні парадокси… Це перша причина. Друга причина та, що світло з’явилося тоді, коли народилися зорі й галактики. А вони існують не вічно. Час їхнього існування конечний. Дві оці причини у своїй сукупності виставляють межу й для Всесвіту — безконечним він бути не може.

Деякий час вони мовчали. Відтак Прокіп запитав:

— Якщо Всесвіт конечний, то… Що ж далі, поза ним?..

— Я вже відповів, Прокопе. Поза ним… Поза ним — не опанований світлом простір. Простір як вакуум. Або простір як матерія. Бо тільки вакуум і є матерія — більше ніщо. Але ж сама по собі матерія мертва — ось у чому суть! Життя існує лише там, де володарює Світло. Світло з великої літери. Воно ж є синонім Монади. І синонім Бога.

— Бог, якого можна увібгати у фізичні формули? — недовірливо мовив Прокіп, але одразу пошкодував: він таки ж бачив Галактичну Монаду! І навіть визначив її діаметр: більший від діаметра Сонячної системи.

— Розумію, але нічим допомогти не можу, — вдоволено посміхнувся Лі Чунь. Йому сподобалось зауваження Про-копа: сумнівається — значить мислить! Академік продовг жував: — Не можу, бо істина виглядає саме так. З фізичного боку, звичайно. З боку духовного ми цей предмет не розглядаємо… А проте… Я переконаний, що Бог живе не понад Всесвітом, а в центрі Всесвіту. Він є Першодвигуном усього сущого. Те ж саме, що Світова Монада. Мої предки були католиками. Отже мені не чужий Фома Аквінський. Він також бачив Бога як Першодвигун… Але ми, друже, відхилилися в бік метафізики. У цій проблемі, Прокопе… В цій проблемі найважче — це вміння розрізняти

грань, де кінчається фізика й починається метафізика. Бо саме тут вони стикуються. Саме тут переходять одна в одну…

Лі Чунь покинув крісло, що стояло у центрі кімнати, й почав ходити довкола нього. Точніше — якось кумедно пересуватися, майже літати. Мабуть, відчував потребу в русі. Прокіп дивився на цього огрядного, незграбного чолов’ягу й думав про те, що йому випало велике щастя — бути учнем і помічником цієї людини.

— Мені хотілося б почути саме про помилку Ейнштейна.

— А хіба я про неї не сказав?..

— Ну так, безконечні сили до центру системи… Це справді сумнівно, але… Я поки що не бачу, де тут пролягає шлях до Монади як фізичної категорії.

Лі Чунь почав писати формули — вони становили ланцюг, у якому кожна ланка тримає ціле. І виходило ось що: там, де Ейнштейн вслід за Шварцшільдом вбачав безконечність фізичних сил, космічна сила справді була грандіозна (бо тримала Всесвіт!), але ж вона виявилась конечною. Такою ж конечною, як і сам Всесвіт та його константи, що обумовлюють одна одну: швидкість світла у вакуумі (C), гравітаційна стала (G), космологічний радіус (R kosm). Саме звідси й народжувалась сила Монади як світова константа:

F0 = C4 / G.

Монада є всюди, де є маса. Оскільки Метагалактика (тобто Всесвіт) володіє конечною масою, в її центрі належить бачити Світову Монаду. Чим більший радіус Монади, тим більша її маса і тим менша густина.

Прокіп уже встиг перечитати все, що було з цього приводу в обсерваторній бібліотеці. Щоб краще засвоїти теорію Монади, він зумисне вступив у дискусію на боці авторів гіпотези "чорних дір":

— Але ж, учителю, астрономи двадцятого століття навчилися доволі точно зважувати ядра галактик, які можна бачити здалеку. Там усюди закладені велетенські маси в незначному об’ємі. Ось чому ядра галактик почали уявляти як "чорні діри". Один кубічний сантиметр речовини з галактичного ядра, за обрахунками деяких астрономів, важить кілька мільярдів тонн.

Лі Чунь посміхнувся самими очима:

— Це саме той випадок, коли астрофізики перевершили фантастів. — Він зупинився й одним коліном зіперся на крісло. В такій позі Лі Чунь і продовжував дискусію: — Що ж, стосовно велетенських мас у центрі галактик вони не помилялися. Це справді так. Але ж вони помилялися щодо природи самої маси… Маси як такої… Вони розуміли її на підставі земного досвіду: це, мовляв, обов’язково мусить бути щось речовинне. Але ж… Саме оцю обов’язковість, юначе, і належить заперечити. Бо це зовсім не обов’язково!.. Речовина — це продукт мікросвіту. Починаючи від Галактики, Монада — вже далеко не речовина, а доволі розріджена плазма. Плазма, Що Мислить — ось у чому істина!..

— Мені б хотілося отримати цей результат із фізико-ма-тематичного апарата, — сказав Прокіп.

Лі Чунь не без лукавства запитав:

— Хочете за допомогою фізико-математичного апарата обчислити властивості Плазми, Що Мислить?..

— Не духовні, звичайно. Тільки фізичні. Якщо це справді плазма, то… Фізичне мусить існувати.

Три підборіддя Лі Чуня на його круглому обличчі сховалися, голова підвелась. Академік випростався, став урочистим і статечним:

— А чому б ні? Можна й обчислити. З боку математичного це зробити доволі просто. Візьміть фундаментальну формулу, на якій базується загальна теорія відносності, але в чисельнику відкиньте двійку. Ця двійка — також одна із помилок Ейнштейна. Тоді формула виглядатиме так:

R0 = M0G / C2.

Знаком я позначаю величини, які належать Монаді. В Ейнштейна, звичайно, цих позначок немає… Під масою Монади слід розуміти масу цілої системи — Сонячної системи, Галактики тощо. Фактично вся маса будь-якої системи зосереджена в межах сфери, котру описує радіус Монади. Отже не тільки маса, але й уся енергія також зосереджена в межах Монади:

E = F0 R0.

Це те ж саме, що знаменита формула Ейнштейна: E = MC2. Тотожність цих формул показує, що масу належить бачити лише в межах Монади — й ніде більше! Тепер дозвольте вас запитати: як ви, Прокопе, все це уявляєте просторово?..

— Не розумію, — трохи знічено відповів Прокіп.

— Я ось що маю на увазі. Там, де гравітаційний потенціал досягає квадрата швидкості світла…

— Стривайте, вчителю. Тепер бачу. Отже, так… — Обличчя Прокопа засвітилося, в очах зблиснула дивна енергія. — Там, де гравітаційний потенціал досягає квадрата швидкості світла, виникає сфера, в глибинах якої всі наші уявлення про фізичні процеси вичерпуються. Але

простір лишається. В центрі Галактики він доволі значний — його діаметр сягає близько двохсот мільярдів кілометрів! Здається так — я прикинув у голові. Ну от… А який він за своїми якостями, що в ньому має відбуватися ми про це нічого не знаємо. Анічогісінько! Знаємо тільки, що то є царство світла… Може, тому й називали цю сферу "чорною діркою". З неї навіть світло не здатне пробитися назовні…

— Про яке світло ви зараз кажете? Є світло як фізичний фактор. А є Світло з великої літери, — уточнив Лі Чунь. — То є внутрішня сутність Монади. Насамперед Галактичної. Саме там стоїть фортеця Світла як Всеосяжної Особи. Тоталіт!.. Але це, звичайно, вже метафізика… Щодо густини плазми, то її неважко обчислити. Якщо нам відомі маса і об’єм сфери — що ж тут може бути важкого?

— Звичайно.

Прокопові дуже кортіло признатися: він бачив Галактичну Монаду й може посвідчити, що вона доволі розріджена. Не речовина, а чисте золотаве сяйво. Але він і на цей раз утримався.

— Запитання є? — промовив Лі Чунь.

— Будуть, але не зараз, — відповів асистент. — Я хочу все це осмислити з олівцем у руці… А ороте є одне запитання. Не розумію Ейнштейна. Як він міг зупинитися на півдо-розі до Монади?..

— Бачиш, Прокопе… Треба враховувати ментальні особливості самої епохи. В ті часи фізику розуміли як антипод метафізики. Якби хтось почав стверджувати, що він побачив рубіж, де фізика переходить у метафізику, — його б висміяли. Або навіть обізвали шарлатаном. Можна сказати так: Ейнштейн зупинився на півдорозі до метафізики… Гадаю, постулат Карла Шварцшильда також мав певне психологічне значення.

— Мені зустрічалося це ім’я, але…

— Розумію. Ти маєш право його не знати. Але в Ейнштейна такого права не було… Постулат Шварцшильда здобув визнання раніше, ніж Ейнштейн розпочав роботу над теорією відносності. Шварцшильд стверджував, що гравітаційне прискорення може стати безконечно великим. Так народилось уявлення про безконечно великі доцентрові сили.

— Стривайте! — вигукнув Прокіп. — Але ж прискорення — це є послідовне зростання швидкості. Куди ж їй зростати після того, як досягнута швидкість світла? Не бачу логіки.

— В принципі, логіка існує, — заперечив Лі Чунь. — Але це тільки логіка математична — не фізична. За математичною логікою, швидкість може зростати безконечно, так і не досягаючи швидкості світла. Зрештою, дещо тут є й від фізичної логіки. Це, наприклад, стосується корпускул… Ну, ще квазарів… Вони здатні існувати доти, доки не досягли швидкості світла. Тобто, на підході до цієї швидкості… Але ж коли йдеться про гравітаційний потенціал… Тут ми маємо зовсім іншу якість… Ейнштейн був далекий від самого образу Монади. І в цьому вся справа.

— Іще одне запитання, — несміливо мовив Прокіп.

— Будь ласка, я слухаю.

— Хто автор цієї теорії — ви, вчителю?

— О ні! її автор — українець родом з Сибіру Мирон Грива. Але ж, даруйте, про це іншим разом.

Лі Чунь виглядав стомленим. Він побажав Прокопові успіхів і пішов до себе. Асистент був переповнений ідеями та враженнями, в його голові гуло, мов у трансформаторі. Прокіп гарячково писав формули й астрономічні величини. Відтак закреслював їх, щоб з’явилися інші.

Найбільшою загадкою для нього було те, що вся маса системи опиняється в межах Монади. Але ж Галактика складається з мільярдів зірок — хіба кожна з них окремо не володіє масою? Він розмірковував над поясненнями Лі Чуня, що масу не слід ототожнювати з речовиною — це інша субстанція. Але ж яка саме? Можливо, масу належить бачити як відображення сили? Скажімо, ми стискуємо в кулаці еластичну гумову кульку. Наша сила буде сфокусована в її центрі. Так само світовий простір звідусюди тисне на Галактичну Монаду — з силою P0. При цьому діє не безпосередньо, а через Монади усіх зірок, точніше — через їхні поля… Тоді зорі тільки передають всесвітній просторовий тиск. Отже виходить так, що Галактична Монада відображає в собі масу Галактики.

Так це відбувається чи якось інакше, але помиляється той, хто двічі рахує масу Галактики: раз у галактичному центрі й удруге — в загальній сумі усіх її зірок…

Іще одна важлива думка: простір, що належить Галактичній Монаді (в радіусі близько двохсот мільярдів кілометрів!) — якісно цілком інший, ніж світовий простір взагалі. Більше того: він є антиподом світового простору — бо розламує його, розтискує зсередини, як голівка печериці розламує бетон. Саме звідси й виникає опір-тиск світового простору з силою P0. Більшої сили в природі взагалі не існує… Та найістотніше ось що: простір Монади живий, сповнений високої духовності. Ми, люди, тілом і душею належимо саме цьому просторові — він є наш Творець, наш Бог. Зовнішній простір ворожий нам так само, як він ворожий Монаді. Бо він мертвий. Смерть походить від нього, як життя — від Монади. Простір існує лише для того, щоб його долати. Отже ми самим своїм народженням призначені стати воїнами Галактичної Матері. Для цього ми й виходимо в космос…

Ці думки були бентежні й напрочуд солодкі. Прокіп намагався навіть уявити внутрішній вигляд Галактичної Монади, але не міг — це була така ж таємниця, як материнська душа.

Хвилювало й те, що автором теорії Монади був його далекий земляк, про якого він ніколи не чув. Асистент віднині шарпатиме Лі Чуня, щоб дізнатися про Мирона Гриву все, що знає сам академік.

Прокіп вийшов з обсерваторії в президентський сад, що був поруч (хмільні пахощі квітів відчуваються навіть біля телескопа). Чим глибше вживався він у теорію Монади, тим ріднішим ставали зорі, що рясніли над пластмасовою сферою, — вони несли в собі й на собі сяйво Галактичної Матері. Не вони є творцями живих світів — їх народжує Галактична Мати. Зорі — це тільки свічки у Космічному Храмі. Бо хіба можливий Храм без свічок? І цілком природно, що простір поміж зорями усюди опановано кораблями синів Галактичної Матері. Цього не знають лише ті людські істоти, які перебувають у докосмічній ері. А проте знають і вони — знали ж про це єгиптяни, вавилоняни, римляни!..

Прокіп так сидів на лаві, як можна сидіти там, де тяжіння дуже мале. Міркування про нещодавно пізнане все ще тримали Прокопа у своєму полоні. Отож коли маленькі дівочі руки обхопили його скроні й затиснули пальчиками повіки, він не відразу збагнув, що, власне, відбувається. А коли збагнув, ухопив дівчину за руки і, сміючись, рвучко притягнув до себе. Зусилля було надмірне, вони обоє злетіли в повітря — і лише тут, над лавою, Прокіп розгледів, що це була не Гелена, а президентська масажистка Сільвія.

Коли вони плавно, ніби наповнені гелієм, знов опустилися на лаву, Прокіп розгублено почав вибачатися. Сільвія, зазираючи йому в обличчя, щебетала:

— Ну й даремно вибачаєтесь. Літати — це так приємно! Правду кажучи, я дуже люблю такі несподівані трюки.

Відчуваєш, що в тебе виростають крила. Але самій, без партнера, займатися цим чудовим спортом… Ха-ха… Те саме, що самій з собою розмовляти. Між іншим, я не вперше наглядаю за вами. Просто з

цікавості. І знаєте, що я виявила? Сільвія, мабуть, сподівалася, що молодий астроном почне допитуватись, що ж саме вона виявила. Але Прокіп набур-мосено мовчав. Тоді вона продовжила своє бездумне щебетання:

— Я виявила, що ви самі з собою розмовляєте. Ви ніколи цього не помічали?..

Прокіп почервонів і хотів було щось сказати, але знову промовчав.

— Ха-ха-ха! Він червоніє, мов дівчина. Як це симпатично!.. Між іншим, я давно хотіла... Навіть запитала в Лі Чуня, чи мені також можна зазирнути в телескоп, чи це прерогатива тільки пані Гелени? А він каже, що про це належить домовлятися з асистентом... Тобто з вами, пане Прокопе. Ну, то як, можна?..

Базікання Сільвії нагадувало теплий душ — голосок у неї приємний, напрочуд мелодійний. Прокіп знав, якого віку Сільвія, але це не заважало їй виглядати ровесницею Гелени.

— Чому ж? Якщо Лі Чунь не заперечує...

Сільвія сприйняла ці слова як щиру згоду, хоч насправді Прокіп їх вимовив без ентузіазму — треба ж було якось відповісти.

— Чудово! Просто чудово. Я так і думала, що ви мені не відмовите. Може, одразу й підемо?

Прокіп завагався — він пригадав, що сьогодні обіцяла прийти Гелена. Подивившись на годинник, нерішуче мовив:

— Давайте іншим разом. У мене є невідкладна справа. Сільвія наблизила своє гарненьке личко майже до Прокопового носа — хлопець

мимоволі відкинув назад голову й відвернувся. Але Сільвія вдала, що не помітила цього промовистого руху:

— Ця невідкладна справа, любий хлопчику, мені добре відома. Але вона сьогодні не прийде... О-о, не дивіться на мене так грізно. Я добре знаю, що кажу. На власні очі бачила, як Президент повів її до свого палацу. Ну а ви ж, маг буть, чули про його уподобання. Ха-ха-ха...

Обличчя Прокопа зблідло. Різко відштовхнувши Сільвію, він підвівся з лави:

— Неправда!

Сільвія не образилась на цей неввічливий жест:

— Чому це вас дивує?.. Це ж так природно. Якщо ви справді любите Гелену, то повинні бажати їй добра. А ви ж знаєте: більшого добра, ніж спецліжко... Та ще в її віці... Хіба вам не хочеться, щоб вона вічно лишалася. юною? Погляньте на мене!..

Прокіп стояв проти Сільвії напружений, готовий вибухнути гнівом. Губи звузилися, втратили природну барву — вони були такі ж бліді, як усе обличчя. Кулаки стиснуті, очі злісно зблискували — здавалося, він ось-ось ударить Сільвію.

— Ви... Ви дуже... недобра людина, — напівшепотом кинув їй в обличчя й рушив до ґратчастої хвіртки, за якою містилася обсерваторія.

— Я кажу правду! — крикнула йому навздогін Сільвія.

***

Так, Сільвія казала правду. Йдучи до обсерваторії, Гелена наштовхнулася на Степана Макарова, що очікував її на алеї саду. Побачивши дівчину, Президент з привітною посмішкою рушив їй назустріч. Він був зодягнений у білий костюм, що мовби підсвічував обличчя й робив його молодшим.

— О-о, пані Гелена!.. Я не помилився?

Гелена трохи розгубилася — вона ніколи не зустрічалася з Президентом, але бачила його зображення, тому відразу впізнала. її колись навчали, що це він є Творцем світу. І нехай то було фантастичне перебільшення (бо вона тепер знає: не того світу, що світився міріадами зірок, а тільки їхнього обмеженого, замкнутого в кам’яній сфері), але це також не якась там абищиця.

Чи був він для неї богом? Мабуть, не був. Та й батько не приховував від неї критичних суджень про Президента. Та все ж він з пошаною ставився до нього як ученого. Отже, її розгубленість і сум’яття не мали негативного забарвлення — вони були викликані несподіванкою.

— Ви чомусь мовчите, — напівжартома докоряв Президент. — Може, я справді помилився?.. Але ж, даруйте, я знаю родини моїх академіків. Ось тільки вас ніколи не бачив на моїх прийомах.

— Ні, ви не помилилися, пане Президенте. Я — Гелена Лятошинська.

Гелена подумала: чи вірно вона звертається до нього? Але ж вона знала, що Президент щодо академіків та членів їхніх родин дотримувався певного демократизму — принаймні в поводженні.

— Мені давно хотілося з вами познайомитись. Ваш батько чомусь ховає вас від мене. Невже я схожий на дракона, що дихає вогнем?

Гелена засміялася, але не знайшла, що сказати. її дивувало, що Президент приділяє їй стільки уваги. Вона була далека від думки, що він зацікавився нею по-чоловічому.

— То як, схожий на дракона? Як розуміти ваше мовчання? — баляндрасив Макаров. Його веселий настрій відпру-жив Гелену, і вона відповіла йому в тон:

— Як згоду.

— Он як! — розреготався Макаров. — Повірте, я ще ні від кого не мав такого вишуканого компліменту. Приємно, дуже приємно!..

Гелена все ще не позбулася настороженості. Потайки роздумувала: наслухалася змалечку розмов про його жорстокість, а він, виявляється, зовсім інший. Вона була сьогодні зодягнена в білу сукенку. Він також у білому, і чомусь їй закортіло зазирнути у дзеркало: як вони виглядають у парі?

— Куди ж оце ви поспішали? — лукаво запитав Макаров. Гелена мовчазно опустила очі. У своїй сором’язній зніченості вона була цнотлива, чиста і прекрасна.

— Аг-га!.. Здогадуюсь. Що ж, він талановитий хлопчина. Розум у нього чіпкий. З таких бувають люди… До речі, я чув, що ви любите малювати. Це правда?

— Люблю.

— У мене добра колекція картин. Ще звідти, із Землі… Хочете подивитися? — Наштовхнувшись на мовчанку, він кинув їй весело: — Дозвольте і надалі розуміти ваше мовчання як згоду.

Гелена схвально посміхнулася. їй справді хотілося побачити, як малювали художники — справжні художники! — на тій планеті, яка в її уяві так яскраво пломеніла сонячними барвами, що нерідко снилася; тоді Гелена ходила по Землі, розгортаючи степові трави, літала над її океанами, милувалася райдугами.

Степан Макаров, відчувши настрій дівчини, взяв її під руку й повів у президентський палац. Гелену це трохи злякало, але одвічна жіноча цікавість перемогла. Зрештою, що ж тут поганого? Вона потім розкаже і Прокопові, й батькові, як гостювала в самого Президента.

РОЗРИВ

Прокіп, узутий і зодягнений, лежав на ліжку. Його морозило. М’язи на ребрах часом здригалися. Чиясь хижа рука здавила серце й уперто не відпускала.

Коли тверезо зважити, то в нього не було жодного права ремствувати на Гелену за те, що вона прийняла запрошення Президента. А хто б, власне, міг відмовитись від такого запрошення? Це по-перше. По-друге, які у Прокопа права на дівчину? Ну, поцілувалися, то й що? Вони іще не встигли розібратися у своїх почуттях і навіть ніколи про це не розмовляли. Що дружили — це правда. їм було затишно у спільному товаристві, цікаво розмовляти, несподівано міняючи теми, і навіть роздумувати вголос. Але все це ні до чого їх обох не зобов’язувало.

Та зараз Прокіп не міг мислити тверезо. Остання фраза Сільвії, кинута нею навздогін, переконала його, що то не вигадка — Гелена справді зараз гостювала у Президента. Якби ж Прокіп ніколи не чув про оргії у його палаці, про гарем Президента і його не вельми шляхетні розваги, він би міг сприйняти цю звістку спокійніше. Але йому вже виповнилося двадцять п’ять років, він мав життєвий досвід, отож в інтересі Президента до Гелени не побачив платонізму.

Хіба рідко талановиті люди бувають циніками? Особливо тоді, коли володіють необмеженою владою.

Докоряв собі, що надміру захопився наукою і через те проґавив Гелену. Треба було раніше освідчитися в коханні, зв’язати її бодай словом. Та на його розум упала така маса нових знань, стільки нечуваного, невідомого, що все це поглинуло його з головою. Прокопові здавалося, що Гелена це розуміє і навіть шанує. Може, й справді так — вона виросла в сім’ї вченого. Але ж дівоче почуття проростає на іншому ґрунті — воно далеке від гаїїо…

Невідомо, скільки пролежав Прокіп у гірких роздумах і терзаннях. Здорові натури в стресових ситуаціях часом непомітно для себе впадають у глибокий сон — нервова система вимагає бодай короткого перепочинку. Так, мабуть, сталося й з Прокопом. Його повернув до тями приглушений стукіт у двері. Протерши кулаками очі, хлопець гукнув:

— Прошу, заходьте!

І в ту ж мить підхопився з постелі — без різких рухів, звичайно, як це взагалі властиво космічним колоністам, що з дитинства здобувають уміння співрозміряти рухи.

— Даруйте, Прокопе, — почав за звичкою вибачатися Лі Чунь. — Я, мабуть, зловживаю вашим товариством. Ви, здається, відпочивали. Заморочив я вам голову. Колись розкажу, як мені дісталися рукописи Мирона Гриви. Цікава історія. А зараз… — З такою ж непослідовністю, як і завжди, Лі Чунь перейшов на "ти": — Тебе дуже хоче бачити пан Мірек. На мій погляд, він чимось занепокоєний.

— Пан Мірек? То мені йти з вами? — остаточно прочумавшись, запитав Прокіп.

— Ні. У нього розмова конфіденційна. Він хоче зайти до вас. Можна?..

— Хіба про це треба питати?

За хвилину пан Мірек задоволено оглядав помешкання Прокопа. Підлога вкрита синтетичним килимом, що нагадував осінню лісову травицю. В кутку стояв фотель, біля письмового столу — робоче крісло. На стіні полиці з книгами — їх небагато, бо обсерваторна бібліотека поруч. Та найпильніше вдивлявся пан Мірек у добре знайомий пейзаж, написаний Геленою позаминулого року. Вдивлявся так, ніби фарби могли розказати, як далеко зайшли відносини між Прокопом і Геленою. Те, що вона подарувала Прокопові цю картину, неприємно вкололо Лятошинського: адже він казав дочці, що пейзаж йому подобається, — могла б повісити у його кабінеті.

— У вас гарно, — сказав Мірек і подумав: "Дідька лисого він би тут опинився без мене". Іншим разом пан Мірек відтрутив би геть цю недобру думку, бо шанував талант Прокопа, але зараз навмисне зафіксував її в собі.

Тим часом Прокіп, дивлячись на Лятошинського, намагався зрозуміти, що саме його сюди привело. Ледь роздвоєне підборіддя, прямий ніс, біляве волосся над високим лобом — все це поєднувалося в портретну композицію, яка дозволяла вбачати в образі віце-президента доброту, розум, але ж не відвагу чи вольові риси. Ось і зараз пан Мірек не знав, як йому розпочати розмову.

— Якщо вам бракує книг, беріть із моєї бібліотеки, — сказав він хіба що для того, щоб не мовчати.

— Тут бібліотека хороша, — відповів Прокіп, розуміючи, що це тільки підступи до розмови.

Нарешті Лятошинський наблизився до теми, яка його привела в помешкання молодого астронома. Він почав скаржитися на самотність — таку страшну самотність, якої звичайні люди, що проживають

відміряний природою вік, не знають і знати не можуть. Із трьох століть він мав лише зо два десятиліття затишного життя, коли жив у парі з матір’ю Гелени. Вона померла рано, залишивши Гелену маленькою. Він був для доньки батьком і матір’ю водночас.

— Знаєте, Прокопе… Нам, академікам, заздрять. Я кажу про спецліжко… — Лятошинський хвилювався, і, мабуть, через те йому було важко знаходити потрібні слова, — Та якби ви знали, скільки в мене було терзань. Я мав право на безсмертя, а дружина… Тепер та ж сама ситуація з дочкою… Ви цього, мабуть, не уявляєте.

Іще кілька місяців тому Прокіп не дозволив би собі кинути Лятошинському репліку, яку зараз кинув:

— Я, пане Лятошинський, не схвалюю жодних привілеїв. А право на безсмертя з морального боку… Ви ж знаєте, що Земля цього права не визнала.

Лятошинський спершу сумно посміхнувся, а відтак його очі зволожніли — він відвернувся й, діставши носовика, стримано висякався.

— От бач… Ви це розглядаєте як привілей. А я розглядаю як жорстоку кару. Це справа світогляду, Прокопе. Так, так… Хто вірить у безсмертя душі, тому безсмертя тіла не потрібне. Навпаки, воно обтяжує. Часом навіть катує. Але ж існує обов’язок — і в цьому вся справа. Гадаю, ви незабаром це також зрозумієте.

Лятошинський витримав паузу, мабуть, дошукуючись переконливих аргументів. Але понад усякі аргументи на Прокопа справив враження вираз його обличчя. В обличчі віце-президента можна було побачити смуток, переконаність, самозречення і ще багато такого, що свідчило про щирість і правдивість цієї людини.

Тим часом Лятошинський, дивлячись просто у вічі Прокопові, продовжував:

— Чому Земля дозволила нам застосувати у себе регенераційне поле? Тому, що в такому невеликому колективі, як наша колонія, неможливо забезпечити повноцінну зміну наукових поколінь. Більше того: неминуча втрата знань і наукових традицій. Базою для земних академій є цілі народи. А ми за мірками земними — невелике село. Справжні таланти — явище рідкісне… Ви мене розумієте?

Прокіп іще не втратив здатності червоніти — його обличчя налилося кров’ю від сорому:

— Пробачте, пане Міреку. Я про це не подумав.

— Бо ви астроном, а не генетик… На Землі розуміли негативні наслідки розшарування на смертних і безсмертних. Але виродження наукових знань… Це вже те, Прокопе, що цілком позбавляє нашу колонію сенсу існування.

— Не всі, мабуть, своє безсмертя розглядають як кару. Мірек засміявся:

— Кого ви маєте на увазі? Чи не Сільвію?.. Поговоріть з Лі Чунем. Або з Кривошеєвим… Якби Президія Академії дозволила, вони б давно відійшли до ліпшого світу. Та й про себе можу сказати те ж саме.

— А про Президента?

Мірек мимоволі почав озиратися:

— Звідки нам знати, що думає Президент?..

Розмова, мабуть, точилася іще з півгодини, доки Лятошинський не відчув, що Прокіп йому цілком щиро співчуває, — і лишень тоді заговорив про те, заради чого прийшов.

— Від вас, Прокопе, дуже багато залежить, як далі складеться моє життя. Коли я втрачу Гелену так само, як втратив її матір, — в цьому разі… Ні, я тоді жити не зможу. Дозволить Президія чи не дозволить, але… Піду звідси.

Прокіп нерозуміюче глипнув на Лятошинського:

— Що саме від мене залежить?

— Якби не ви… Зі мною позавчора розмовляв Президент. Він закоханий у Гелену… Ну, звичайно… Я все враховую… Але, на мій погляд, для нього це не просто чергова розвага.

Прокіп спохмурнів. У його очах з’явилася холоднувата відчуженість. Он воно що! Тепер ясно: Гелені закортіло до президентського гарему. Що ж, це гарантує їй спецліжко. Як сказала Сільвія? Він, Прокіп, має радіти, що в Гелени з’явилися такі можливості. Гаразд, хай буде так — він за неї радіє. Або колись навчиться радіти. Чому б ні? Хай собі залишається надцяткою хоч тисячу років.

— Маю відомості, — сказав Прокіп, — що Гелена гостює в президентському палаці. Ось бачите, вона вас правильно зрозуміла. До чого ж тут я?

Пан Мірек дратівливо махнув рукою:

— Ви погано знаєте Гелену. Якщо вона вам не казала, то сказала мені Вона кохає вас, Прокопе. А те, що Гелена погодилася оглянути колекцію картин… Ми ще позавчора обговорили з Макаровим, як саме він її запросить… Повірте, це поки що нічого не означає.

Після терзань, які пережив Прокіп, ці слова Лятошинського викликали в його серці лагідне просвітлення. Але Прокіп уже почав здогадуватись, чого від нього домагається пан Мірек, — отже причин для радості не було. Чи, може, взагалі не реагувати на його умовляння? Зрештою, в цьому разі має значення лише воля самої Гелени — останнє слово належало їй. А проте варто змусити Лятошинського висловитись до кінця.

— Я вдячний вам, пане Міреку, за ваші добрі слова. З Геленою ми були просто друзями. Я не міг навіть сподіватися...

Прокіп увірвав фразу, але й так усе було ясно, тому Ля-тошинський сердечно мовив:

— Знаю, Прокопе. Гелена з дитинства від мене нічого не приховує. Вона розповідала про ваші відносини. Хоч ви про це й не розмовляли, але ж... Гелена вас кохає.

— Дякую. Для мене це дуже велика радість, пане Міреку.

— Розумію.

Їм важко було розмовляти далі, через те обидва, занурившись у мовчанку, роздумували кожен про своє. Пан Мірек звик до веселого цинізму Макарова, коли мова заходила про жінок. Макаров був переконаним позитивістом (отже, й атеїстом) — духовні підвалини світу для нього взагалі не існували. Існував раціональний бік їхньої космічної місії — тут Макарову не можна закинути значних відхилень. Принаймні так думав пан Мірек.

Як позитивіст, Макаров наполягав на тому, що матримоніальні відносини мають керуватися законами генетики й життєвими умовами їхньої колонії. Пан Мірек не був позитивістом, але ж він — генетик. Може, саме тому його погляди на шлюб майже не різнилися від поглядів

Президента. Саме в цьому сенсі вони з Макаровим іще зо два століття тому й розробили шлюбні норми для Космічної колонії. В колонії астероїда моральним у статевих відносинах завжди вважалося те, що в даних умовах було доцільним: моногамія, полігамія чи навіть шлюби поміж близькими родичами. Оскільки кровозмішенню можна запобігти просто тим, що не народжувати дітей, то й шлюби брата з сестрою чи батька з донькою в колонії вважалися моральними. В цій формі шлюбів Президент вбачав певну користь: по-перше, не руйнувалася етнічна структура громади, що вважалося найважливішим; а по-друге, це убезпечувало від зростання населення, бо народження дітей від таких шлюбів переслідувалося смертним вироком як для батьків, так і для дітей. Аргумент достатній, щоб суворо дотримуватися запобіжних засобів. Сховати ж факт кровозмішення неможливо — генетичний аналіз був вельми досконалий. Отож випадки запліднення траплялися дуже рідко й завжди уривалися абортом.

Лятошинський у своїх матримоніальних поглядах, на відміну від оголеного раціоналізму Макарова, був напівра-ціоналістом, напівпоетом. Кохання, вважав він, можна порівняти з пахощами квітів: адже квіти пахнуть передовсім заради розмноження. Поза цією метою статеві відносини не варто обтяжувати будь-якими заборонами так само, як і пахощі квітів. Еротичні почування прикрашають життя, бо то є прояв Любові. А Любов — Любов з великої літери! — з давніх-давен розглядається на Землі як еманація[4] Бога. Аморальність слід вбачати лише в проявах насильства — і тільки! У всьому іншому належить керуватися життєвою необхідністю. Шлюби між родичами стримували розмноження надійніше, ніж будь-які інші заходи. Саме в цьому й полягала необхідність. З роками такі шлюби стали традиційними.

Ось чому цілком природно прозвучало запитання Прокопа:

— Чи вам не здається, що Гелена кохає не мене, а вас?

— Ні, юначе, — твердим тоном, що виключав мотиви для сумнівів, сказав Лятошинський. — Вона в мені любить батька і тільки. Я завжди

боявся, що мій шлюб з Геленою завершиться трагедією, як це сталося з її матір’ю. Тому всіляко відвертав таку можливість. І це мені вдалося.

— Але ж ви, як досі гадала Гелена… Принаймні, так вона це пояснювала… Ви ні разу не приводили Гелену в президентський палац, бо не хотіли її знайомства з Президентом. Що ж змінилося, пане Лятошинський?

Мірек зніяковів, бо не сподівався такої сміливості з боку Прокопа. Високо піднявся цей юнак у своєму саморозвитку! О так, це вже не хлопчик. Відчувається впевненість у собі, почуття гідності. Лятошинському було приємно, що він не помилився у здібностях цього русина, але ж йому дошкуляв далеко не лагідний тон Прокопа. У словах молодого астронома відчувався неприхований докір. Хоч Лятошинський розумів, що Прокіп має право йому докоряти, але це болісно діяло на самолюбство.

— То, мабуть, змінилися обставини, — сухо відповів пан Мірек.

Проте Лятошинський вірив, що обставини справді змінилися. Так, раніше він боявся за Гелену, бо не хотів, щоб вона потрапила до безправних наложниць Макарова. Але Президент запевнив Мірека: йому набридло безглузде, спустошливе марнування часу й сил у гурті дівчат з його обслуги. Він має право на жінку-друга, давно про це мріє, але не бачив досі для себе гідної пари. Тепер він бачить: Ге-лена! Розумна, освічена, вродлива. Пан Мірек зразково виховав дочку, Макаров низько вклоняється йому за це.

Лятошинський, звичайно, вагався. Шлюб — це завжди ризик, а такий шлюб — ризик подвійний. Та щось у словах і самому тоні Президента було таке, що дозволяло йому повірити. Вульгарна неотесаність Макарова, яка часом межувала з брутальністю, була огидна Лятошинському, але він умовив себе, що природна й надбана шляхетність Геле-ни пригасить ці вади.

— Ну гаразд, — мовив Прокіп. — То ваша справа. Але скажіть нарешті, чого ви хочете від мене?

— Переконайте Гелену, що любите іншу дівчину. Вона до вас прийде, я це знаю… Покажіть їй, що ви до неї цілком байдужі.

Прокіп гірко посміхнувся:

— І це все?

— Ну так, все… У вас, Прокопе, є шанс залишитися вічно молодим. Спецліжко вам забезпечене. Але не тоді, коли ви зашкодите Президентові. Макаров не любить, щоб йому ставали поперек дороги.

— Ви ж сказали, що спецліжко — це вічна кара, — не приховуючи іронії, зауважив Прокіп.

— Але можливість реалізувати наукові ідеї… О-о, для талановитих натур це велика втіха. А ви, безумовно, людина талановита.

— Це не той мотив, пане Лятошинський, — задумливо й сумовито мовив астроном. — Є дещо правдивіше й поважніше, ніж мої наукові таланти. Уявні, звичайно.

— Що ви маєте на увазі?

— Гелену лякає ваша самотність. Самотність протягом століть. Про це навіть страшно подумати. Тут я її добре розумію. Та й вас також… — Після короткої мовчанки Прокіп щиро й поважно додав: — Я вдячний вам за те, що ви для мене зробили. Ви добра й благородна людина… Ось так. Саме це й має для мене вирішальне значення. А все інше… Про це говорити не варто.

— То ви згодні? — майже вигукнув віце-президент.

— Спробую, — глухо, з погаслими очима сказав Прокіп.

На цьому вони й попрощалися. Того ж дня Прокіп спустився ліфтом до тунелю, який вів у катакомби генофонду.

Мотря саме повернулася зі школи. Вона повисла в нього на шиї, трепетна й щаслива:

— А я знала, що ти сьогодні прийдеш!

— Як ти могла знати? — засміявся Прокіп. — Я сам цього не знав.

— А я знала!

Вони піднялися під штучне небо, заглибилися в лісопарк. Прокіп це зробив, нікого не питаючись, — був певен, що наглядачі його не затримають. Так воно й сталося — над ними покружляв на своєму кріслі-гелікоптері один з наглядачів, але, впізнавши молодого астронома, зник з очей.

Радість освітила Мотрине обличчя зсередини, з глибин її єства, обличчя здобуло енергію, що з’являється разом з любов’ю. Дівчинка нарвала рясту й барвінку — граючись, почала прикрашати Прокопове волосся. Поряд з дитячим, у ній з’явилося щось від дорослої дівчини — Прокіп, задивившись на Мотрю, ясно собі уявив, якою вона буде років через п’ять, коли їй виповниться вісімнадцять. Гострі плечі й худеньке тільце в його уяві налилися здоров’ям і пружністю юності, личко закруглилося… До дівчини прийшла врода.

Мотря припала голівкою до його грудей:

— Приходь частіше, братику, — і, зазираючи йому у вічі, додала: — Я незабаром закінчу школу. Тоді... Візьми мене до себе, Прокопе!..

Нараз йому зажевріло в мозку: "Може, то Галактична Мати підказує їй ці слова? Може, це його доля?"

— Гаразд, візьму.

Мотря довірливо зашепотіла:

— Знаєш, що сказала мама?

— Що?

— Що я була б для тебе гарною дружиною. Він сміючись поцілував сестричку:

— Ти ще мала, Мотре. Вона трохи ображено мовила:

— Я виросту. Це вже недовго.

Прокіп не надав значення цим її словам, але відчував, що біль у серці, завданий спершу Геленою, а відтак її батьком, потроху почав спадати. Виникло миттєве запитання: чому, власне, він шукає заспокоєння не деінде, а вдома — у товаристві Мотрі? На це поки що важко відповісти, але Прокопові здалося, що тут немає жодної випадковості.

Повертався з дому із настроєм, що був далекий від розпачу. В голові прояснилося, серце билося рівніше. Біля ліфта ледве не зіштовхнувся з Геленою, що спустилася з президентського саду в тунель. Дівчина розгублено вигукнула:

— Прокіп!..

Вона виглядала стомлено і якось ніби винувато. Обличчя бліде, в очах не тріпотіла іскорка, котра завжди підносила душу Прокопа.

— Добридень, Гелено.

— А я була в тебе. З годину морочила порожньою балачкою твого шефа. Гадала, ти ось-ось повернешся.

— Дякую, що згадала.

Сам здивувався, як відчужено прозвучав його голос. Отже, у нього вистачило сил, щоб відтрутити від серця ту, яка іще вчора здавалася йому найріднішою серед людей. Невже справді допомогла Мотря? Він стояв, не знаючи, що йому належало зробити — пройти мимо чи зважитися на розмову з Геленою?

— Мені треба з тобою поговорити, Прокопе, — здригнувшись від холоднечі його тону, мовила дівчина. — Ходімо на ферму. Або, може, сходимо в ліс.

Згадка про ліс обгорнула серце Прокопа теплою хвилею — він знову відчув на щоках ніжні пальчики Мотрі, яка, ніби лісова мавка, заквітчувала його голову барвінком і рястом.

— Даруй, Гелено. Я поспішаю.

Тон був той самий — відчужений і холодний. Очі Гелени заволоклись сльозами.

— Прокопе, я ні в чому не завинила перед тобою, — зібравшись із силами, сказала вона. — Повір: ні в чому!.. З президентського палацу я вийшла такою ж самою, якою туди зайшла.

Очі юнака трохи посвітлішали, насуплені брови підвелися. Обличчя одразу ж прояснилося, мовби на нього упав снопик світла. Але це сталося лише на мить. Наступної хвилини голос Прокопа знову був відчужений і холодний, як і на початку їхньої розмови.

— Це тепер не має значення, Гелено.

— Чому не має значення? — майже скрикнула вона.

— Бо я кохаю іншу, — сказав він те, що найважче було сказати. І сказане завдало йому такого болю, що по всьому тілу, від волосся до п’ят, прокотився струс, котрий чавив м’язи й судомив душу. Скулившись, він пірнув у ліфт. Іще встиг побачити, як Гелена, затуливши обличчя руками, повисла в повітрі між підлогою й стелею тунелю. Відтак її руки простягнулися до ліфта, пальці гарячково заворушилися, мовби дівчина хапалася за повітря, щоб утриматись і не впасти від несподіваного удару. Коли вона знову торкнулася ногами підлоги, Прокіп її вже не бачив.

Піднявся в сад, безтямно пройшов алеєю, що привела його до ґратчастої хвіртки, за якою містилася обсерваторія. Сів на лаву й задивився в небо. Тут, під прозорою сферою, день відрізнявся від ночі тільки тим, що увечері гасли великі матові кулі, які щедро освітлювали сад. І не лише освітлювали, а й були єдиним джерелом фотосинтезу.

Кулі щойно погасли — отже настав вечір. Умовний вечір — за розпорядком колонії. Це так доречно, що небо дивилося на нього тисячами полум’яних очей — воно завжди руйнувало почуття самотності. Прокіп був чутливим космічним детектором, що вловлював фізичні й духовні модуляції небесних тіл, котрі в людській мові

називалися зорями. Може, саме тому він глибше, ніж інші люди, реагував на прикрі й радісні події.

Відчув на собі чийсь пильний погляд, а за мить поруч з ним присів на лаву Іван Кривошеєв. Інженер ніби й не помічав сусіда по лаві — був заглиблений у власні думки. Посидів, помовчав. Відтак торкнувся Прокопової руки й сказав:

— Мені давно хотілося погомоніти з вами. Може, заглянете до мене?

Мешкання академіків, як і всі наукові установи, містилися також в надрах астероїда. Одна із садових алей вела під високу браму, поза якою згиналася підковою добре освітлена вулиця, відгороджена від саду лише виноградними лозами.

Двері й вікна суцільної стіни, що півколом обступала сад, були декоровані штучним мармуром. Все тут нагадувало фаланстер.[5] Напрошувалась думка, що в умовах Космічної Колонії утопія Фур’є здобула природне втілення. Архітектурна розмаїтість тут була неможлива. Спартанський побут склався мимоволі — на щось інше колоністи і сподіватись не могли. До речі, жорстокі акції стосовно генетично безвартісних громадян Президент виправдовував, посилаючись на традиції Спарти.

Вмеблювання у мешканні Кривошеєва також було типове — таке ж саме, як у Лі Чуня й Прокопа. Але вчені мешканці ніколи не думали про свій побут — вони були свідомі власної місії; все інше, як і саме їхнє життя, було зумовлене лише цією місією та їй підпорядковане.

— Як стосовно вина? — запитав Кривошеєв. Не почувши відповіді, відкоркував пляшку, поставив на столі келихи, налив.

Вони випили. Прокіп підніс до рота келих з вином уперше в житті. Його смак видався хлопцеві дивним і не вельми приємним. Проте

легенький хміль був відчуттям новим, незнайомим і спершу подіяв заспокійливо.

— У мене можна розмовляти вільно, — посміхнувся Кривошеєв. Посмішка виглядала не зовсім природно на його аскетичному обличчі. Короткозорі очі під товстими скельцями окулярів здавалися більшими, ніж були насправді. — Мені розповідав Ендрю, як ви його врятували. Я давно зрозумів, що ви будете з нами. Ще тоді, коли ви з’явилися на фермі.

Прокіп зрозумів, що Кривошеєву кортить заговорити про кривду, якої так несподівано йому, Прокопові, завдало життя, але інженер утримувався від цієї розмови. Мабуть, і на лаві поруч з Прокопом він опинився саме тому, що хотів якось висловити співчуття, але слова здавалися йому недоречними.

Стривай, Прокопе, а звідки ж він міг про це знати? Ясно звідки — від самого Макарова. І чомусь Прокопа не здивувало, що колишній однокашник Степана Макарова виявився спільником Ендрю. Щось було в характері цієї людини таке, що не дозволяло про нього думати інакше.

— Ми на вас розраховуємо, Прокопе. Ваш телескоп здатний зафіксувати кораблі наших друзів… Я не буду розповідати про них. Ендрю мені сказав, що у цій справі ви з ним порозумілися.

— Так, Ендрю казав правду, — підтвердив Прокіп.

— Гаразд. Ви помітите їх на відстані світлового тижня або й раніше. Для нас дуже важливо мати деякий резерв часу.

Все, про що вони розмовляли того вечора, було для Прокопа найліпшими ліками. Бо ніщо так не лікує травмовану душу, як боротьба з Темрявою на боці Світла.

А проте Прокіп мав тепер іще одні ліки, що діяли заспокійливо: астрономічні обрахунки, пов’язані з рівняннями, котрі належали Лі Чуню, точніше, його невідомому й таємничому попередникові Миронові Гриві. Якось Прокіп, намагаючись осмислити гравітаційну модель світіння зірок, яку так красномовно викладав Лі Чунь, сам написав формулу, поклавши в її підвалини чотири фізичні складники: a) масу зорі (M); b) її власний гравітаційний потенціал на видимій поверхні, котру називають фотосферою (φ); c) швидкість руху зорі довкола центру Галактики (Y); d) її відстань від Галактичної Монади (Rгал). Саме вони, ці фізичні фактори, на думку Прокопа, й мали визначати потужність випромінювання будь-якої зорі (P).

Тепер, коли Прокіп засвоїв теорію Монади, термоядерна теорія світіння зірок видавалася йому просто наївною: люди послідовно вмонтовували у зоряні надра ті фізичні процеси, які були їм добре відомі із земного досвіду. У свій час енергетичні джерела в надрах Сонця бачили як радієві, відтак як уранові. А коли в розпорядженні людства опинилась термоядерна енергія, нею відразу ж були наділені надра найближчої зорі — Сонця.

Цікаво, що високі температури планетних надр земна наука пояснювала гравітацією, а зоряні надра гравітація буцімто розігріти не здатна. Звідки ж така непослідовність? Як вона могла зберігатися так довго? Адже ж проти неї повстає найголовніший принцип філософії — принцип всеосяжної єдності світу.

На думку Прокопа, фізичні фактори, котрі визначають променеву потужність зорі, мали діяти в такому взаємозв’язку:

$$P\Theta = M\varphi V$$

$$R\ гал.$$

Хоч як далеко перебувала Космічна академія від Сонячної системи, але, враховуючи масштаби Галактики, вона все ще містилася на тій самій відстані від Галактичної Монади, що й Сонце. Величина була спільною для цілої групи зірок того галактичного регіону, де торувала свою космічну дорогу багатостраждальна колонія. Безумовно, найточніше було обчислене у всіх своїх параметрах Сонце — саме його величини й поставив Прокіп у свою формулу. І що ж він отримав? Ось що:

РΘ = 5 1033 ерг/с.

Тобто, отримав так звану сонячну сталу — кількість енергії, котру випромінює Сонце протягом секунди. Це було неймовірно! А проте помилки бути не могло: Прокіп пам’ятав відстань від Сонця до Галактичної Монади — вона становила десь близько 2 1022 см. Інші величини, що беруть участь у відкритій ним формулі, також були відомі: маса Сонця — 2 • 1033 г, гравітаційний потенціал на його поверхні — 2 • 1015 см2/с2, швидкість руху Сонця довкола Галактичної Монади — близько 2,5 • 107 см/с.

Щоправда, сонячна стала має попереду не п’ятірку, а четвірку. Але ж, у принципі, деяка приблизність тут неминуча, навіть обов’язкова. Коли ми оперуємо галактичними масштабами, різниця стає переконливою, якщо величина не збігається на порядок. Це ж бо не мікрокосм, а мегакосм. А тут майже не існувало різниці: навіть п’ятірка не була повною, вона виникла із заокруглення. Але ж сюди вписані такі астрономічні величини, як швидкість руху Сонця та його відстань від Галактичної Монади, — ось що подиву гідне!

Прокопові було цілком зрозуміло, що він отримав сонячну сталу — отримав за допомогою галактичних величин. Що ж звідси випливало? Насамперед засадничий висновок: в такий спосіб можна перевірити справедливість теорії монад взагалі: фізична наука не визнає жодних теорій без експериментальної перевірки. Але ж на галактичному рівні експерименти неможливі — слід вишукувати у самій природі явищ, котрі

в той чи той спосіб підтверджують теорію. Відкриття Прокопа й демонструвало одне із таких явищ.

А може, це було не його відкриття — можливо, згадане рівняння підказане Галактичною Монадою? Та якщо прийняти цей погляд, тоді доведеться приймати його стосовно всіх природознавчих відкриттів загалом. Не сама людина здійснює відкриття — людський мозок є лише інструментом у розпорядженні вищих сил. Думка не нова і, правду кажучи, не позбавлена ймовірності.

Щасливий Прокіп, набравшись витримки й статечності, вирушив зі своїм відкриттям до Лі Чуня. Той слухав його з доброзичливою посмішкою, що проступала у звужених очах та у виразі обличчя з трьома підборіддями.

Коли Прокіп закінчив говорити, Лі Чунь мовчки дістав із металевого сейфа, що ховається у стіні, товстого зошита в дерматиновій обкладинці:

— Я обіцяв розповісти про Мирона Гриву. Та краще вам спершу переглянути його записи. Ось вони, познайомтеся. До речі, там ви зустрінете протокол обшуку, підписаний офіцерами КДБ…

— КДБ? Що це таке?

— Політична поліція тих часів, коли жив Мирон Грива. Зошити були конфісковані й збереглися в архівах КДБ.

— Стривайте! — здивувався Прокіп. — Теорія монад — хіба це політика? До чого ж тут політична поліція?

— Теорія Гриви суперечила марксизмові. Цього було досить, щоб вона була знищена… Але на цей раз поталанило. Рукописи Гриви наприкінці двадцятого століття… Коли марксистське вчення зазнало

поразки… Словом, рукописи Гриви із архівів КДБ потрапили дО бібліотеки Сибірської Академії наук. Там я з ними й познайомився. У мене, звичайно, копія. Я виготовив її в академічній бібліотеці.

Прокіп, повернувшись до свого мешкання, одразу ж занурився у вивчення рукописів. Цікаво, чи оте КДБ вішало людям на вуха пластмасові сережки? Грива у своїх нотатках обминав ці деталі. Але ж, мабуть, установу Герда можна вважати недоброю дитиною КДБ. Спори, як відомо, перелітають через космос і несуть не лише біологічні ознаки — несуть також ознаки духовні. Світло й темрява всюди ті ж самі.

Виявляється, Лі Чунь доволі сумлінно виклав теорію Гриви — він був запопадливим послідовником. І все ж Прокопові було цікаво брати знання з перших рук — хвилювала сама можливість спілкування через велетенські часові й просторові відстані.

Але що це? Ну, безперечно, Грива знав формулу, що на підставі галактичних величин дозволяє обчислити сонячну сталу! Просто вона у Гриви записана іншими літерами — та й годі.

Спершу це породило в душі Прокопа щось гірке, болісне — відкриття належало знов-таки Миронові Гриві, а не йому, Прокопові. Відтак астрономові здалося, що в космосі, у кожній його точці живуть своїм власним життям (життям Бога-Слова!) великі знання про Всесвіт. Взяти їх звідти здатна кожна людська душа, якщо вона доросла до цих знань. Отже, немає причин для смутку — навпаки, треба радіти, що ти також зумів прилучитись до Всесвітньої Істини.

ЖОРСТОКІСТЬ

Минув тиждень. Прокіп працював у башті, що вільно відривалася від приміщення обсерваторії, — обстежував небесне довкілля. Це заняття стало для нього звичним. Часом підкрадався спомин про Гелену — тоді серце робилося важчим, стискалося й обростало болем, ніби колючками

акації. Відтак він зумисне уявно викликав Мотрю, відчував її ніжні пальченята на своєму чолі, і серце звільнялося від колючок, робилося легким, майже невідчутним.

Прокіп так вивчив небо у тій частині Галактики, де перебувала Космічна Академія, що будь-які зміни в розташуванні зірок — хай навіть найменші! — одразу ж мусили привернути його увагу. Саме це й сталося тієї хвилини, коли він уже хотів було завершити свій робочий день. Трохи лівіше від золотавого сяйва Галактичної Монади несподівано з’явилися дві зірки, яких раніше там не було.

Проте за хвилину астроном помітив, що зірки автономно пересувалися по небу — отже, зрозуміла річ, то були не зірки, а…

І тут Прокіп згадав про кораблі загадкових істот, яких Іван Кривошеєв так упевнено називав друзями. Згадалося все, що йому розповідав Ендрю. Передчуття чогось величного й незбагненного витіснило все особисте — він весь перетворився на увагу. Згодом він уже знав відстань до кораблів і швидкість їхнього зближення з Космічною Академією. Виходило, що простим оком їх можна буде побачити днів через п’ять, а за тиждень вони засяють на небосхилі всіма своїми ілюмінаторами.

Він розгубився: кому належало доповісти раніше — Лі Чуню чи Кривошеєву? За службовим обов’язком, безумовно, він мусив негайно відрапортувати Лі Чуню, а той відрапортує Президентові. Так велить Статут Космічної Академії. Але Прокіп уже почав усвідомлювати закони таємного братства. Зрештою, він пообіцяв Ендрю і Кривошеєву оповістити їх раніше, ніж дізнається Президент.

Всі ці борсання у протиріччях могли б набрати болісної форми (таки ж Прокіп був неофітом і в науці, і в задумах братства), якби не сталася незвичайна подія, котра зняла конфлікт молодого вченого із самим собою. У сяйві прожекторів, що освітлювали кулясту поверхню

астероїда, вельми контрастно випливла людська постать у скафандрі. Реактивні мінідвигуни спершу підняли її високо над планетою, а відтак помчали в напрямі телескопічної вежі.

Невдовзі Ендрю вилуплювався із скафандра, ніби метелик із кокона. Щоправда, на метелика він не схожий — більше скидався на ведмедя. Ось він уже сидить у робочому кріслі астронома, усміхнений і буцімто безтурботний. Складалося враження, що він видерся із катакомбів заради прогулянки в космосі — й тільки. Потягнувшись по-ведмежому, недбало кинув:

— А у тебе тут мешкання — люкс. Може, й вино знайдеться?

— Ні, немає, — знічено відповів Прокіп.

— Даремно. Міг би запозичити досвід у шефа. — Закінчивши оглядати внутрішнє обладнання телескопічної башти, сказав поважно, по-діловому: — Ми можемо розмовляти цілком вільно. Президентська мережа зовнішнього стеження тимчасово вийшла з ладу.

Його очі лукаво зблиснули, обличчя осяялося беззвучним сміхом. Лише зараз Прокіп помітив, що друг його дитинства володів тією чоловічою вродою, в яку закохуються не лише жінки.

— Хіба це можливо? — не без подиву запитав Прокіп.

— Коли треба — можливо. Хай потерпить Степан Макаров. Все одно ніхто її не відремонтує, окрім мене й Криво-шеєва. Між іншим, генетична комісія вже працює. Твою сестру вибракували.

Коли б у башті спалахнула блискавка, обличчя Прокопа не так би зблідло, як від страшної звістки, принесеної < Ендрю.

— Мотрю?! — мимоволі вирвався несамовитий крик із грудей астронома.

— Хіба у тебе є інша сестра?

— Хто ж це зробив? — метався Прокіп, часом від хвилювання злітаючи під металеву стелю башти. — Лятошинський про це знає?

— Хто-хто, а він цього не може не знати. Проте… Це людина безхребетна. Він робить щось добре лише тоді, коли це не загрожує його спокоєві. Але ти не хвилюйся — ніхто з них не помре. Вони житимуть, Прокопе!

Деякий час Прокіп нібито не помічав присутності Ендрю. Він знову наблизився до телескопа й відшукав дві зірки, котрі неухильно линули на зближення з Космічною Академією. Мабуть, йому хотілося, щоб вони вже перетворилися на кораблі синів Галактичної Матері, але то було бажання, що не узгоджувалося із законами фізики.

— Мотря ще вдома? — звернувся до Ендрю, хоч і розумів, що то було наївне запитання.

— Ні, їх одразу ж забрали. На цей раз не дотримувались конспірації. Всі вибракувані наперед знали, що їх чекає. Вибракували чотириста душ, здебільшого дівчат. Вони зараз, мабуть, у в’язниці. Звідти їх підійматимуть ліфтом догори й виштовхуватимуть у космос.

Прокіп поспіхом інформував Ендрю про кораблі таємничих рятівників, котрі наблизяться до Космічної Академії десь, мабуть, за тиждень. Астроном навіть запросив Ендрю до окуляра, але той, побачивши, в якому стані перебуває Прокіп, відмовився.

— Оце добра звістка! — радісно кинув він на прощання й одразу ж пірнув у скафандр. Через кілька хвилин постать велетня зникла за

близьким видноколом. Прокіп розумів, що його друг і для виходу в космос, і для повернення в катакомби користувався таємними печерами.

Далі чергувати біля телескопа не було сенсу — астроном погнав башту до обсерваторії. Нічого не сказавши Лі Чуню, спустився на ферму, намагаючись застати вдома віце-президента.

Прокопові поталанило. Лятошинський запросив його до вітальні, яка була добре відома астрономові. Пейзажі Гелени, як і раніше, висіли на стінах, сама ж вона була відсут ня. Хлопець був задоволений з цього. Не хотілося йому бачити й пана Мірека, але ніхто, крім нього, не міг врятувати Мотрю.

— Я дуже радий, що ви до нас завітали, — сказав пан Мірек, запрошуючи астронома сідати. — У нас немає причин руйнувати дружбу.

— Не певен у цьому, — похмуро зауважив Прокіп.

— Ви чимось заклопотані? То кажіть, будь ласка. Зроблю все, що від мене залежить.

Іронічна посмішка скривила Прокопові вуста:

— Ви вже зробили те, що від вас залежало. Саме від вас, пане Лятошинський.

— Що ви маєте на увазі? — занепокоївся Лятошинський. — Чи не мою участь у комісії? Ох, пане Прокопе… Це тяжкий хрест, повірте. Добре, що ви не генетик. Тож вам легко мене засуджувати.

— Ви не лише генетик, але й віце-президент. Кому ж, як не вам, належало переконати Президента, що таким чином удосконалювати генофонд… Це злочин, пане Лятошинський! Злочин перед Галактичною Матір’ю.

Лятошинський кілька секунд споглядав щось за вікном, відтак рвучко обернувся до Прокопа й знервовано мовив:

— А що інше на моєму місці ви могли б запропонувати Президентові? Ви ж, мабуть, розумієте, що наші демографічні можливості вельми обмежені. Я нічого не знаю про Галактичну Монаду, хоч дещо й чув про неї від Лі Чуня… Ви кажете про Галактичну Матір… Це трохи простіше для мого сприйняття. Наші предки, пане Прокопе… Наші предки кликали на допомогу Матір Божу…

— Це однаково, пане Лятошинський.

— Можливо. Але який же вихід із цієї трагічної ситуації?

Прокіп болісно розмірковував: чи має він право нагадати про кораблі Галактичної Варти?

— Ви не можете не знати, що вихід існує, — твердим поглядом обмацуючи обличчя Лятошинського, сказав Прокіп.

— На що ви натякаєте? — злякано запитав пан Мірек, мимоволі задерши голову. Звісно, на стелі нічого не було написано, зате вона сама записувала — і це добре відомо Лятошинському.

Але це було відомо також Прокопові, через те він зманеврував:

— Дорослим такі речі немає потреби пояснювати.

— Ви про запобіжні засоби? — зневажливо махнув рукою Лятошинський. — Скажіть простіше, що вас привело до мене? Якщо йдеться про когось конкретно… Це вирішити легше, ніж заперечувати правомірність генетичного добору. Природа цим займається споконвік, ми тільки їй допомагаємо.

Прокіп так і не знайшов поважного переходу від загальних міркувань до конкретної розмови про Мотрю — йому було не до статечності викладу. Випалив ті слова, котрі першими попросилися на язик:

— Генетична комісія вибракувала мою неповнолітню сестру.

— Вашу сестру? — щиро чи, може, вдавано жахнувся Лятошинський. — Чому ж ви мене не попередили? Я навіть не знав, що у вас є сестра.

Прокіп винувато мовчав. Таки ж справді міг попередити пана Мірека про Мотрю. На тлі загального лиха це й не вельми морально, але ж своя сорочка завжди ближча до тіла.

— Я навіть не уявляв, що їй щось загрожує. Вона ще дитина.

— Цього разу Президент наказав комісувати навіть десятилітніх. Особливо дівчаток. — Лятошинський, глянувши на годинник, рішуче ступив до дверей. — Але ж ми втрачаємо час на марні балачки. Боюсь, що Герд уже розпочав акцію. Ходімте, пане Прокопе!

Нам, певно, не дуже цікаво, з якою запопадливістю Герд зустрів віце-президента і його молодого супутника. Зрозумівши, чого вони прийшли, забідкався:

— Але ж перша партія вже там… — багатозначно підніс вказівний палець догори, вказуючи, де саме "там". — Я зараз накажу припинити.

У вімкнувши селектор, Герд звелів відстрочити акцію до особливого розпорядження. У відповідь апарат прохрипів грубим чоловічим голосом:

— Пізно. Ми вже виконали.

Лятошинський і Прокіп тривожно перезирнулися — й обидва зрозуміли, про що думав кожен із них. Зрозумів також Герд — він докірливо глянув на Прокопа:

— Чого ж було не скористатися телефоном?.. А проте вивезено нагору душ сорок, не більше. Решта іще внизу. Підемо по камерах?

Лятошинський згідливо хитнув головою.

Камери не відзначалися оригінальністю — мабуть, поки що ніхто в світі не вигадав тюрми, котра б докорінно різнилася від тих, якими вони були споконвіку. Хіба що тут у двері вмонтовано не вічко, заслонку якого належало відсувати пальцем, а квадратик прозорої лише з зовнішнього боку пластмаси. В’язні не знали, наглядає хтось за ними чи ні — і це був винахід значно підступніший, ніж стародавнє вічко, бо клацання заслонки завжди попереджало в’язнів: за ними стежить наглядач.

Прокопа жахав сам обов’язок споглядання людей, котрі жили свідомістю такої смерті, яка за своєю жорстокістю здатна зрівнятися хіба що зі спаленням на середньовічному вогнищі або в газових камерах двадцятого століття. І хоч він знав, що ці нещасні зрештою будуть врятовані космічними друзями, це мало втішало. Мучило те, що про порятунок відомо йому, Прокопові, а не людям, яким належало пережити немилосердну муку. Казочка, що їх мають переселити на супутника колонії, тут, у тюрмі, брутально уривалася — вона розрахована не на смертників, а на тих, хто лишався жити.

Камери так були набиті, що лише дехто мав змогу сидіти, підпираючи спинами обчовгані стіни. Решта смертників стояла не рухаючись, бо у тісняві неможливо навіть поворухнути рукою. За цих умов не було гарантії, що Прокіп упізнає Мотрю. Це зрозумів також Герд і наказав наглядачам провести всіх вибракуваних перед столом, за яким сиділи віце-президент, астроном і він сам. І хоч то для Прокопа була

нелюдська мука, але він змусив себе пережити цю ганебну процедуру. Картав себе, називав жорстоким егоїстом, який використовує знайомство з віце-президентом задля того, щоб збиткуватися над нещасними, приреченими на тортури. І все ж благав Галактичну Матір: "Захисти й збережи мою єдину сестричку — мою надію, мою любов".

Важко збагнути, за якими законами психіки його мозок вихопив із загалу смертників постать молодої дівчини, майже дитини, з вельми помітним черевом — дитина (може, п’ятнадцятилітня) мала стати матір’ю. Отже, вбивали одразу двох — матір і дитину. На якусь мить Прокопові здалося, що він десь бачив це знівечене дівча, але ж де саме? Проте пам’ять Прокопа зараз нагадувала решето, яке посилено трясли чиїсь невблаганні руки — і те, що у звичайний час затрималося б на поверхні, тепер проскакувало крізь чарунки його пам’яті.

Доводилося зробити жорстокий висновок: Мотря потрапила в першу партію смертників. Зрозумівши це, Прокіп уявив, як її скарлючене муками тільце повільно кружляє довкола кулястого астероїда.

У розпачі він пройшов повз негра, що охороняв вхід до ліфта, піднявся у президентський сад. І лише тут помітив: поруч нього, мов тінь, мовчки рухався пан Мірек. Це почало дратувати Прокопа: мабуть, Лятошинський у такий спосіб демонстрував співчуття, але ж не співчуття зараз потрібне було хлопцеві. Перед його внутрішнім зором постав образ Гелени. Прокіп докоряв собі за те, що у хвилини, коли його бідна сестричка, перетворившись на космічну крижинку, пливе над їхнім планетоїдом, він, її старший брат, думає про іншу. Та це від нього не залежало — Геле-на владно заполонила його уяву. Прокопові до болю в серці захотілося, щоб її рука опустилася на його плече, торкнулася чола, занурила тонкі пальці у його волосся.

Саме цієї миті він помітив, що двері президентського палацу відчинилися й звідти випурхнула Гелена. Вона теж помітила Прокопа, втягнула голову в плечі й прожогом шмигнула на стежку, що ховалася

серед пахучих олеандрів і в’юнких троянд. її гнучка постать у червоній сукні одразу ж зникла поза кущами.

Лятошинський, вдавши, що не помітив дочки, взяв Прокопа за лікоть:

— Я вас розумію, друже. Прийміть моє співчуття. Повірте, що це трагічне непорозуміння не сталося б, якби ви…

Але Прокіп його не дослухав — холодно вклонився й не оглядаючись рушив у напрямі обсерваторії. Увійшовши до помешкання, впав на ліжко і зболено заплющив очі. Думав про Мотрю — про те, як вона ждала його, бідненька, й по-думки кликала. Кликала крізь сльози, але з певністю, що він не забариться. Адже ж у катакомбах ширилися чутки, нібито він на дружній нозі з самим Президентом і йому до— і сить ворухнути пальцем, як Мотрю одразу ж відпустять. А таки ж правда: він міг порятувати сестру. Міг, але не врятував…

І нараз усвідомив, що, думаючи тільки про Мотрю, він впадає у тяжкий гріх перед Галактичною Матір’ю. Ендрю й Кривошеєв уміють думати про всіх, чиї тіла жаскими гірляндами висять над їхньою крихітною планеткою. Члени братства не тішаться власними рефлексіями — вони діють, як і належить справжнім мужчинам.

Годилося б завітати до Лі Чуня, але асистента гнітило, що він мусить приховувати від академіка таємницю братства. Немає сумніву, Лі Чунь знає про минулі зближення з кораблями Галактичної Варти, бо хто ж, як не він, завжди мусив обстежувати космічне довкілля? Лише недавно цей обов’язок перейняв на себе Прокіп. Але ж, бач, академік навіть натяком ніколи не згадав про синів Галактичної Матері. Заборонена тема. Чому ж Кривошеєв не боїться?

Думки знов повернулися до Гелени. Виходить, сподівання Лятошинського не здійснилися — вона не стала дружиною Президента,

а, вочевидь, опинилася серед його наложниць. Доволі банальна історія. Чи, може, Прокіп надто поспішав з висновками? Адже ж те, що Гелена вийшла з президентського палацу, іще ні про що не свідчило.

Щоправда, Гелена уникала Прокопа так, ніби на ній лежав тяжкий гріх. Та, зрештою, яке йому до цього діло?..

Електрики він не запалював, у кімнаті стояла непроникна темрява. Вона на мить трохи розсіялася, коли несподівано відхилились двері. Але одразу ж і зачинилися. Прокіп навіть не встиг розгледіти, хто це увійшов до його мешкання. Війнуло парфумами — отже це був не Лі Чунь.

— Хто тут? — напружено дослухаючись шарудіння, запитав Прокіп.

На його чоло лягли ніжні жіночі руки. По всьому тілу розлилося несподіване тепло — саме так, як нещодавно він про це мріяв. Тонкі пальці занурились у його волосся, було трохи лоскітно й напрочуд затишно.

— Я знаю, що з вами сталося, любий хлопчику. Повірте, всяке лихо минає. Ви ще такий молодий! Просто дитина. Я прийшла, щоб трохи вас розважити. Не проганяйте мене. Знаю, що ви не можете мене кохати. Але вам стане легше, мій юний друже.

Це була Сільвія! Дивно, що у нього зараз не з’явилося до неї огиди. Мабуть, йому потрібні саме такі досвідчені руки й такі слова. А може, й не треба жодних слів — досить просто доторку живої істоти. Якби це була кішка, собака, він все одно прийняв би їхнє живе тепло — воно було йому надзвичайно потрібне.

А мелодійний голосок жебонів, ніби прозора вода, що витікала із лісового джерела:

— Я знаю, вам стане легше. І мені стане легше. Не думайте про мене зле. Ви, мабуть, гадаєте, що Сільвія любить купатися в розкоші. Для мене найвища розкіш — покласти свої долоні на ваше чоло, любий хлопчику. Може, із мене була б гарна мати. Не судилося мені таке щастя. Я вже давно забула про це й мріяти.

Тим часом руки Сільвії — руки найдосвідченішої у світі; масажистки — дарували йому стільки ніжності й живої енергії, що він легко опинився у їхньому чарівному полоні. Ні, недарма всевладний Степан Макаров користувався послугами Сільвії. Своєю професією вона володіла досконало, на рівні Митця. Чи, може, це не лише мистецтво, а дарована природою здатність переливати свою життєву енергію іншій людині? Якщо це справді так, то її життя не було марним.

За півгодини він спав у її обіймах, мов заколихане дитя. А коли прокинувся, Сільвії вже не було поруч. Навіть важко сказати, за що він був їй більше вдячний — за те, що прийшла, чи, може, за те, що своєчасно зникла, не набридаючи йому своїм коханням.

Зіскочив з ліжка бадьорий, наснажений. Відразу ж усе пригадав і тихо, щоб уникнути зустрічі з Лі Чунем, рушив до телескопічної вежі. Йому було гірко обдурювати цю людину. А може, він і не обдурював Лі Чуня? Може, академік був вдячний Прокопові, що той не втягує його в небезпечні таємниці братства? У розпорядженні Лі Чуня лишався другий телескоп, отож він і сам спроможний виявити кораблі Галактичної Варти.

Прокіп зодягнув скафандр і вийшов на поверхню астероїда. А за мить він у стані тяжкого потрясіння плавав серед трупів, чиїм могильником було космічне довкілля. Важко передати, що почував у ці хвилини. Проте інстинкт психічного гальмування діяв поза його свідомістю. Це давало змогу аналізувати й оцінювати.

Люди в момент загибелі набирали тих поз, які відтворювали боротьбу зі смертю. Ось тридцятилітній горбань, котрого Прокіп пам’ятав по катакомбах (здається, з німецької громади), обернувся до нього так, наче саме він, Прокіп, був його вбивцею — пальці розчепірені, руки зігнуті в ліктях, у виразі обличчя — відчайдушний спротив екзикуторам. Ось молода дівчина, задерши до зір голову, благально піднесла руки, наче допитувалась у світил, за віщо їй випала така нелюдська кара.

Нарешті Прокіп опинився поруч дисків, за допомогою яких виловлювали атоми водню із космосу — термоядерна електростанція не могла прихопити із Землі стільки водневих запасів, щоб вистачило на тисячу років. Але Космічна Академія час від часу наштовхувалась на велетенські водневі хмари.

Прокіп знав, що диски випромінюють небезпечні хвилі, але якась потаємна сила підштовхнула до них. В нього вистачило розважливості підпливти до дисків з тильного боку, де радіація була найменша. І тут він побачив Мотрю. її тіло плавало попереду дисків. Прокопові довелося пірнути у сильне поле, аби вихопити звідти безжиттєві останки сестри.

Було дивно й незрозуміло: на обличчі дівчинки застигла блаженна посмішка. Невже вона побачила щось втішне у хвилини агонії? Може, перед нею з’явився сам Пантокра-тор, аби вдихнути у серце надію?

Відчувши, що його обличчя мокре від сліз, з мукою відірвався від сестри. Згодом він, розштовхуючи мерців, вихопився далеко поза незначне поле тяжіння астероїда. Схожий на ранець реактивний мінідвигун був розрахований на кілька годин автономного пересування у космосі. На цей термін розраховані також запаси кисню. Час від часу комп’ютер, вмонтований у скафандр, подавав мелодійні сигнали, закликаючи до уваги. Але збудження Прокопа було значно сильніше й впливовіше од звичайної апаратури.

Не думаючи, що він чинить, хлопець летів усе далі й далі від астероїда — у напрямі Галактичної Монади. В його душі мимоволі складалася молитва Неосяжній Особі, яку з рівним правом можна уявляти і в чоловічому, і в жіночому образі. Автори Євангелій надто конкретизували образ Ісуса. А проте, якщо Пантократор справді приходив на Землю, у нього неминуче мала бути конкретна біографія.

Вірити чи не вірити в Його прихід — ось питання! Поміж землян була віра, була й зневіра. Але тут, серед безлічі світил, рухом і розвитком яких керує Галактична Монада, зневіра виглядала неприродно. Це логічно, що приходу Пантократора доводилося чекати тисячоліттями: ген яке у Нього поле — і все це належало обійти. Міліарди зірок! І всюди є життя. Отож якщо ми віримо в життя, безглуздо не вірити у Пантократора — бо хто ж посіяв живі зерна серед мертвого хаосу? А посіявши, як він може про них не дбати?..

Коли Прокіп згадав про повернення на астероїд, комп’ютер уже подавав сигнали катастрофи. Мінідвигун іще діяв, але кисню лишалося вкрай обмаль, його належало заощаджувати. Астроном тамував подих, доводячи себе майже до непритомності, а проте ледь-ледь дотягнув до поверхні астероїда. Спустився туди, де, як йому здавалося, мав бути вихід, виритий членами братства, — адже ж саме тут зник Ендрю. Та якщо вихід справді існував, то він, мабуть, був ретельно замаскований. Прокіп рачкував по мертвій поверхні у пошуках людини чи кам’яної плити, але марно. Невдовзі він втратив свідомість.

На його щастя, Кривошеєв, позбавивши Президента засобів стеження за космічним довкіллям, сам володів ними. Підпільна апаратура містилася в печері, де колись Прокіп залишив порятованого Ендрю. Саме тут і прийшов до тями Прокіп, втягнутий до печери Семеном. Вчитель його бідолашної сестри чергував у штабі братства — більше нікого тут не було.

ГАЛАКТИЧНА ВАРТА

Прокопа здивувало, що колись гола печера тепер була обжита, навіть затишна. Астроном збагнув, що лежить на знайомому кам’яному ложі, але воно обладнане так, ніби це була лікарняна палата: матрац, подушка, простирадла. На гранітній стіні висіла карта катакомбів. У кутку помітив невеликий стіл, на якому стояла карафа[6] з водою. Саме вона й прикувала його увагу, бо у роті пересохло. Прокіп жадібно дивився на воду повз Семена, що сидів біля ложа, тримаючи пальці на його зап’ястку, — перевіряв пульс.

— Пити хочеш? — запитав учитель.

Голос видався глухим, наче він промовляв з якогось далекого закапелку.

— Так, — відповів Прокіп, але майже не почув власного голосу. У легенях пекло й болісно тиснуло на вуха.

Семен наповнив склянку, подав другові. Астроном пив конвульсійно, невеликими ковтками — мовби втискував воду в себе.

— Я тебе розумію, — нависаючи над ним, співчутливо говорив Семен. — Але не переймайся, Прокопе. Ти передчасно повірив у Мотрину смерть. їх, мабуть, уже всіх прийняла Галактична Варта. Заспокойся, друже. Операцію очолює наша людина — Максим. Чув про нього?.. Ось зараз...

Семен був невисокий, широкий у плечах, кругловидий. Вираз обличчя лагідний, сповнений діяльної доброти, що завжди шукає, про кого належить подбати. Зараз він був одягнений у робочий комбінезон — мабуть, разом з іншими готувався до рятувальної операції, але змушений був затриматись біля друга.

Він ступив кілька кроків до столу й натиснув якусь непомітну кнопку. Спалахнув великий голографічний екран, що повернув зорову

уяву Прокопа на поверхню астероїда. Доволі близько од екрана, вилискуючи металевою поверхнею, стояв корабель Галактичної Варти. Він видавався Прокопові дуже великим — не набагато меншим від їхньої крихітної планетки. Формою скидався на велетенську сочевицю, продірявлену полум’яними отворами, — то світилися ілюмінатори. Осторонь на чималій віддалі чатував другий корабель, що був значно менший.

Екран, покірний Семеновій волі, вихопив із мороку зсудомлену постать замороженого колоніста. Це був чоловік років тридцяти з русявими вусами. Обличчя колоніста видалося знайомим, але Прокіп так і не зумів його впізнати. Тіло нерухомо висіло над телескопічною баштою, яку Прокіп через свою пригоду не повернув до обсерваторії.

Зненацька постать мертвого колоніста ніби ожила — рвучко крутнулася і плавно, непоквапно попливла до корабля Галактичної Варти. Невзабарі постать зникла в неосвітленому отворі, котрий нагадував роззявлену пащу, мовби то був не корабель, а якась велетенська потвора, що ковтала мерців. Це видовище породжувало безліч питань. Найвиразніше проступало таке: там, на кораблі, є розумні істоти чи господарюють самі лишень роботи?..

Та ось у кадрі з’явилася постать Кривошеєва. Він був у скафандрі, а пересувався за допомогою реактивного міні-двигуна. Прокіп упізнав інженера лише тому, що з екрана пролунав його голос:

— Ендрю! Треба оглянути протилежну півкулю!

— Там нікого немає, — відповів голос Ендрю. — Я там був. Усі вже на кораблі.

Астрономові стало гірко від думки, що він, злегковаживши під час перебування в космосі, позбавив себе можливості взяти участь у рятувальній операції. Адже ж Прокіп міг би особисто передати

сестричку Галактичній Варті. Це нелегко усвідомити: якщо Мотря й справді буде врятована, то в колонію не повернеться все одно. Але де ж вона тепер житиме — у якому світі?..

Не зважаючи на Семенову заборону, спробував підвестися. Спершу захитався, ледь не впав, але невдовзі, тримаючись за кам’яні стіни, доволі впевнено просувався до столу й назад.

З екрана знову пролунав голос Кривошеєва:

— Семене, як там Прокіп?

— Пробує ходити, — відповів Семен.

— Нас запрошують відвідати корабель. Як він — здужає?

Почувши ці слова, Прокіп радісно вигукнув:

— Здужаю!..

Він силкувався щось додати, але Семен невдоволено його перебив:

— Іще слабує. Йому не можна.

— Ми зараз до вас заглянемо, — сказав Кривошеєв. — З Максимом.

Через десяток хвилин до печери спустилися Ендрю, Кривошеєв і людина в якомусь дивному скафандрі, що не був схожий на ті, котрими послуговувались колоністи. Він нагадував спортивний костюм, що щільно облягав тіло. Голова незнайомця ховалася у прозорій, майже невидимій кулі.

Максим легко, мов шапку, зняв ту кулю й поклав на стіл шийним зрізом донизу. З вигляду йому близько сорока років, але волосся уже встигло посивіти. В рисах обличчя Вгадувалась напружена робота думки іг схильність до самозаглиблення.

Наблизившись до Прокопа, незнайомий владним рухом змусив його сісти на стілець. Не торкаючись грудей, поворушив біля них пальцями, наче мацав повітря, котрим дихає Прокіп, — і стомлено, без енергії в голосі мовив:

— Крововилив у легенях. Але незначний. Це незабаром минеться. — Зробивши кілька пасів перед Прокоповим обличчям, заговорив до нього українською мовою; — Як вам ведеться, земляче? Ви, кажуть, працюєте з Лі Чунем? Вам поталанило. Це золота людина. — Відтак звернувся до Кри-вошеєва: — Через півгодини він буде здоровий. Зачекаємо трохи.

— То, може, докінчимо розмову? — запитав Кривошеєв, підставляючи гостеві стільця.

Максим сів не одразу — довго роззирався довкола.

— У мої часи такого тут не було. Ви не боїтесь, що шпигуни Герда вас вистежать?

— Не виключено, — сумно зауважив Ендрю. — Ризик існує. Але ж боротися треба. Ми, звичайно, дбаємо про конспірацію.

Прибулі вже були без скафандрів, риси облич проступали виразніше — і саме тому Прокіп бачив, що всіх гнітило щойно пережите на поверхні астероїда. Хоч вони й вірили у воскресіння забитих космічною холоднечею, але уяву судомили муки Президентових жертв.

— Варта, — обізвався Максим, — уже оголошувала Макарову повеління Галактичної Матері: не прирікати людей на тортури,

передавати живими. Але… Він брутально порушує Космічне Право. Макаров — космічний злочинець.

— Він намагається всіх переконати, що вас взагалі немає. Немає та й годі. Навіть світу немає — є тільки той світ, який він сам створив.

— Що ж, такі індивіди подекуди трапляються. Хвороба знайома: гіпертрофоване владолюбство. Часом вони проголошують себе володарями цілих планетних систем. Нам заборонено втручатися в еволюційні процеси, ми тільки наглядаємо і збираємо інформацію для Матері. Розум здатний визріти лише через власний досвід. Зовнішнє спонукання здебільшого шкодить. Вмирає ініціатива, притуплюється почуття відповідальності. Але часом виникає ситуація, коли Мати дозволяє втручання.

— Ти, Максиме, — один із нас. У колонії живуть твої родичі, — нерішуче зауважив Семен. — Як же ти можеш не втручатись?..

— Так, це правда. Дозвольте подумати, хлопці. Я маю це зробити від себе — не від імені Галактичної Матері.

Помітивши, що Прокіп почувається значно ліпше, Максим підвівся, відсунув стільця й одягнув на голову прозору кулю. Окрім цієї кулі, ніщо інше не видавало, що він був зодягнений у скафандр. Механізми постачання організму теплом та киснем, здавалося, були геть відсутні. Прокопові кортіло розпитати про це у Максима, але зараз було недоречним. Всі пірнули в скафандри й почали вибиратися з печери.

Металевий гігант зустрів їх матовим сяйвом ілюмінаторів. На поверхні корабля не можна було помітити жодного шва або клепки — здавалося, він був не просто споруджений розумними істотами, а вилупився із яйця ціленьким, як вилуплюються земні черепахи.

Спершу подорожні опинилися в невеликій камері. Тут Максим наказав зняти скафандри. А за хвилину перед ними розсунулись невидимі двері, мовби то була театральна завіса, і в глибині овального приміщення гості побачили людину велетенського зросту. У її обличчі й постаті було щось від старогрецьких богів, через те Прокопові видалося, що то був міфічний Геракл. Одне лишень не відповідало уявленням про улюбленого героя античних міфів: обличчя велетня і його костюм були фіолетово-бузкового кольору. Складалось враження, ніби десь ховається театральний прожектор і освітлює постать охоронця Космічного Права фіолетовим промінням. А проте велике приміщення було освітлене денним світлом. Його джерела або ж майстерно сховані, або їх взагалі не існувало — світло народжувалося само із себе. Чи, може, його випромінювали стіни, підлога й стеля, хоч вони й здавалися доволі звичайними.

Максим наблизився до фіолетового Геракла. Прокіп зауважив, що вони нібито про щось перемовлялися, але їхні губи не ворушились. Зодягнені були однаково: в костюми із тонкої еластичної тканини, що обтягувала тіло, підкреслюючи його досконалості й вади. А проте певні вади були властиві лише Максимові. Мабуть, найголовніша з них — малий зріст: Максим здавався ліліпутом поруч Гулівера.

Та ось велетень звернувся до гостей з привітальним словом, і гості водночас дивувалися, що його губи не ворушаться. До того ж годі було збагнути, якою мовою він промовляє. Але все, що казав велетень, було зрозуміле і приємне. Лише згодом стало відомо, що Геракл (так його и надалі називатиме Прокіп) розмовляє не за допомогою звуків, а подумки — через біополе. І так само почали розмовляти гості. Навіть тоді, коли зверталися один до одного. Вони й не помітили, як це сталося, а проте швидко відчули перевагу телепатичного спілкування.

Зали й галереї наче не мали жодного оздоблення, проте саме їх розташування, освітлення та матеріал, із якого були виготовлені стіни, створювали враження величі й свободи.

До Геракла підходили мешканці корабля, щось безгучно запитували і, мабуть, отримували відповідь, але гості не чули їхньої розмови. Лише тоді, коли старшина Галактичної Варти (саме так Прокіп розумів його обов’язки) звертався до гостей, вони розуміли кожне його слово.

— Колего, — обізвався Максим до старшини, — мої друзі хочуть довідатися про долю колоністів.

— Зараз вони перебувають у спеціальних камерах, де підтримується температура, близька до температури космічного простору. Підвищувати її належить дуже повільно. Це забере багато часу. Але ж то ще невелике лихо… — Господар зробив чималу паузу, на його обличчі з’явилася тінь смутку, в якому вгадувалося не лише співчуття жертвам геноциду, але й страждання через те, що серед людей існують особи, схожі на Президента Космічної Академії. Трохи погамувавши гіркі почування, господар продовжував: — Найбільша проблема полягає в тому, що миттєве охолодження завдає руйнівної шкоди кожній окремій клітині. Отже, лікувати доводиться кожну клітину осібно. Адже й клітини людського організму — це не просто будівельний матеріал, це живі істоти. Кожна із них володіє власною психікою. А їх не менше, ніж зірок у Галактиці. І не менше, ніж галактик у Всесвіті.

Максим розумів, що його друзі почуваються дещо скуто, і саме тому перейняв розмову на себе. У його запитаннях відчувалося формування напрямку бесіди.

— Невже людина справді вписана в ієрархію Всесвіту? — звернувся до велетня.

— Безумовно, — розважливо відповів господар корабля. — Людина є середньою ланкою поміж мікросвітом і мегасвітом. Існує таке співвідношення:

ЗоряПланета

Планета=Людина

Це співвідношення справедливе і щодо речовинних мас, і навіть стосовно кількості атомів.

— То ви, мабуть, народилися під значно більшою зорею, ніж та, котра називається Сонцем, — здогадався Прокіп.

— Не я, а мої далекі предки, — з доброю посмішкою мовив велетень. — Але розміри людських організмів не мають жодного значення. Так само, як і колір шкіри. Це перевірено впродовж тисячоліть. Надзвичайно важливим є інше: людина в собі повторює Всесвіт. Або навпаки: Всесвіт повторює себе в людині. У зменшеному вигляді, звичайно.

— А це теж не має значення? — не без лукавства запитав Кривошеєв, що вже почувався на кораблі цілком вільно.

— О ні! — засміявся велетень. — Я цього не сказав. Людина є відображенням Всесвіту у своїй власній сфері. На рівні мікросвіту. Але ж мікросвіт замикається на мегасвіт. Мега без мікро немислиме.

Після деяких вагань Прокіп запитав про те, що йому найбільш боліло:

— А де ж ви розселяєте тих, кого повертаєте до життя?

— Для них знайдеться місце. Не хвилюйтесь. У нашої Матері обійстя велике. На планеті, куди ви летите, вже існує ваша колонія, і не маленька.

— Що вам відомо про Землю? — кинув нове запитання Кривошеєв.

Фіолетовий Геракл відповів не одразу. Міміка його обличчя видавала переживання. Отож земляни помітили, що велетень чомусь вагається. Нарешті він мовив:

— Ця планета дуже хвора. Гі життєві сили підірвав нерівномірний розвиток. Вона все ще переживає наслідки своїх катастроф — екологічної, демографічної… Частина людства досягла рівня космічних цивілізацій… Невелика частина… Але більшість народів перебуває у стані занепаду.

— Невже брати по розуму не могли подати допомогу? — спохмурнів Кривошеєв. — Занепад почався давно. Ми знали про ваші кораблі ще до занепаду. Але ви чомусь уникали контактів із землянами.

— Давно — це скільки галактичних років? Кривошеєв не відповів на запитання господаря. Він мислив не галактичними, а земними роками. Але ж йому було відомо, що один галактичний рік становив близько двохсот мільйонів земних. Вся історія земного людства на тлі галактичного року нагадувала життя рою метеликів.

— Як можна допомогти істотам, котрі не здатні впоратися з найпростішими проблемами? — продовжував господар. — Ну, хоча б перенаселення… Це ж елементарно. Скажімо, ваших колоністів ми відвозимо на безлюдну планету. А що робити із землянами?..

— Ви кажете про Китай? — запитав інженер.

— Я земних назв не знаю. Ні народів, ані материків. Ніколи не був у тій частині Галактики. Мені відома лише головна проблема цієї планети. Знаю про неї від колег… Земляни не зуміли зберегти природних пропорцій між біосферою й ноосферою. Друга надміру розрослася за рахунок першої. На перший погляд, це ніби й непогано. Насправді ж це однаково, що володіти лише дахом, але не мати ні стін, ні підвалин.

Кривошеєв, насупившись, похмуро мовчав. Йому це добре відомо. Та невже земне людство й за п’ятсот років не зуміло виборсатись зі своїх трагедій? Чи, може, час працює не на користь земної цивілізації, а навпаки — супроти неї? Відповіді поки що не було.

Тим часом Прокіп звернув увагу, що мешканці корабля не наближаються одне до одного — спілкуються між собою на певній відстані. Десь близько семи метрів. Та й сам господар не підходив до гостей ближче. І навіть у його спілкуванні з Максимом зберігалася ця відстань.

Прокіп, улучивши хвилину, звернувся за поясненнями до Максима.

— А ви звернули увагу, як тут різняться між собою люди? — відповів той запитанням.

— Так, — підтвердив Прокіп. — Хіба можна цього не помітити?

І справді: їхній господар був триметрового зросту, а в одній із галерей Прокіп бачив пігмея з величезною головою. Бачив навіть триоких і чотириоких. В останніх голова не оберталася на тулубі. Та їм, власне, це й не потрібно: вони відразу охоплювали зором триста шістдесят градусів.

— Тут люди з різних планет. У цьому вся справа. — Після нетривалої паузи Максим з хитруватою посмішкою запропонував: — Спробуйте взяти мене за руку.

Лише тепер Прокіп помітив, що вони з Максимом трималися стандартної відстані. Він спробував наблизитись до Максима, але якась невідома сила відштовхнула його геть.

— Що це? Чому? — з тривогою в голосі запитав Прокіп, буцім у цьому ховалася певна загроза.

— Тут кожен живе в невидимому скафандрі. Зрозумійте: що не планета — то й своя атмосфера. Скажімо, для мене благо, а для чужопланетника — отрута. І в той же час ми змушені жити разом.

— Це ясно. Але де ж ті скафандри? Чому їх не видно? Коли ви з’явилися у печері… На вашій голові…

— То інша справа. По-перше, я не звідси. Мій корабель удесятеро менший. Це — наша база… А по-друге, земляче, на моєму кораблі теж декому доводиться жити в ізоляційному полі. Поле несе в собі ту атмосферу, яка потрібна людині. Це щось схоже на ковпак, але силовий, не речовинний.

Не можна сказати, що астроном повністю зрозумів пояснення Максима, але більше нічого не розпитував та не уточнював, бо вони вже й так відстали від інших, довелося наздоганяти.

Господар завів гостей до приміщення, що нагадувало відеозалу в Космічній Академії — воно також було кругле. Та, мабуть, на цьому схожість кінчалася.

Із пояснень господаря вони зрозуміли, що на них чекала, власне, не демонстрація фільму, а щось подібне до чаклунства. Можливо, навіть не зовнішня дія, а дія на людську психіку, її підсвідомість. Навіювання засобами гіпнозу? Але навіщо тоді зала з круглим екраном? Та й неможливо засобами гіпнозу повторювати дію так, як вона повторюється у звичайних фільмах. А тут, як пояснив господар і потім посвідчив Максим, це робилося доволі просто. Словом, то був синтез усього, що дозволяє електроніка й живий мозбк екстрасенса. При цьому екстрасенсом ти робишся сам.

Почалося з того, що Кривошеєв попросив господаря показати кадри, привезені з планети, куди ось уже понад п’ятсот років летіла Космічна Академія. Господар назвав цю планету Лемою.

— Ви маєте змогу побачити не лише планету, а й себе на планеті, — пояснив фіолетовий Геракл перед сеансом.

— Не розумію. Уточніть, будь ласка, — попросив інженер.

— На екрані з’явиться те, що кожному з вас запрограмовано пережити на Лемі… Це може бути один або кілька найхарактерніших епізодів…

— Що ви хочете цим сказати? — допитувався Кривошеєв, для якого конструкція екрана важила більше, ніж будь-які інші дива. — Невже ваш екран здатний прозирати майбутнє? Тоді, власне, це вже не просто екран… Даруйте, я цього уявити не можу.

— Так, це не просто екран, — погодився господар. — Це дещо інше. Якісно інше. Зараз ми перебуваємо у фокусі аналізаторів, які здатні читати генотип кожного із нас. Прозирання майбутнього було б неможливе, якби генетична програма не мала узгодження з реаліями нашого майбутнього. Та й чи можливе було б життя? Адже ж ми здатні пристосовуватися до несподіваних обставин лише тому, що вони наперед передбачені в генетичній програмі. Отже, по суті, нічого несподіваного немає — у підсвідомості все вже давно відбулося. Гадаю, найголовнішим є ось що: природа завжди бачить себе у дзеркалі майбутнього. І це її бачення фіксується в генах.

— Це зрозуміло, — погодився Кривошеєв. — Парапсихологія відома також на Землі. В ті часи… До нашого переселення в космос… Тоді на рівень науки вона ще не вийшла, але ж деякі вчені ставилися до неї цілком поважно. Проте… Бачите, вельмишановний господарю… Я, грішний, талантами екстрасенса не володію.

— Вам і не треба ними володіти, — щиро, по-дружньому засміявся фіолетовий Геракл. — Цим талантом володіють аналізатори, які читають генетичну програму. Поки що вони вимкнуті. Без вашої згоди, звичайцо,

увімкнути їх не маю права. Не тому, що їхня дія шкідлива для організму. З боку фізіологічного жодної шкоди немає. І хоч тут вийдуть на екран вельми інтимні речі, проте кожен бачитиме тільки своє… Себе самого в майбутньому. Те, що побачу я, закрите для інших. І це вже властивість нашого поліекрана. Отже — вирішуйте.

— Гм-м, — загадково мугикнув Ендрю. — Закрите для інших… Але ж усе це лишається в комп’ютерній пам’яті. Хіба не так?..

— Так, — погодився господар. — Як і будь-яка інша інформація. її можна стерти, а можна зберігати вічно.

Семен стусонув приятеля під ребра:

— Чи ти ба! Яка таємнича особа з’явилася. Що тобі ховати?

— Нам є що ховати, Семене. Кон-спі-ра-ція! Хіба забув?..

— Гадаєш, усе це передадуть Макарову або Герду?

— Береженого Бог береже.

Ендрю підвівся з крісла й попрямував до виходу. Інші попросили господаря розпочинати сеанс.

…Ось вона наближається — омріяна, таємнича Лема. У Прокеповому телескопі на астероїді Лема постає далекою іскоркою поруч світила, що нагадує достиглу ягоду порічки. А тут вона розростається до голубої кулі, вельми схожої на космічні фотографії Землі. Космічний вигляд їхньої планети-праматері добре знайомий Прокопові.

…А це вже не Лема — це їхня мандрівна колонія. Президентський сад, сповнений дитячого гамору. Діти бігають поміж дерев, засмаглими

рученятами тягнуться до яблук і помаранчів. Інші граються під дверима президентського палацу. Ось відчиняються його двері — і, зодягнена в білий халат, виходить господиня дитячого санаторію Гелена Лятошинська.

Прокіп, стоячи серед кущів, дивиться на Гелену. Серце млосно стискається — інколи йому здається, що готовий забути її перебування в гаремі Макарова. А проте — ні, не готовий. Хвиля болю огортає серце.

На алеї з’являється пан Мірек, шанобливо схиляє голову.

— Вітаю вас, пане Президенте, — каже Лятошинський.

Астроном шукає очима постать людини, до якої звертається пан Мірек, — і нарешті починає розуміти, що це ж він сам, Прокіп, і є Президентом Космічної Академії. Лише тепер помічає, що став трохи старшим. А Гелена так і лишилася надцяткою — їй значно раніше дісталося чарівне ліжко.

…Зі своєї схованки вивільняється космічний літак, його велетенське черево заповнюють колоністи, щоб спуститися на незнайому планету, котра стане для них галактичною домівкою. Там, унизу, є космодром, побудований людьми, яких воскресила Галактична Варта. Жінки звідти махають хустками, чоловіки здіймають руки до неба і щось радісно кричать…

…Прокіп і Мотря, хапаючись за галуззя невисоких дерев, поволі видираються на скелясте узгір’я. Перед ними, скільки сягає зір, зеленіють тропічні ліси. І лишень десь там, на самісінькому видноколі, синіє ледь помітна смужка океану, що зливається з небом.

— Коли я прокинулась, мені було так страшно, — говорить Мотря. — Жодної знайомої людини. Все якісь триокі та гарбузоголові… Лише потім прийшов наш, українець…

— Максим, — уточнив Прокіп. — А знаєш, скільки ти проспала?

— Скільки?

— Майже пятсот років.

— Не може бути! — враз заціпенівши, вигукнула Мотря.

— Так і є… Це те, що Максим зробив на моє прохання. Власне, не тільки Максим… Тебе зберігали в тому вигляді, в якому… Ну, розумієш?.. Зберігали в окремій камері. Воскресили вже тоді, коли Академія наближалася до Леми.

Мотря закохано дивиться на брата. Міцна, кругловида, рожевощока. Від її хворобливості не лишилося й сліду. І в той же час у рисах її обличчя з’явилася витонченість, на яку не сподівався Прокіп. Схоже, крижаний сон був їй на користь.

— А ти пригадуєш, що казала наша матуся?..

— Пригадую, Мотре.

— Повтори!..

— Ти будеш мені вірною дружиною. Дівчина обвила руками його шию, вуста злилися в поцілунку. Та вже за мить Мотря ніби зів’яла — відвернулася, задивилася на власні ноги. Вона взута у міцні черевички зі шкіри місцевого звіра, м’ясо якого було їстівне. Зодягнена в плаття з доволі простенької тканини, яку колоністи навчилися виготовляти на Лемі. Тут є щось схоже на льон.

Мотря звела очі до неба, намагаючись відшукати астероїд, у надрах якого містилася Космічна Академія. Але ж його видно лише вночі. Він

став супутником Леми і, може, витоком її цивілізації. Там лишилися вчені, Прокіп також доволі часто навідується туди.

— На Лемі інші закони, братику. Тут не можна без дітей…

Прокіп промовчав. Як довго він плекав мрію, підігріту материнським заповітом! їхній шлюб здавався йому самозрозумілим. Але ж те, що зараз висловила Мотря, несло в собі іншу мораль — вона відповідала умовам безлюдної Леми. Так, жінка тут не має права вбивати дітей іще до їхнього народження — це було б злочином проти людства. І саме йому, Президентові, належало формувати новітню мораль серед поселенців. Отже, подякуй сестричці за те, що вона тебе своєчасно напоумила.

…Аж ось новий сюжет на екрані. Але… Але як це розуміти? На високому пагорбі стоїть гранітний обеліск. На його полірованій поверхні різко проступають відлиті з металу обличчя Лі Чуня й Кривошеєва. Перед обеліском, схиливши голови, стоять Мотря і якийсь незнайомий чоловік з білявим волоссям. Мотря промовляє до нього:

— Яне, навіщо вони це зробили? Чоловік відповідає польською мовою:

— Це зрозуміло. Ментальна вичерпаність.

Прокіп намагається зрозуміти: хто ж він є — цей невисокий, широкоплечий чоловік? і якось сама собою надходить відповідь: посланець Землі, що наздогнав Космічну Академію. Суджений твоєї сестрички. Твій майбутній друг…

Коли екран згас, Прокіп знічено звернувся до господаря:

— Яка міра ймовірності, що це неминуче має статися?.. І саме в такій конкретності…

— Прошу пам’ятати, — відповів фіолетовий Геракл, — що це не технізована хіромантія, а виведене на екран генетичне резюме. Те ж саме, що медичний діагноз. Без втручання лікаря — один результат, а коли ви попросите зробити операцію — зовсім інший… Тут фактично відбувається те ж саме. Людина, маючи перед очима ще не реалізовану програму власного життя… Мабуть, це не точно… Радше сказати так: варіант програми, розроблений самою природою… Маючи це перед очима, самостійно зважує, як належить діяти далі. Свобода волі полягає в тім, щоб свідомо формувати власне життя. А як його формувати, коли ми не знаємо, що нам пропонує природа?.. Ви зараз бачили тільки матеріал, із якого маєте право ліпити самих себе.

— Дякую, — ледь чутно мовив Прокіп, схвильований незвичайним видінням.

НЕБЕЗПЕКА

Сільвія була жінкою, що завжди дивилася на світ очима чоловіка, з яким кохалася. Коли їй випадало провести ніч з Президентом, вона кожне його рішення вважала божественно справедливим. Прийняла на себе навіть роль вівці, що веде отару на бійню. Бо це ж він сам наказав супроводжувати вибракуваних до катапульти, котра викине їх у відкритий космос.

Та коли в палаці з’явилася Гелена, Макаров почав ставитися до Сільвії зневажливо. Вона поки що мала окреме мешкання, але ж його мали всі наложниці Президента — розмір палацу дозволяв утримувати гарем.

Кривошеєву було наказано видалити з її мешкання екран і телекамеру, за допомогою яких Президент спілкувався з Сільвією тоді, коли вони спали окремо. Шеф поліції побоювався викликати гнів Сільвії: вона вельми довго була примадонною у гаремі — бозна-що станеться завтра. Макаров, був примхливим коханцем — він міг несподівано

посваритися з Геленою і знову покликати Сільвію. Отож Герд задоволений, що Президент віддав наказ безпосередньо Кривошеєву — це знімало відповідальність з нього. Перевірити виконання Герд міг лише з власної ініціативи, а він у цьому разі не бажав її виявляти. Щодо Кривошеєва, то йому зараз було не до президентського гарему.

Так чи так, але Сільвія мала змогу стежити, що діялося в тій частині палацу, де жив і урядував Макаров. У свій час він не мав таємниць від Сільвії. Саме тому склалося так, що їх не було й зараз.

Вона каралася ночами, споглядаючи любощі Макарова з новою примадонною. Стогнала, плакала від ревнощів, але не знаходила сил, щоб покласти край непристойному підгля-дуванню. Власне, цим непристойностям її навчив сам Макаров, який любив підігрівати себе картинками сексу. Він мав змогу підглядати, що діється навіть у спальнях академіків, отож таких картинок їм не бракувало. А тепер Макаров сам опинився під окуляром. І так само не знав про це, як не знали й ті, хто був об’єктом його власних підглядувань.

Сільвію не цікавили години, коли Степан урядував. Це було так само нудно, як і тоді, коли вона його масажувала, а він тим часом обговорював якісь проблеми з віце-президентом чи з кимось із академіків. Вона була жінка й тільки жінка. її цікавило лишень жіноче — й нічого поза цим.

Та якось вона знічев’я увімкнула екран — і опинилася в залі, де Макаров приймав підлеглих. Звісно, не завжди він приймав їх разом з сеансами масажу. А тепер Степан взагалі не послуговувався її мистецтвом — отож був не в халаті, а у світло-сірому костюмі з краваткою.

На цей раз Президент розпікав Герда, що, втягнувши лискучу, мов ліхтарна куля, голову в безформні від надміру сала плечі, по-волячому

цілився лобом у свого володаря. Налите кров’ю обличчя пересмикувалося від страху й прихованої ненависті.

Так, Герд справді ненавидів Макарова й давно плекав потаємну мрію, що колись обійме його академічну посаду. Не вічно ж йому бути шефом поліції! Але спливали роки, Герд старів — і поволі його мрія згорталася у терпкий, пекучий клубочок. Тим часом розросталася його ненависть, бо Макаров, попри свої обіцянки, ще й досі не зробив його академіком.

— Куди подівся Кривошеєв? Чому не вмикається апаратура зовнішнього огляду планети? — грізно кричав Президент, який ніколи не вживав слово "астероїд", а завжди називав його планетою. Мабуть, це поважне слово підносило Макарова у власних очах.

— Ви ж самі насварили мене за те, що я стежу за академіками.

— Не за те, що стежите, а за те, що бездарно стежите. Академіки помічають ваші шпигунські вправи — і це їх нервує. Розкажіть, що там діється?

— Де?..

— Слухайте, йолопе, ви довго будете випробовувати моє терпіння?

Тим часом за Гердовим "де" ховалося бажання виграти час, аби зміркувати, як належить триматися далі. Нарешті він зміркував: найліпший захист — це атака на психіку Президента. Макаров, безумовно, знає, що Гелена не байдужа до молодого астронома — саме сюди й треба спрямувати удар.

— У мене є підозріння, що це диверсія. Вона — справа рук молодика, котрому Лі Чунь надто багато дозволяє. Цей злочинець не лише самочинно господарює на поверхні планети, а…

Герд замовк, ніби очікуючи дозволу продовжувати.

— Що ви хочете сказати отим "а"? Кажіть, якщо почали.

— …а розгулює серед носіїв генофонду, коли йому заманеться.

— Там у нього родичі, — незворушно зауважив Президент. Проте Герд уже встиг відчути, що Макаров клюнув на його гачка.

— Хто покликаний служити Президентові, у того немає жодної рідні, окрім Президента. Кожною хвилиною життя ми маємо завдячувати йому і тільки йому.

Видовжене обличчя Макарова трохи округлилося від задоволеної посмішки. Його неважко улестити — і Герд це, безумовно, знав.

— Ви перебільшуєте. Не всі мають мені завдячувати кожною хвилиною життя.

— Всі! — твердо заперечив Герд. — Геть-чисто всі.

— Ну, знаєте… Коли б ви сказали про тих, кого я нагородив спецліжком… Але облишимо цю тему. Вона зараз не на часі. Вам належить особисто оглянути поверхню планети. — Помітивши на обличчі Герда досить виразне занепокоєння, Президент додав: — Розумію, у ваші роки виходити у відкритий космос… Дозволяю використати автономну телескопічну систему. Ви мене зрозуміли?..

— Так. Але ж…

— Ви, здається, не виявляєте ентузіазму, — саркастично посміхнувся Президент. І вже поважним тоном додав: — У мене виникла підозра, що над нами висять кораблі Галактичної Варти.

— Вони ж нібито не втручаються у наші справи.

— То вам так здається. Я про це іншої думки.

— А хто керуватиме баштою?

— Домовтеся з Лі Чунем. Хоча б той молодик, якого ви підозрюєте. Ідіть.

Герд вийшов. Сільвія вимкнула екран. Серце прискорено билося, все єство жінки опанувала тривога. Інтуїція підказала їй, що над Прокопом нависла небезпека. Він був останній, з ким вона мала інтимні стосунки, — отже її жіноча природа вимагала дії, що мусить захистити коханого. До речі, Сільвія помітила, що навіть передчуття зустрічі з Прокопом щось у ній змінило. Пояснити цих змін вона не здатна — Сільвія осягала світ і себе у світі не логікою, а чуттям.

І все ж оті нерозпізнані чуття змусили її відмовитися від злочинної ролі, яку свого часу нав’язав їй Степан Макаров. Саме тому вибракувані останньою медкомісією потрапили до катівні Герда. Безумовно, це значно посилювало їхні муки, бо ніхто не приховував, що з ними станеться завтра, як те до останньої хвилини робила Сільвія. Вона їм оповідала казочку про рай, який на них чекає на сусідньому кораблі, — і якщо добре поміркувати, то це й не було брехнею.

Сільвія давно здогадувалась, що Лі Чунь не любить Макарова. Зате вчений полюбив Прокопа, мов рідного сина. Жінка шмигнула із президентського палацу, як мишка, і, ховаючись поза кущами, прокралася до обсерваторії. Пальцями показала Лі Чуню знак, що має до нього таємну справу, — і той завів її до кімнати, котра, на його думку, не мала прихованої відеокамери.

Лі Чунь, безумовно, знав більше, ніж Сільвія. Давно помітив кораблі Галактичної Варти — мабуть, раніше, аніж Прокіп. Бачив-бо, як

велетенський корабель за допомогою якоїсь таємничої сили втягував у своє черево нещасних колоністів, перетворених на космічну кригу. Знав також, де саме і в якому товаристві перебував зараз Прокіп. Лі Чунь поділяв переконання братства, але сам прагнув залишитися осторонь. І не тому, що боявся за власне життя, а лише тому, що впевнено почувався тільки серед зірок — не серед людей.

Зараз Лі Чунь був трохи напідпитку. Сільвії також запропонував келих вина, але вона відмовилась.

— Де ваш асистент? — вхопивши старого за руку, схвильовано запитала Сільвія. — Його треба рятувати. Герд готує йому пастку.

Вислухавши гарячкову розповідь Сільвії, Лі Чунь кілька хвилин зважував, чи заслуговує вона на довіру. Вчений знав, що Макаров виштовхнув масажистку, завдавши їй гіркої образи. Немає нічого неприродного також і в тому, що вона закохалася у Прокопа. Та найголовніше, мабуть, ось де: в Лі Чуня не було іншого виходу, аніж скористатися, послугами Сільвії. Якщо Герд отримав наказ оглянути по-, верхню астероїда, треба негайно повідомити про це Криво-шеєва. Бо може скоїтись лихо: Кривошеєв, Ендрю й Прокіп повертатимуться з корабля саме тоді, коли Герд оглядатиме космічне довкілля. Отже, будуть викриті не лише вони — Герд побачить, де міститься таємний вихід у космос, про існування якого, треба сподіватися, він поки що не підозрює. Все зваживши, старий вирішив довіритись Сільвії, хоч і вважав її легковажною.

— Ви коли-небудь виходили у космос? — запитав академік.

— Мені, як ви знаєте, не п’ятнадцять років, — глузливо відповіла масажистка. — Дечого встигла навчитися. У вас є спорядження?

— Знайдеться.

Внезабарі вона стояла перед ним у скафандрі, з реактивним мікродвигуном за спиною. Постать жінки виглядала напрочуд стрункою, юною. Навіть старий Лі Чунь, який взагалі не цікавився жінками, замилувався нею. Проте мова його була уривчаста й сувора:

— Ви готові?

— Так.

— Ідіть за мною.

Вони піднялися на металеву площадку, що була ізольована від космосу прозорим пластиком. Перед їхніми очима відкрилося зоряне небо. І майже на півнеба сяяв ілюмінаторами сріблястий корабель Галактичної Варти.

Не зронивши й слова, Сільвія рвучко обернулася до вченого. Якусь мить чекала пояснень.

— Тепер бачите, де вам треба шукати Прокопа? — запитав Лі Чунь.

— Як він там опинився?

— У вас буде час дізнатися про це. Поспішайте, Сільвіє. Герд полюбляє моє вино. Але не певен, що мені вдасться затримати його надовго. Поспішайте!..

— А якщо мені не відчинять? — трохи настрашено запитала жінка.

— Не хвилюйтеся! Вони вас помітять ще здалеку.

За хвилину Лі Чунь вдоволено споглядав, як вправно Сільвія володіє спорядженням космонавта. На тлі велетенського корабля вона нагадувала ластівку, яка шукає, де приліпити своє гніздо.

Лі Чунь не квапився донизу — звідти можна посигналити сюди, на площадку, отже, Герд міг повідомити про свою появу. Але, як видно, шеф поліції також не вельми квапився. Тому вчений затримався на поверхні астероїда, аби насамперед побачити, як завершиться політ Сільвії.

Ось її гнучка постать вирізьбилась на тлі ілюмінатора, мов у театрі тіней. Вченому навіть здалося, що вона билася грудьми об прозору броню космічної фортеці, ніби справді наполохана пташина. Проте все виглядало не так драматично: її дійсно помітили іще здалеку, а коли вона наблизилась до корабля, негайно відчинили перед нею запасний люк.

Лише тоді, коли Сільвія зникла в чорному отворі й люк знову закрився, Лі Чунь спустився до свого скромного помешкання, аби трохи його впорядкувати. Переконався, що вина у холодильнику досить, а також є добрі яблука й банани. Приліг на канапу — йому не лишалося нічого іншого, окрім чекання.

Минуло ще з півгодини, але Герд не з’являвся. Лі Чунь не витримав — знову зійшов на площадку. Те, що побачив, його занепокоїло. Базовий корабель Галактичної Варти миттєво рвонувся з місця й одразу ж подаленів. Менший стояв нерухомо. Але де ж ті, за ким він посилав Сільвію? їх не було. Не було й Сільвії.

Та невдовзі ген поза баштою, на якій звик тижнями чатувати Прокіп, з’явилися дві рухливі постаті. Не відразу китаєць розпізнав у них Прокопа й Сільвію. А коли впізнав, його вжалило нове питання: куди ж поділися інші?

Сільвія наблизилася перша. І лише встиг Лі Чунь впустити її в обсерваторію, як пролунав сигнал Герда. Академік помахав рукою Прокопові, відтак показав на башту — і той зрозумів, що йому належало зайняти своє робоче місце.

— Де ж Кривошеєв? — запитав академік, тільки-но Сільвія звільнилася від скафандра.

— Там, де йому належить бути, — дещо зухвало відповіла жінка. Лі Чунь збагнув, що лідери братства не приховали від неї таємного виходу із катакомбів — отож Сільвія тепер хизується тим, що також належить до кола втаємничених.

— Кажіть, що я маю робити? — наполягала жінка.

— Пити зі мною вино, — сміючись відповів Лі Чунь. Лише зараз вона помітила, що цей огрядний дивак був одного зросту з нею, а її вважали мініатюрною. Кілька його підборідь збрижились, мов шкіряні міхи, за допомогою яких колись роздмухували горно у сибірській кузні (так про нього висловився кощавий Кривошеєв). Очей майже не було видно — лишилися вузенькі щілини.

— Ви жартуєте? Що подумає Герд?

Втішений тим, що все завершилося добре, Лі Чунь весело зареготав:

— Невже вас коли-небудь непокоїло, що про вас подумають? їй-бо, не вірю. Це на вас не схоже, Сільвіє.

Вона також засміялась:

— А й справді — чим не коханець?

Чмокнула Лі Чуня губами в щоку — й вони разом пішли відчиняти головному поліцаєві.

Герд з’явився в обсерваторії у теплому светрі, в’язаній шапочці й. черевиках на штучному хутрі. Шеф поліції сторопів, побачивши тут Сільвію. Вона так довго була коханкою Президента, що у Гердовій уяві не вкладалося, як ця жінка може з’явитися в парі з кимось іншим, хай навіть зі схожим на євнуха Лі Чунем. Іще більше він був шокований, побачивши на столі вино, фрукти й солодощі.

— О-о, наш уславлений академік має неабиякий смак до життя. Виявляється, моя інформація про вас, пане Лі Чунь, не варта й випитого яйця.

— Ви тільки яйця п’єте? — глузливо запитала Сільвія. — Може, спроможетесь на келих шампанського?

Герд облизав губи, передчуваючи смак вина:

— Маю невідкладні справи. Щоправда, один келих…

— Яка у вас інформація про мене? — обернув до Герда м’ясисте обличчя академік.

— Принаймні така… Ну, розумієте… Ми мали вас за анахорета й меланхоліка.

— Ви завжди мене недооцінювали, — засміялась жінка, обертаючи в пальцях келих з вином. — Сільвія вміє переліплювати мужчин. І дуже любить цим займатися. Давайте вип’ємо.

Коли випили, Лі Чунь, прищулено дивлячись на Герда, не без лукавства запитав:

— Куди це ви зібралися? Так тепло зодягнені, хоч у космос випускай.

— Вгадали. Саме у космос. Президент наказав оглянути космічне довкілля. Ви нічого особливого не помічали, пане Лі Чунь?

— Що ви називаєте особливим?

— Ну, скажімо, корабель тих самих… їх називають Галактичною Вартою.

Лі Чунь насупився, очі звузилися так, що здавалося, він зовсім нічого не бачить.

— Ви мене дивуєте, пане Герд. Маючи екран Криво-шеєва, можна й не розпитувати про такі речі.

Герд набрав офіційного вигляду:

— Якщо питаю, значить, є в цьому потреба. Де ваш асистент?

— Де ж йому бути? На своєму робочому місці. Біля пересувного телескопа.

— Президент наказав, щоб ви на деякий час передали його у моє розпорядження.

— Гаразд. Хоч цієї хвилини… Але кораблі Галактичної Варти можна споглядати й без телескопа. Вони вже знову ліквідували ваш цвинтар.

— Що?! — заревів на всю горлянку Герд, зірвавшись із фотеля так, ніби він, фотель, підкинув його аж до стелі. — Це зрада! Так і доповім Президентові.

— А я доповім, що ви не вмієте поводитись у присутності жінки, — з дивним спокоєм промовила Сільвія.

Герд кинув на неї презирливий погляд, але промовчав. Натомість твердо, з почуттям власної переваги й самопошани заговорив Лі Чунь:

— Мене ніхто не уповноважував підміняти шефа поліції. Щоб виконувати фіскальні обов’язки, не обов’язково бути академіком. Та ще й із моїм стажем.

Лі Чунь не без розрахунку кинув цю колючу репліку. В Академії всім було відомо: Герд зі шкіри пнеться, аби отримати звання академіка — насамперед заради спецліж-ка. Обличчя Герда налилося кров’ю, щоки засмикались від гніву.

Тим часом Сільвія також додала дещицю загальновідомого — того, що завжди викликало в академіків незлостиві посмішки:

— Вам би належало пам’ятати, що академік Лі Чунь має ордени й медалі іще від китайського уряду.

Старий розправив плечі, гордовито підвів голову. Він явно був вдячний Сільвії, що та нагадала про його наукові заслуги іще там, на далекій Землі.

— Годі! — роздратовано буркнув Герд. — Ведіть мене до вашого асистента.

Та коли академік і шеф поліції вийшли на горішню площадку, у Герда відпало бажання кататись на телескопічній башті, що видалась йому незатишною й ненадійною. Власне, у цьому не було потреби: кораблі Галактичної Варти видно й звідси — один із них віддалявся, але все ще можна було розгледіти його освітлені ілюмінатори; другий, менший, нерухомо стояв на поважній відстані. Довкілля було чисте —

заморожені трупи геть зникли. І хоч Герд не бачив протилежної півкулі, але ж було ясно, що трупів немає й там.

— Кривошеєва тут не було? — набундючено запитав Герд.

— Запитайте ліпше про те, що входить у мої обов’язки… Скафандр зодягнете самі чи вам допомогти?

— Мені не потрібен скафандр. І звідси все видно. Невже так важко було поінформувати своєчасно?.. Я попрошу Президента зобов’язати вас… Або хоч вашого… е-е… асистента…

— Бути вашими агентами? Чи не забагато ви собі дозволяєте?

Герд дратівливо струснув головою й почав спускатися по металевих сходинках вниз. В обсерваторії всюди було тепло, товстий светр аж парував на ньому, мов шкура на змиленому коні…

Герд з Лі Чунем повернулись до мешкання, та Сільвії вже не застали. Боячись, що академік почне йому докоряти за зіпсоване побачення з жінкою.(та ще якою!), Герд заквапився до президентського палацу.

Втішено посміхаючись, китаєць осушив чималого келиха й ліг на диван. Тим часом, так і не діждавшись Герда, Прокіп прикотив башту впритул до обсерваторії, а за кілька хвилин уже дослухався хропіння свого шефа. Асистент умів по його хропінню визначити, в якому настрої той заснув. Трубні звуки з кларнетними переливами свідчили, що старий був задоволений дипломатичними успіхами й заснув у доволі бадьорому стані. Отже все гаразд.

Прокіп, прихиливши двері, вирушив до свого помешкання. Йому нелегко було усвідомити, чим він сьогодні найбільше схвильований. Все побачене й пережите вирувало в його душі, безладно змішуючись. Відтак думка спинилася на кадрах, котрі пророкували зустріч із Мотрею

через п’ятсот років. їх легко прожити в стані анабіозу — там час вислизає з-під твоїх чуттів. Але щоденна діяльність, перенасиченість інформацією, неминучі конфлікти з колегами роблять тиждень схожим на рік, а рік перетворюють на вічність.

Насамперед йому належить усвідомити, що надалі він не має права думати про Мотрю так, як думав після розриву з Геленою. Там, на безлюдній Лемі, де їм належить зустрітися, сестра не може бути його дружиною, бо кожна жінка зобов’язана народжувати дітей. Інший світ — інші умови, інша мораль.

А проте, поліекран фіолетового Геракла всього лишень аналізує програму, закладену в генах, і на цій основі створює ймовірні картини майбутнього. Але ймовірність не є фатальна невідворотність. Аналізатори діють за формулою: якщо, т о… Таке прозирання майбутнього дозволяє коригувати життєвий шлях. Саме в цьому і полягає сенс зазирання в майбутнє: тут ми стаємо володарями власної долі, а не вона володіє нами. І то є найвища форма свободи!..

Подумати тільки: якби Прокіп не почув тверезих Мотриних слів з далекого майбутнього, він на цілих п’ять століть прирік би себе на моторошну самотність. Так, так! Він неодмінно ждав би зустрічі з Мотрею, знаючи, що вони неминуче мають зустрітися. І в цій шляхетній самопосвяті всі його жертви виявилися б марними! Бо що може бути природнішим, ніж бажання жінки стати матір’ю? Тим часом аналізатори Геракла дозволяють уникнути цієї жорстокої драми.

Глянув на ліжко — і йому захотілося, щоб воно було не порожнє. Він добре уявляв, як Сільвія прожила свою безконечну юність, даровану їй всього лишень за досвідчені любощі. Та, мабуть, світ набагато складніший, ніж наші судження про нього. Те, що є тяжким гріхом в одному разі, не становить жодного гріха в іншому. Якщо, скажімо, народження дітей із обов’язку перетворюється на злочин проти людства, що ж є аморального у безборонних радощах плоті — радощах, які нікому не завдають шкоди?

Якщо ми люди, а не ангели, нам не дано втекти од фізіологічних потреб. Прокіп знову пригадав, що й квіти пахнуть також заради розмноження. Та хіба ми зобов’язані про це думати тоді, коли насолоджуємося їхніми пахощами? Сільвія — квітка, що пахне без будь-якої мети. Бо мета (розмноження) перетворилася на злочин. Це сталося давним-давно. Іще там, на Землі. Просто земляни із запізненням це усвідомили і через те не встигли узгодити моральні норми з нормами демографічними.

Якщо поглянути на справу реалістично, то виявиться: у Сільвії життєве призначення не вище, ніж у її пуделя, — вона існує, аби прикрасити комусь життя. Але ж людство протягом тисячоліть цілеспрямовано формувало і пуделів, і квіти, і незліченну кількість інших істот, котрі не володіють жодним іншим призначенням. То невже й цю творчу діяльність людства належить засуджувати? Чи то, може, завелика розкіш — утримувати людську істоту лишень заради окраси? А що ж, власне, із нею робити, коли саме в цьому полягає її талант?..

Врешті-решт Прокіп розгнівався на себе за надмірну схильність до рефлексій. Проте спинитися не міг — думка бігала по колу, мов корпускула в циклотроні.

Ах, які це дурниці! Злочин існує лише тоді, коли ми вимагаємо від живої істоти чогось неприродного. Все інше є просто життя. І воно само знає, як йому належить цвісти й пахнути. Моральним є все, що нікому не завдає шкоди — жодній істоті й самій природі як цілому. Ми аморальні лише тоді, коли своїми вчинками травмуємо ближніх.

Зненацька уява вихопила з його ментальних глибин образ дівчини-підлітка з побільшеним черевом — юної матері, котру виштовхнули у відкритий космос разом з ненародженою дитиною. Прокіп дізнався, хто саме послав її на смерть. Вона була рабинею академіка Шарптона. Офіційно буцімто рабства в колонії не існувало, але будь-хто із безсмертних мав змогу вибрати серед генофонду людину для хатньої роботи.

Шарптон, Шарптон… Ось він який! Цей вчений нібито спеціалізується на розвиткові деяких ідей Кривошеєва, але з наказу Президента його праця вважається секретною.

Думкою повернувся до Сільвії: чи він справедливий до неї? Мабуть, вона не позбавлена доброти і своєрідної порядності. Звісно, її безглуздо порівнювати з Геленою. Та все ж спілкуватися з нею можна. І рятуватися від самотності під однією ковдрою — адже ж для неї це також порятунок.

Згодом Прокіп зрозумів, навіщо він прокручує у голові оці думки: виявляється, для нього дуже важливо відчути себе вільним від будь-яких обов’язків перед іншими людьми. Особливо тоді, коли ця інша людина — жінка. А ще важливіше, коли це не просто жінка, а його сестричка Мотря.

НЕВДАЛЕ БОГОЯВЛЕННЯ

Коли Герд доповів Макарову про те, що він побачив на поверхні астероїда, Президент не виявив гніву — просто застиг у непорушності, споглядаючи на стелі щось таке, чого не помічав шеф поліції. Відтак мовив ніби не до Герда, а сам до себе:

— Ну, якщо вже ми дожилися до цього… Гм-м… — І позираючи на стелю, так само незворушно продовжував: — Як ви ходите на унітаз, шановний Герде? Шлунок спрацьовує щоранку чи трапляються ускладнення?

Обличчя Герда так виразно виказувало його внутрішній стан, що навіть дитина побачила б розгубленість, спанте-личеність та безпорадність, які охопили головного костолома. Він ждав президентського гніву, брутальної лайки, навіть доброї зуботичини — це було звичним і навіть бажаним, бо невдовзі обіцяло врівноваження й

спокій. Але ж саркастична незворушність несла в собі щось інше — те, чого Герд не знав і не тямив.

Гердові навіть привиділась картина: хтось із його вчорашніх підлеглих нещадним стусаном заштовхує його в кімнату з металевими стінами — найстрашнішу кімнату в колонії, бо її підлога, власне, й була катапультою, котра викидала приречених у чорну холоднечу космосу. По спині забігали гидотні мураші, у мозку болісно відлунювало клацання власних зубів.

— Чого ж мовчите?

— Спрацьовує…

— Що спрацьовує? — розлютовано гаркнув Президент.

— Ви ж питали про шлунок. Президент розреготався:

— Ха-ха-ха! Рідкісний йолоп. А проте… Без дурнів життя також кульгає на одну ногу. Тобто… Як це казав Піфа-гор? Втрачає гармонію сфер.

Гнів і регіт Президента, що, ніби супротивні хвилі, загасили одне одного, поволі заспокоїли Герда, його губи також розтягнулися в дурнувату посмішку. Казав чи не казав щось подібне Піфагор — йому було байдуже. Та не байдуже, як міняється настрій у Президента і що у нього зараз на думці.

Шеф поліції вилупкувато дивився на Макарова, чекаючи якогось наказу. Саме наказ, будь-який наказ мав засвідчити, що небезпека проминула.

— Між іншим, — пильно вдивляючись у вічі головного поліцая, почав Президент. — Гм-м… Між іншим, ви ще не забули, як виглядає зустріч

Президента з народом? Досі я від вас цього не вимагав, щоб рідкісне й урочисте не перетворилось на буденне. Але сьогодні… Так, сьогодні я хочу поговорити з божою глиною, що призначена… Колись я виліплю з неї нову цивілізацію. Не ті, що називають себе синами Галактичної Матері… Ні, не вони! Це зроблю я — і тільки я. Ви хоч розумієте, про що йдеться?

Герд напружував мозок, силкуючись збагнути, про що говорив Президент. Думок не було — були тільки уламки не-висловлених фраз, що хаотично змішувались, нічого не породжуючи. Про яку зустріч з народом казав Макаров? Гердові навіть не доводилося чути, щоб той, кого в перенаселених катакомбах мали за Бога (Творець їхнього світу!), будь-коли зустрічався з носіями генофонду. Та ось виринув спогад дитинства, що постав перед його внутрішнім зором у всій своїй грандіозності, — і Герд нарешті зрозумів, про що йшлося. Але ж як це здійснити? То був відеоспектакль, який під силу тільки Кривошеєву. Власне, Кривошеєв і був конструктором апаратури, котра в очах людей, що ніколи не бачили живого неба, перетворювала Макарова на всевладного мешканця небес. Уже значно пізніше Герд збагнув, що саме стояло за появою Творця в катакомбах. А тоді він, десятирічний хлопчак, тремтів од страху разом з іншими та благав Бога зглянутися…

Герд не лише не знав, де сьогодні ця апаратура, — він не міг розшукати й самого Кривошеєва. Президент ніби відчув ту внутрішню розпачливу збентеженість шефа поліції, що ось-ось мала вихопитись назовні. Отож доволі лагідно, навіть підбадьорливо мовив:

— Відшукайте академіка Шарптона. Він вам допоможе. А тепер ідіть.

Розшукати будь-якого академіка не становило проблем. Академіки, за винятком Івана Кривошеєва, були людьми лояльними. Вони не завдавали жодного клопоту ні Гердові, ні самому Президентові. Сумлінно робили все, що їм належало, втішалися перманентною молодістю та здоров’ям, за що складали дяку й побожну шану Президентові. Цього було досить і для Макарова, і для самих академіків.

Президент дивився крізь пальці, якщо в когось із його підлеглих учених мужів з’являлася вродлива служниця. Герд також не цурався жіночої статі. У катакомбах не бракувало гарненьких дикунок, отож на верхньому поверсі колонії жилося незле — чого ж бунтувати?

Від Шарптона Герд довідався ось про що. Кривошеєв близько ста років тому розробив апаратуру, котра за своєю дією доволі близька до екрана його імені.’ Іван до цього винаходу ставився без поваги — то був талановитий жарт, не більше. Вони з Макаровим, як уже відомо читачеві, були друзями дитинства. Доволі часто конфліктували, але, зрозуміла річ, їхня дружба мала й тривалі світлі періоди.

Шарптон за фахом оптик. Він часом допомагав Кривошеєву. Знаючи, що Іван не дозволить використовувати свій винахід так, як це потім було зроблено в катакомбах, Макаров умовив друга передати голографічну відеоапаратуру на збереження Шарптонові. Коли ж Шарптон (тоді ще не академік, а тільки асистент) на вимогу Макарова продемонстрував у катакомбах зустріч Президента-Бога з народом-глиною, поміж сибірськими друзями дитинства спалахнула сварка, яка ледве не зробила їх ворогами. Помирилися на тому, що Степан Макаров дав Іванові Кривошеєву слово честі такого змісту: Шарптон зберігатиме апаратуру (Кривошеєва вона взагалі не цікавила), але ніколи не застосує її без дозволу винахідника.

Президент аж до сьогодні дотримувався свого слова. Та, мабуть, він уже збагнув, що поміж ним і Кривошеєвим щира дружба не відновиться ніколи. Мав передчуття, що інженер задумав щось вельми лихе проти нього. Що саме — Макаров іще не знав, а проте наказав Гердові пильно наглядати за інженером. Напрямок Іванових уподобань на загал Макаров розумів як слиняву філантропію, що поширювалася аж надто далеко. Із носіїв генофонду часом виходили люди — це правда, але вважати їх усіх людьми — це однаковісінько, що гній переплутати з трояндами. Поміж гноєм і трояндами існує зв’язок (без першого не може з’явитися друге), але ж ставити між ними знак рівності ніхто не

погодиться, навіть Іван Кривошеєв. Чому ж він не бачить тієї самої залежності поміж носіями генофонду і справжніми Ното заріепз?..

Коли Шарптон прибув до Герда, шеф костоломів почувся зніченим: він не відав того, що знав цей учений молодик, якому за зовнішніми ознаками не було й тридцяти років. Насправді ж він прожив уже близько семи десятків. Якихось наукових досягнень за Щарптоном не значилось, але Президент не пошкодував для нього спецліжка. Герд лише тепер збагнув, у чому тут справа, й люто позаздрив Шарптонові: невже Президент не міг покластися на шефа поліції? Навіщо йому цей шмаркач? Подумати тільки: коли Президент зустрічався з народом, Герд був хлопчиком, а Шарптон — зрілим юнаком. Сьогодні Герд став майже дідом, а Шарптон — усе ще той самий юнак — зовні двадцять з гаком, не більше. Де вже тут лишатися спокійним?

А проте Герд був залежний від Шарптона — точніше, від того, з яким рівнем майстерності цей квазіакадемік виконає завдання Президента.

Не ховаючи зневаги, Шарптон увірвав бундючну заяву шефа поліції:

— За апаратуру я відповідаю лише перед Президентом. Він зі мною розмовляв про майбутню демонстрацію. Повірте, я свою справу знаю.

Обличчя Герда налилося кров’ю: і тут Президент зіпхнув його на другорядну роль! Стежачи, щоб не втратити державної гідності, Герд уже теплішим тоном мовив:

— Загальне керівництво доручено мені. Ви, мабуть, погано уявляєте, чого можна чекати від цих людиноподібних істот, коли вони збираються у натовп.

— Здогадуюсь. Але цього разу Президент розраховує не на вас, а на мене. Ефект богоявлення — ось що має спрацювати! До речі, за жерцем

не годиться посилати поліцая. Я прийшов на ваш виклик лише тому, що не бажаю з вами сваритися.

"Жрець? — з острахом і здивуванням подумав Герд. — Це щось нове. Досі Президент задовольнявся тим, що його вважали Богом лише в катакомбах".

***

У катакомбах поповзли чутки, буцім колонії загрожує смертельна небезпека. Порятунок можливий лише тоді, коли носії генофонду звіряться тому, хто створив цей світ. Бог ось-ось має спуститися в катакомби, аби народ упевнився: Творець Світу завжди слідкує за ними, він геть усе знає і дбає про кожного. Це він і тільки він здатний відвернути лихо, отож не слід слухатися тих, хто підбурює проти Творця. Якщо такі з’являться, їх належить хапати, зв’язувати й передавати в управу самому Гердові. А вже той знає, що з ними робити.

Старі люди пригадували, як колись, іще в їхньому дитинстві, Бог уже з’являвся в катакомбах — то була велична постать, незмірно більша, ніж людська. Хворі під його поглядом одразу ж видужували, до сліпих повертався зір, бунтарі німіли й робилися покірними.

Всі чекали богоявлення, приберігаючи скарги на свої кривди, аби подумки висловити їх Творцеві. Йому не треба казати вголос, варто лишень подумати — і він почує їх, адже Бог уміє зазирнути в мозок і серце кожного з них. Не лише учнів виводили під небо — голови етнічних громад дістали дозвіл невеликими групами виводити й дорослих. Люди зачудовано дивилися на сонце й місяць, на вечірні зорі й ранкові хмарки, що пломеніли казковими барвами.

Який же він прекрасний — їхній світ! І ліс, і хлібні ниви, й корови на луках — усе це створено Особою, котра ось-ось зійде до їхніх непривітних катакомбів. Але ж потрібне велике терпіння. Тут, у

катакомбах, людей дуже багато, не можна всіх поселити там, нагорі. Досить того, що звідти надходить хліб насущний, дарований Богом.

Тим часом Іван Кривошеєв, Ендрю й Семен у своїй доволі затишній печері обмірковували становище, яке останніми днями склалося в колонії. Кривошеєв час від часу хукав на окуляри і протирав їх носовиком, не розуміючи, що темні плями виникають не на окулярах — вони з’являються в нього очах від нервового перенапруження.

— Догадуюсь, що то за богоявлення. Який же я дурень!.. Слід було знищити апаратуру. Жаль стало. Повірив Степанові, що без мого дозволу вона ніколи не буде застосована.

Максим, що сидів у задумі, зіпершись ліктем на стіл, струснув головою, наче проганяв осу, яка настирливо дзижчала над вухом, і запропонував:

— Я все ж таки спробую з ним побалакати. Він же не дурень, повинен зрозуміти.

— Так, дурнем його назвати не можна, це правда, — погодився Кривошеєв. — Та чим більше я думаю про співвідношення душі й інтелекту, тим менше розумію їхню природу. І людську природу взагалі. Високий інтелект не гарантує звичайної добропорядності, простих людяності й доброти. Отже розум і душа походять із різних джерел. А ти як гадаєш, Максиме?

Проте Максим був далекий від метафізичних проблем. Він продовжував роздумувати вголос про своє:

— Мене непокоїть тільки те, що нам заборонено втручатися…

Ендрю увірвав його на півфразі:

— Ти вдома, Максиме. Це твій світ і твій дім. Колеги із Галактичної Варти тебе не засудять. Бо це було б несправедливо.

У розмову втрутився Семен, що довго зберігав мовчанку:

— Президент тебе не послухає, Максиме. Марно ризикуєш.

— Я згоден з Семеном, — ствердно захитав головою Кривошеєв. При цьому гострий ніс, на якому, ніби припаяні, зблискували окуляри, робив його схожим на дятла, який довбе дерево. — Макаров надто довго запевняв себе, що зробився Богом. Так довго, що й сам нарешті в це повірив.

— Зрозумійте, друзі, — наполягав Максим, — існування Галактичної Варти не мало б сенсу, якби ми ніде, ніколи й ні у що не втручалися. Ми втручаємося тоді, коли десь катастрофічно порушуються процеси, запрограмовані Пан-тократором. Але для цього належить довести, що іншого виходу не було.

— Кому довести? — запитав Ендрю.

— Господареві корабля, на якому ви щойно побували. Це він очолює Варту.

Набурмосене обличчя Семена однаково було привабливим, мало незбагненну щиру дитячість. Чи це не тому, що він довго працював з дітьми? Або навпаки: саме тому Семен присвятив своє життя праці з дітьми, що навіть у рисах його обличчя, а отже, і в душі, збереглося щось невловимо дитяче, наївне.

— Хіба вбивати людей… Хіба це природно? — запитав Семен.

Максим згідливо хитнув головою:

— Саме тому я й вирішив з ним порозмовляти.

— А якщо він накаже тебе вбити? — занепокоївся Ендрю. Проте Максим у відповідь лише посміхнувся:

— Це перевершує його можливості.

Друзі спантеличено перезирнулися. Ендрю наважився запитати:

— Ти що — став безсмертним? Максим промовчав.

Наступного дня друзі опинилися на майдані, призначеному для масових зібрань. Вони своїм одягом не різнилися від звичайних носіїв генофонду, тому були певні, що серед натовпу їх ніхто не впізнає.

На високому помості в химерному одязі, що нагадував лати середньовічного лицаря, з’явився Шарптон. Він, звісно, не належав до академіків, які несли земний досвід (народився в колонії), через те, мабуть, переплутав убрання духовної особи з убранням стародавнього воїна. А проте Шарптон у своєму псевдолицарському вбранні все одно виглядав ефектно. Секрет такого перевтілення знав лише Кривошеєв. Іван добре уявляв, що мало відбутися далі, і, мабуть, через те на його похмурому обличчі з’явився вираз гидливості.

— Діти Божі! — здійнявши обидві руки над головою, проголосив Шарптон. — Велике лихо насувається на обитель нашу. Пекельні дракони оточили її звідусюди. Але той, хто сотворив цей прекрасний світ, непохитно стоїть на його сторожі. Він — Батько наш небесний. Його наснажує ваша синівська любов. Йому дає твердість і силу ваша праведна віра. А вам, діти Божі, дарує життя й безпеку його батьківська ласка й турбота. Чи вірите ви у Творця нашого?

Сотні легенів лунко видихнули:

— Ві-ри-мо!..

— Чи любите ви його? — все ще тримаючи руки над головою, запитував Шарптон. Ритмічно похитуючись, він змусив так само похитнутися з боку на бік тисячоголовий натовп.

— Любимо! Любимо! Любимо!..

— Чи хочете, щоб наш Творець і Захисник зійшов до нас із неба?

— Хочемо! Хочемо! Хочемо! — ; котилося над головами загіпнотизованого натовпу.

Тоді Шарптон непоквапно, з гідністю справжнього жерця опустився на коліна. Побожно склавши долоні й тримаючи їх на рівні підборіддя, підняв очі до неба й заворушив губами. Натовп зробив те ж саме: сотні людей упали на коліна й, молитовно склавши долоні, чекали на святе диво.

Диво не забарилося. У палахкотінні космічного вогню, який, ритмічно пульсуючи, переливався райдужними барвами, перед очима катакомбістів з’явилася велетенська постать людини, зображення якої супроводжувало кожного з дитячого віку до смерті. Це був Президент Космічної Академії наук і водночас їхній творець, їхній Бог. Вони знали, що Президент живе десь на небі, поза хмарами, серед безсмертних. Знали також, що одного разу він уже спускався в катакомби. Це було давно, дуже давно — про це пам’ятають лишень найстарші серед них.

Постать Президента висіла в повітрі, вона займала весь простір поміж помостом і склепінням, що сферично здіймалося над площею. Новоявлений жрець кудись зник, але цьо— ‘ го ніхто і не помітив. Народ-глина, робочий матеріал безсмертних експериментаторів, не звик до жерців, але, як отара до пастуха, звик до Бога — про нього говорили вчителі, голови громад, численні наглядачі. Рудименти земних релі-/ гій,

еклектично змішуючись, перестали бути чимось обов’язковим, проте над Буддою, Магометом і Христом царював Президент — Бог найвищий і єдино сущий.

Постать жила, рухалася, але Президент поки що лише оглядав присутніх на площі. Кривошеєв помітив, що навіть Ендрю й Семен піддалися гіпнозові цього доволі вульгарного видовиська — вони заворожено дивилися на велетенську постать Макарова, на його химерний одяг. То, знов-таки, було щось еклектичне — схоже на мантію академіка і водночас на вбрання папи римського.

"Степан, мабуть, не жартома вирішив запровадити власну релігію, — подумав Кривошеєв. — Але йому бракує смаку й фантазії. Хоч як це не дивно, але в дечому він усе ще лишається необтесаним сибірським селюком".

Ось велетенська постать, що палахкотіла космічним полум’ям, ворухнула рукою — й тисячоголовий натовп, окутий страхом, упав на коліна. Лишилися стояти двоє — Максим і Кривошеєв. Іван озирався, шукаючи Семена й Ендрю, але серед схилених рамен і покірно опущених голів їх годі було розпізнати.

"Так не можна лишати, не можна! — стріляла у скроні Кривошеєву болюча думка. — Цей зловмисний спектакль може стати початком такого рабства, якого не знали земляни. Я мушу його увірвати. Обов’язково! Так увірвати, щоб люди побачили: це звичайнісіньке шахрайство".

Тим часом над площею пролунав громоподібний голос Президента:

— Моя думка спорудила для вас усе, що ви бачите. І навіть те, чого не бачите. Моя воля веде вас туди, де ваші нащадки започаткують новітню цивілізацію. То буде найве-личніша з усіх цивілізацій, які будь-коли існували у цілому Всесвіті. І вона підкорить собі цілий Всесвіт. А

проте, ви поки що не знаєте цього поняття — Всесвіт. Віднині вам почнуть розповідати про нього. Ви дізнаєтесь, що поза оцим світом, де ви живете, є незліченна кількість інших світів — незмірно ліпших, величніших. Усе разом і називається Всесвітом. І увесь він належить мені. А згодом належатиме також вам. Якщо не вам, то дітям вашим. Знайте: ваші діти стануть напівбогами. Солдатами-напівбогами. Ми завоюємо цілий Всесвіт. Ми знищимо недолугі цивілізації, щоб усюди посіяти насіння раси напівбогів. Це кажу вам я — ваш Творець, ваш Бог…

І тут сталося не передбачене сценарієм: у надрах полум’яної постаті, наскрізь її дірявлячи, на помості з’явилася звичайна людина. Схилилася над якимось апаратом (його тільки тепер помітили), щось там натиснула чи крутнула — й одразу ж Бог-Президент, мов зіпсована платівка, почав механічно прокручувати безликий уривок фрази:

— …цивілізації, щоб усюди… цивілізації, щоб усюди… цивілізації, щоб усюди…

За мить і полум’яна постать Президента безпорадно зламалася: голова й плечі усе ще висіли над помостом, а ноги чомусь відділилися геть і тепер ворушилися, стоячи перед помостом на кам’яних плитах. Тулуб зник зовсім — він лежав пласкою тінню на підлозі помосту, глядачі його не могли бачити. Безглузде повторення уривка фрази вкупі з несподіваним зруйнуванням Бога геть розладнало спектакль — люди розгублено підводилися з колін, озиралися довкола й здивовано перешіптувались.

Іван Кривошеєв (а це, звичайно, був він) стояв на рівні голови Президента, контрастна тінь від його постаті лягала то на вуха, то на обличчя зруйнованого Бога. За мить вийшов із натовпу Максим і також піднявся на поміст. Це нежданне дійство розвіяло страх, перетворивши президентський задум на розвагу. Інтуїтивно відчувши, що люди чекають на його слово, Іван звернувся до народу:

— Люди добрі! Наш Президент — не Бог і ніколи не був Богом. Він така ж сама людина, як і ми з вами. Але його вік — тривалий; він живе вдесятеро довше, ніж ті з вас, кому виповнилося півстоліття. І ви могли б жити так само довго, якби дістали право користуватися відкриттям земної науки. А те, що ви тут зараз бачили, — звичайнісіньке шахрайство непорядних людей. Вони обдурюють вас. Президент і не збирався спускатися в катакомби — він зараз перебуває у своєму палаці. Тут його немає. Те, що ви бачили, — всього тільки голограма. Гей, Шарптоне, де ви там? Поясніть людям, що ви скористалися моєю голографічною апаратурою… Ідіть сюди, Шарптоне!..

Проте новоявлений жрець наче у воду впав. Тим часом крізь натовп продиралося кілька костоломів, що прокладали шлях добре відомому Гердові. Не підіймаючись на поміст, Герд почав безцеремонно гукати до носіїв генофонду (так верхівка Академії офіційно називала смертних):

— Негайно звільніть площу! Розходьтеся!.. Ну, чого огинаєтесь? Ідіть по домівках. Нічого цікавого більше не буде.

А коли покірний натовп розійшовся, Герд, вишукуючи шанобливі інтонації, мовив до Кривошеєва:

— Я вже днів зо три вас розшукую. Ви потрібні Президентові. — Відтак, окинувши підозрілим оком Максима, погрозливо наїжачився: — А це що за один? Звідки?..

— Посланець Галактичної Варти, — незворушливо відповів Максим.

— Що?! — заревів Герд. — Я прийшов сюди не задля жартів.

— Я й не збираюсь жартувати. Ведіть нас до Президента.

ВИКРАДЕННЯ ПРЕЗИДЕНТА

Ендрю й Семен, передчуваючи недобре, сховалися в темній ніші й вистежували, куди Герд поведе їхніх друзів. Вони чули відповідь Максима, помітили також, що Герд, скориставшись рацією, доповів про події в катакомбах Президентові. Після розмови з Президентом поштивість Герда щодо Кривошеєва одразу ж змінилася на зневажливу холодність. Обом затриманим наглядачі наділи металеві браслети на заломлені позаду спин руки. Сумніву не лишилося: Президент наказав відвести Максима й Кривошеєва до в’язниці, звідки існувала одна дорога: на катапульту, що викидає у відкритий космос.

Ендрю й Семен темним тісним тунелем, що був відомий тільки їм, продерлися до штабу братства й годин зо дві сперечалися про те, що їм належало робити.

— Знаю, — мовив нарешті Ендрю, втаємничено посміхаючись.

— А саме? — у голосі Семена чулась безнадія. — Якщо ти вирішив влаштувати напад на в’язницю, то наперед кажу: ні й ні! Вони всіх нас покосять лазерними автоматами.

— Напад, але не на в’язницю.

— То куди ж?..

— На президентський палац.

Вчитель, не вірячи власним вухам, безтямно глипав на друга. Вираз Семенового обличчя передавав розгубленість і недовіру.

— Ну й ну! Чогось більш фантастичного ти не міг вигадати?

Після нетривалої суперечки Ендрю пояснив свій план. Президентський палац охоронявся тільки з боку ферми й від катакомбів, де чергували дебелі негри, що підіймали ліфтом до горішньої сфери

добре відомих їм людей — фактично лише академіків. За ліфтами недремно наглядали агенти Герда. Мабуть, саме заради зручності нагляду все Гердове господарство разом із в’язницею містилося неподалік ліфтів.

З боку космосу палац, сад і весь академічний комплекс взагалі не охоронялися. Із космосу можна було проникнути лише через обсерваторію, але ось уже понад п’ять століть будь-якої загрози з цього боку ніхто не помічав. Кораблі Галактичної Варти ніколи не втручалися в життя колонії. Макаров та Герд вбачали небезпеку хіба що з боку носіїв генофонду — особливо після чергових акцій по скороченню їхньої чисельності. Але ж вони, на думку зверхників Академії, виходу в космос не мали й не могли мати. Саме цією помилкою Президента й шефа поліції вирішив скористатися Ендрю. Максим поцікавився:

— Ти певен, що Лі Чунь не здійме галасу?

— Лі Чунь симпатизує нашому братству, — відповів Ендрю. — Щоправда, виявляти цього він не бажає. Гадаю, старий попросить, щоб його замкнули в якійсь коморі. Не хвилюйся, Прокіп про нього подбає. А ти попроси хлопців, щоб влаштували невелику аварію на електростанції. Світло нам заважатиме. Найвигідніше це зробити тоді, коли в палаці покладуться спати. Щодо розташування кімнат, то ліпшого знавця, ніж Сільвія, в колонії нема.

— Чи ти не занадто їй довіряєш? — невдоволено пробурчав Семен.

— Я довіряю Прокопові. А взагалі, друже… Якщо не довіряти людям, то жодної ризикованої дії починати не можна. Ну, а дій без ризику… Хіба такі бувають?

Семен хвилини зо дві роздумував. Він монотонно барабанив пальцями по столу, ніби грав на якомусь музичному інструменті. Нарешті занепокоєно запитав:

— Гаразд, хай буде так. Але чого ж ти хочеш досягти цим нападом?

Ендрю нервово підвівся з кам’яного ложа й почав ходити з кутка в куток. Його голова ледь не торкалась кам’яної стелі.

— Нарешті! — дещо іронічно кинув у відповідь велетень. — Тобі не здається, що саме з цього запитання й належало починати?..

— Може, й так. Але не тягни, кажи.

— Викрадемо Президента! — звалив на голову другові свій карколомний задум Ендрю. Семенові здалося, що Ендрю трохи хизується або, може, й справді пишається сміливим задумом.

— А потім? — скептично запитав учитель.

— Притягнемо його сюди.

— Ти хочеш показати йому наш вихід у космос?

— Це вже не матиме значення.

— Тобто?

— Хіба не ясно, Семене? Більше він в Академію не повернеться. Годі! На його совісті сотні замучених. Якщо не тисячі.

— Так, згоден, — після тривалої паузи мовив Семен. — Щоправда, у твоїх словах є неточність. На його совісті взагалі нічого немає, бо немає й самої совісті. Але суть не в цьому. Суть у тому, друже, що він уже понад п’ять століть Президент Космічної Академії Наук. І таки ж справді творець цього світу. Хай обмеженого, але… Хіба цього мало? Отож не

нам з тобою вирішувати його долю. Ми надто мало знаємо, щоб узяти на себе таку відповідальність.

Стиснувши величезні кулаки й по-волячому зігнувши коротку шию, Ендрю грізно наближався до вчителя. Здавалося, він ось-ось зажене його в надра кам’яної стіни, бо тому бідоласі нікуди було відступати.

— Як це — мало знаємо? — ревів Ендрю. — Хіба нам не відомо, що Макаров — космічний злочинець? Та хай він який завгодно світоч науки, але злочин його проти людства й людяності заслуговують смертного вироку!

— Можливо, — погодився Семен. — Проте ми з тобою не судді. Це мають вирішити самі академіки.

— Жди від них! — лютував Ендрю. — Макаров їх розбестив і підкупив спецліжками… Ну, й дівчатками з ката-комбів. Академіки — співучасники його злочинів.

— Лі Чунь і Кривошеєв також?..

— Я цього не сказав.

— У нас немає інших академіків, друже. Мусимо шанувати тих, які є… Без згоди Кривошеєва й Максима я за цю справу не візьмуся.

Ендрю аж зблід від обурення:

— Слухай, філософе недорікуватий! Хіба ти забув, де вони зараз? їх спершу треба визволити, а тоді вже з ними радитися… Гаразд, я тобі обіцяю, що не перегризу Макарову горлянку. Бо якби я це зробив, Герд знищив би Кривошеєва. Стосовно Максима… Може, й не наважився б. За ним стоїть Галактична Варта… Словом, діємо в такий спосіб. Нехай Макаров звільняє Кривошеєва й Максима, а тоді вже разом вирішимо, як

бути далі. Але повір… Якщо твої академіки не виженуть Макарова геть з колонії… Куди завгодно… Я його задавлю оцими руками! І хай тоді мене четвертують.

Дві п’ятірні, якими можна обхопити стовбур піввікового дерева, моторно демонстрували свої можливості перед очима вчителя.

— Що ж, на таке я пристаю. Та чи погодиться Президент звільнити…

— Погодиться! — безапеляційно процідив крізь зуби Ендрю. — Ми його гарненько попросимо.

Прокопа довго умовляти не довелося. Так само без зайвих балачок пристали до їхньої змови Лі Чунь, а також Сільвія, котра почувалася в обсерваторії, мов у себе вдома. І, мабуть, ми не виявимо нескромності, якщо скажемо, що вона не так уже й рідко прибирала вранці Прокопове ліжко.

Отож, якось посеред ночі в колонії всюди погасло світло. В палаці Президента цього ніхто не помітив, бо всі спали. Сад здобув не властиву йому таємничість, зорі набули дивної яскравості. А проте їхнього світла було не досить, вони ледь-ледь розріджували темряву під величезною пластмасовою сферою. І якби двоє чоловіків і маленька рухлива жіночка не так добре орієнтувалися на садових алеях, їм би довелося йти навпомацки.

Попереду, прокрадаючись поміж кущами, впевнено просувалася Сільвія. За нею від дерева до дерева, часом падаючи і знову підводячись, перебігали Ендрю й Семен. Унеза-барі всі вони опинилися у спальні Президента, яку без жодного звуку відчинила Сільвія своїм ключем. Звідки він у неї взявся, зрозуміло без пояснень. Сільвія знала, що Президент звик спати сам — облюбована наложниця покидала спальню тоді, коли він починав позіхати. Отож трійка месників діяла без вагань.

Макаров не встиг і повіками кліпнути, як Ендрю миттєво заштовхав у його рота якусь ганчірку, а Семен зав’язав йому руки. Хвилин через десять Президента легко (бо важким тут не був ніхто) внесли до обсерваторії й майже чемно посадили у Прокопове крісло. Сам Прокіп лишився на чатах, а Лі Чунь попросив замкнути його в бібліотеці. Операція вдалася навіть краще, ніж розраховував Ендрю.

Відтак Макарова запхали у скафандр. Кляпа з рота, звичайно, витягли, але наказали мовчати. Підштовхуючи, наче більярдну кулю до лузи, спрямовували Президента до відомої нам печери. Сільвія повернулася до президентського палацу, де мала помешкання. І лише тоді, коли операція успішно завершилась, термоядерна електростанція знову подала струм.

Опинившись у штабі братства, Президент дав волю своєму гніву. З лютим подивом спиняючи погляд то на екранах, то на кам’яних стінах добре обжитої печери, вигукував:

— Та це ж зрада, зрада! — І, втупившись в обличчя Ендрю, волав: — Ага! Тепер ясно, чому не діяв екран зовнішнього огляду. Тебе я пам’ятаю, злочинцю. Лише ім’я твоє забув. Та це не має значення. Твоє місце у в’язниці. Накажу Гердові протягом тижня висмоктувати повітря з вашої камери. Потроху, щоб надовше вистачило. Ти задихатимешся, але померти не зможеш… А це що за печера? Звідки вона взялася? Яка ж бездарність — цей Герд! У нього під носом споруджують… Гм-м, як це назвати?.. Ні, ви тільки подумайте! Розв’яжіть мені руки, босячня нещасна! Я вам перелічу зуби…

Ендрю, вдоволено посміхаючись, споглядав, як сіпалося від люті видовжене обличчя Макарова. Семен виглядав пригнічено.

— Так, пане Президенте, — мовив нарешті Ендрю. — Ось що, шановний, вам належить зробити. Я викличу до відеосе-лектора Герда,

а ви накажете негайно звільнити академіка Кривошеєва й нашого гостя. До речі, Варта вам не подарує насильства над їхнім колегою.

— Я накажу Гердові відшукати оцей притон і живцем здерти з вас шкіру.

Скрипнувши зубами, Ендрю звернувся до вчителя:

— Семене, погуляй з півгодини. В мене є інтимна розмова з Президентом… Власне, ти можеш вирушати просто до в’язниці. Наші друзі будуть звільнені, можеш не сумніватися. Приводь їх сюди. І якомога швидше.

Тим часом у в’язничній камері також не спали. Кривошеєв і Максим, лежачи на голих матрацах, неголосно перемовлялися. Те, що їхню розмову, безумовно, записували на плівку, довелося ігнорувати.

— Спробую зв’язатися з нашим головним. Він мусить знати, що мене затримано, — задумливо дивлячись у стелю камери, сказав Максим.

— Як ви зв’яжетесь? — здивовано запитав Кривошеєв. — Хіба у вас є рація? Але ж нас роздягали наголо. Як вам вдалося її пронести? — Зненацька спохопившись, Іван затулив рота долонею. — Дурень! Я не повинен був цього казати.

Максим засміявся:

— Моєї рації вони не відберуть. Я вмію проходити крізь стіни.

— Вам можна позаздрити, Максиме: ви ще здатні жартувати.

— Які там жарти? Хто не володіє цим умінням, той для Галактичної Варти не годиться. До речі, ця властивість людської природи, так звана медитація, була відома ще нашим далеким предкам.

— Для кого далеким — для вас чи для мене? Тут-бо наші з вами уявлення не співмірні.

— Ще б пак! Для мене ви також далекий предок. Але не про це мова, пане Кривошеєв… Мені треба зосередитись.

Максим заплющив очі. У Кривошеєва було таке враження, ніби він раптово заснув. Так тривало кілька хвилин. А прокинувшись, Максим підвівся з ліжка й почав швидко ходити по камері. На обличчі проступала заклопотаність, у рухах з’явилися рвучкість і нетерпіння.

Кривошеєв мовчав, очікуючи, що Максим сам пояснить причину свого раптового збудження. Нарешті гість-полоня-ник спробував заговорити:

— Вони зважились на таке… Цікаво, що їм це вдалося… Ми не довго тут засидимось.

— Не розумію, — невдоволено буркнув Іван. — Говоріть ясніше.

Максим підвів очі до стелі: мовляв, нас підслуховують. Відтак заговорив тоном професора, що читає лекцію студентам:

— Коли ми дивимося на людину й думаємо, що бачимо її такою, якою вона є насправді, — ми дуже помиляємося. Наші очі споглядають не власне людину, а лишень білкового робота, котрим послуговується людина. Саму ж її ми не бачимо, бо в сутності своїй вона зовсім не тіло… Я хочу сказати: не речовинне утворення. Власне, людина — організм астральний. Деякі люди вміють жити на двох планах — на речовинному й астральному водночас. Чули про таке?..

— Чув, — починаючи розуміти, про що йдеться, відповів Кривошеєв. — Мені ще на Землі доводилося про це чути. Індійські йоги запевняли, що вміють жити поза тілом. Тіло при цьому можна покласти в труну й засипати землею. На цілий місяць. А через місяць відкопували — й воно оживало.

— Йоги справді дещо знали про життя в астралі. Але то був тільки буквар, не більше.

Після паузи Максим поважним тоном звернувся до Кривошеєва:

— Мені треба порадитися з нашим керівником.

— Але чим я можу допомогти? — безпорадно знизав плечима Кривошеєв.

Максим пояснив з дружньою посмішкою:

— Тим, що не звертатимете на мене уваги. Якби я вам цього не розповів, ви б не збагнули, що зі мною діється. Може, й лікаря б викликали.

— Гаразд, — напівжартом відповів Іван, — продирайтеся крізь стіни. Я почергую біля вашого біоробота.

Нараз Максимове тіло зробилося схожим на мумію — не здригнуться брови, не ворухнуться губи. Мовби це й не людина, а лишень подоба людини, виготовлена з гутаперчі. Цей стан тривав понад півгодини. Потім Максим розплющив очі, хвилин зо дві пролежав непорушно — й, бадьорий, відсвіжений, звівся на ноги:

— Варта стежить за тим, що діється в колонії. Радять іще раз поговорити з Макаровим. Якщо не допоможе… Тоді вони самі ним заопікуються.

— Невже ви справді побували на своєму кораблі? — вислухавши Максима, запитав Іван.

— Не на своєму. Я побував на базі. Пригадуєте Фіолетового Геракла?

— Виходить, поруч з нами є люди звідти, від вас… Вони все бачать і все знають… А ми про них не знаємо нічого.

— Виходить, — з дружнім лукавством відповів Максим. І вже серйозно додав: — Яка б то була варта, коли б вона нічого не бачила й не чула?.. Всесвіт живий усюди. Вістрям шпильки не відшукати місця, де б не було життя.

Не встигли вони завершити розмову, як до камери увійшов Герд:

— Президент наказав вас звільнити. Не гнівайтеся на мене, благаю. Я тільки виконував службовий обов’язок.

"Скільки ж їх було! — подумав Кривошеєв про Герда. — Вони завжди однакові. Не почувають себе винними, бо тільки виконували накази. Насправді ж вони винні тим, що не зуміли стати людьми. Але цього їм пояснити не можна — не второпають".

Якби навіть Семен їх не покликав, Максим все одно повів би Кривошеєва до штабної печери: перебуваючи в ас-тралі, він чув і бачив усе, що там діялося. Зараз не можна дістатися до штабу через обсерваторію — спершу слід позбутися Гердових шпиків, загубитися в катакомбах, а вже потім продиратися туди, де тепер перебував Президент. Ендрю, видно, непоганий співбесідник, якщо зумів так швидко умовити Макарова, аби той звільнив інженера й галактичного гостя.

Та ось нарешті Президент зустрівся з представником Галактичної Варти. Обличчя в Макарова було зім’яте, в очах згустилася втома.

Мабуть, за допомогою Ендрю він дещо встиг зрозуміти — принаймні йому не довелося пояснювати елементарних речей. І все ж пихи у нього не поменшало.

— Я волів би, щоб цих, — Макаров з ледь прихованим презирством показав на Семена й Ендрю, — тут не було. Я вже зазнав доволі принижень. Годі! Плебс мусить знати своє місце.

— Ми всі тут однакові, — зауважив Кривошеєв. — У твоїх жилах, Степане, тече не голуба кров. Мені це добре відомо.

— Тут немає ні Івана, ні Степана. Існує певний рівень, на якому я згоден розмовляти. Або розмова взагалі не відбудеться.

Ендрю підвівся й узяв Семена за лікоть:

— Щодо мене, то я з цим "володарем Всесвіту" вже достатньо наговорився. Кров у нього справді не голуба.

Ендрю й Семен зникли за портьєрою, яка ховала від очей Президента отвір таємного тунелю. В печері лишилося троє — Макаров, Кривошеєв і Максим, Інженер уважніше придивився до обличчя Макарова й помітив, що ніс у нього трохи витовщений, на білій сорочці, яку було видно з-під халата на грудях, проступали плями загуслої крові. На шиї синіли сліди від нечемних пальців. Але Степан не скаржився, отже, не було й причини це згадувати.

— Маю повноваження обговорити з вами деякі аспекти галактичного права, — офіційно розпочав Максим.

— А хто ви такий? — гидливо ворухнув куточками губів Президент. — Ви всього тільки лазутчик. Таємно вдерлися в Космічну Колонію…

— Помиляєшся, Степане, — стримано зауважив Кривошеєв. — Колись ти викинув Максима у відкритий космос. Галактична Варта повернула йому життя. Він — законний громадянин колонії. І до того ж представник Галактичної Варти.

— Закони тут видаю я. Так було, так буде!

— Так справді було, — погодився Максим. — Але чи буде надалі, залежатиме від вашого розуміння законів Пантократора.

Зціпивши пальці обох рук на животі, Макаров глумливо розреготався:

— Насамперед поясніть, хто ж він є, ваш Пантократор — мужик чи баба?.. То ви його називаєте Галактичною Матір'ю, то він раптом здобуває чоловічі риси. Він що — гермафродит?

Максим, не приховуючи жалю, поспівчував:

— З цього все й починається. Там, на Землі, ви могли й не бачити Галактичної Монади. Від землян вона закрита пиловою хмарою. А тут… Невже академік Лі Чунь жодного разу не запрошував вас до телескопа?

— Ви не відповіли на моє запитання.

— Гаразд, спробую… Панктократор — це Світло, Що Мислить… Мислить, живе, відчуває і творить із себе самого… Мозок і серце Галактики. Центр її сил, мас і енергій. Але й таке визначення не є повним. Найповніше визначення — Бог. Батько й мати водночас. Проте… Людські уявлення про статі у цьому разі перетворюються на метафору. Вони є необхідністю природи лише там, де існує смерть. У вищих світах розумні істоти на чоловіків і жінок не діляться. В цьому немає потреби.

— Над Галактикою існує Метагалактика, — зауважив Президент.

— Абсолютно справедливо. Те ж саме, що і Всесвіт. У центрі Всесвіту має стояти Світова Монада, — захоплено пояснював Максим, забувши на мить, з ким він зараз вступив у полеміку. — Але ж розмовляти про Світову Монаду ми поки що не готові.

— Тобто? — лукаво звузив азіатські очі Макаров.

— Творення Галактики, по суті, завершилось. А творення Всесвіту поки що триває. Сьогодні ми не можемо показати, де міститься його центр. Всесвіт розбігається. Складається враження, що центр усюди. Та чи емпірика здатна бути надійним опертям для космологічних висновків? Здебільшого ми бачимо те, що діялося мільярди років тому, а зовсім не те, що діється сьогодні. Це не означає, що Світової Монади взагалі немає. Монада — поняття не лише геометричне, а передовсім духовне. Якщо хочете — Особа! Особа, з якої починається Всесвіт.

Мабуть, ця тирада видалася Макарову дивовижною в устах колишнього катакомбіста — звичайного носія генофонду. Не без шанобливого подиву він запитав:

— Де ви здобували освіту? Тільки в колонії чи…

— Цього ви не зрозумієте. Максимова відповідь розлютила Макарова:

— Годі! Чого ви хочете від мене? Кажіть точніше.

Але Максим не втрачав спокійного, врівноваженого тону:

— Чого я хочу?.. Передовсім не я, а Галактична Варта. І, зрештою, Пантократор… Варта з розумінням ставиться до обмеження кількості членів вашої колонії. Ви не маєте права перевищити певну критичну масу. Це зрозуміло… Але ж Варта іще двісті років тому запропонувала передавати їй зайву людність. У нас досить незаселених планет, для всіх знайдеться місце.

— Чому я мушу залежати від чужої волі? Космічна Академія Наук — повноправний суверен. Мені не потрібна нічия опіка.

— Ви вже убили майже стільки людей, скільки налічує ваша колонія! — обурено вигукнув Максим. Він почувався ніяково через оту несподівану гарячковість, але не міг примусити себе дотриматися емоційної рівноваги. — І продовжуєте вбивати далі. Невже ви не усвідомлюєте, що це найбільший космічний злочин?

— Закони відбору вигадав не я. Я всього лишень здійснюю те, чого вимагає природа. Відходи неминучі. І якщо ви певні, що існує якийсь там Пантократор, адресуйте свої претензії йому. До речі… Як мені відомо, ніхто з ви-бракуваних не помер. Живий приклад переді мною — ви самі. Отож ваші вимоги — лише питання амбіції. Підозрюю, що тут діє ваша особиста помста. Не вийде, підлий лазутчику!

— Слухай, Степане… — почав було Кривошеєв, але Макаров роздратовано його увірвав:

— Я вже мав честь зауважити, що тут немає ні Івана, ні Степана. Шкодую, що так довго терпів ваше зухвальство.

— О так! — засміявся Кривошеєв. — Справді, довгенько. Ну гаразд, нехай буде гречка, аби не суперечка… Слухайте, пане Президенте… Вбити взагалі нікого не можна. Бо смерть як така не існує. Але можна змусити людину пережити муки смерті. Жахливі муки!

— Хіба це я вигадав смерть? Там, де моя влада, я дарую людям безсмертя. Вам це добре відомо. А смерть… Це знов-таки робота вашого Пантократора. Отож давайте припинимо цю дискусію. Вона позбавлена сенсу. Вимагаю, щоб мене повернули в Академію. Негайно! У мене є невідкладні справи.

Максим і Кривошеєв перезирнулися, відтак Максим, не підвищуючи тону, звернувся до Макарова:

— Даруйте, але вам доведеться тут затриматись. Вашу долю вирішуватимуть загальні збори Академії Наук.

— Мою долю? Збори? Що за нісенітниця! — підхопився на рівні ноги Макаров. Він був у тому вигляді, в якому його захопили у спальні. Семен, правда, встиг накинути на нього халат — тепер Макаров метляв його полами, демонструючи ноги, поросліволоссям.

Скликання зборів Кривошеєв оголосив, тільки-но вони з Максимом опинилися в обсерваторії. Лі Чунь і Прокіп одразу ж запротестували.

— Хіба мають право збори Академії вирішувати: вбивати чи не вбивати? — гарячкував Прокіп.

— Я згоден з асистентом, — старий академік захитав головою, мов іграшковий Будда.

— Ви ж знаєте, що питання стоїть інакше, — спохмурнів Кривошеєв. — Бути чи не бути Макарову Президентом? Ось що мають вирішити збори.

— Практично це те ж саме, — не вгавав Прокіп. — Космічного злочинця має усунути Галактична Варта. Це її прерогатива. А вже потім академіки оберуть Президента.

Максим доброзичливо посміхнувся:

— Може, ви, Прокопе, візьмете на себе керівництво Галактичною Вартою?

— Гадаю, це рішення належить вам особисто, — знічено мовив Прокіп. — Вам, а не керівництву Варти.

— Помиляєтесь. Я радився з фіолетовим Гераклом. Так ви, здається, його назвали. Якщо це зробимо ми… Це, друже, надовго скує волю й ініціативу академіків. Вони відвикнуть вважати себе господарями становища. Розумієте?

— Нема від чого відвикати, — з сумовитою посмішкою зауважив Лі Чунь. — Президент на нашу думку ніколи не зважав.

— Усунувши одну деспотію, не слід запроваджувати другу, підтримав Максима стомлений усім пережитим Кривошеєв.

Академіки зібрались у залі, що була обладнана голографічним екраном. Всі вони виглядали молодиками, хоча справді молодих (тих, що впродовж останніх десятиліть отримали спецліжка) було лише троє. Всього ж — близько сорока чоловік.

Пан Мірек сидів неподалік од столу президії. Він єдиний із академіків знав про зникнення Президента. Про це його повідомила Гелена. Обличчя у нього було бліде, ліва брова час від часу смикалася.

Вчені чекали, що саме Лятошинський, як-то діялося завжди, відкриє збори. Президент заходив тоді, коли вже всі були готові до його зустрічі. Академіки вставали і влаштовували овацію. Цього ритуалу дотримувалися протягом століть. Отож коли за столом президії з’явився Іван Криво-шеєв і відрекомендував Максима як посланця Галактичної Варти, академіки захвилювалися, почали переглядатися, перешіптуватись.

І вже зовсім їх приголомшило те, що сказав Кривошеєв. Він одразу ж повідомив, що Президента ізольовано — до вирішення його долі на

зборах Космічної Академії Наук. Поспішати з рішенням вони не мають права.

Раніше академікам належить засвоїти галактичні закони, які від них приховував Президент. По суті, він був космічним злочинцем. Протягом тривалого часу цілком свідомо він їх також втягував до співучасті у злочинах. Найбільший злочин супроти Всесвіту — вбивство людини. Та хіба ж вони, дійсні члени Академії, не знають, що кожні десять — двадцять років за наказом Президента у відкритий космос виштовхували кілька сотень колоністів? Це робилося буцімто задля генетичного відбору — тобто з метою суто науковою. Протягом двох століть Академія знищила майже стільки людей, скільки сьогодні назагал становить увесь генофонд.

— Я запитую вас, шановні колеги, чи совість ваша не протестує проти цих страхіть? — тяжко дихаючи, з гіркотою в голосі запитав Кривошеєв. — Чи, може, ми виправдаємось перед совістю нашою тим, що виконували накази Президента? Або всі ці вбивства спишемо на грандіозність нашої мети? Ні, шановні колеги! Немає у Всесвіті вищої мети, ніж людина — сама людина! Її думки, її почуття, її праця. І той, хто вбиває людину, руйнує найвеличніші здобутки Всесвіту. Отже він, безумовно, є космічним злочинцем.

— Стривайте! — зірвавшись з місця, майже істерично вигукнув Лятошинський. — Ви зачепили найболючіше питання. Це те, що всіх нас мучило. Мучило завжди… Звичайно, у кожного з нас є свої вади. Але ми таки ж люди. Як це може нам не боліти? Але скажіть, пане Кривошеєв, яку ви бачите альтернативу? Адже ж перенаселення колонії — це така катастрофа, як…

Лятошинському не дали закінчити думку — з місць почулися репліки:

— Що ви пропонуєте, Кривошеєв?

— Ви нам читаєте мораль, а треба ясно сказати: який існує вихід?

Присутні зашуміли, загомоніли.

— Прошу уваги! — мовив Кривошеєв. — Даруйте, що я самочинно захопив керівництво зборами. Давайте запросимо нашого віце-президента. Так годиться за протоколом.

Лятошинський заперечливо замахав рукою. Почулися голоси:

— Продовжуйте! Зараз не до протоколу.

— Хто за? Хто проти? — запитав Кривошеєв. Проти не було нікого. — Ну, раз так... Слово для довідки має наш гість.

Максим підвівся. Всі помітили, що він хвилюється. Хоч тепер він виступав від імені Галактичної Варти, але перед ним сиділи безсмертні — боги його дитинства. Таки ж йому важко відсторонити думку, що на астероїді був і його світ, і його дім.

— Дозвольте запитати: чи всі ви поінформовані про те, що являє собою Галактична Варта? — звернувся Максим до академіків.

За всіх відповів пан Мірек:

— Знаємо, що така існує. До речі, це знання вивезене ще із Землі. Непізнані Літаючі Об’єкти... Оце, власне, й усе, що нам достеменно відомо.

— Нехай хоч так, — посміхнувся Максим. — Отже, ми давно знайомі. Щоправда, у мене інша доля. Але мої колеги по Галактичній Варті... Наші лідери іще двісті років тому запропонували Президентові Макарову всю, так би мовити, понаднормову людність передавати їм. Є доволі молодих,

незаселених планет. Ми маємо змогу перевозити людей туди в будь-якій кількості. Ваш Президент завжди відхиляв ці пропозиції. Щоправда, ми воскрешали всіх убитих… Інакше ви над своїм садом за трупами ніколи справжніх зірок не бачили б… Хтось прошепотів:

— Ай справді…

— Проте, ця операція… О-о, вона пов’язана з подвійними муками — і під час убивства, й під час воскресіння. Навіть не знаю, що важче — вмирати чи воскресати… Якщо хочете знати, я також один із тих, кого воскресила Галактична Варта, Отож маю право свідчити.

Годин зо дві академіки засипали Максима й Кривошеєва запитаннями, часом в’їдливими, та здебільшого суто науковими. Відтак вирішили увірвати збори, щоб хоч трохи зняти напругу й обміркувати гнітючі проблеми у вільному спілкуванні. А наступного дня по обіді переважною більшістю голосів прийняли рішення: судити Степана Макарова судом громадянської совісті. Головою суду обрали найстарішого з академіків — Лі Чуня.

ПРИМИРЕННЯ

Минали роки. А проте рік — поняття суто земне. В колонії його виразніше відчували рослини, ніж люди. Люди — особливо ж ті, що не старіли й не вмирали — відчували час лише як послідовність подій. Коли яскравих подій було обмаль, час вкорочувався, мов пружна гума. І навпаки: насиченість подіями розтягувала час, бо він тут був нічим іншим, як лише сумою подій та людських вражень.

Давно вже колонія позбулася деспотичного володаря — суд громадянської совісті оголосив свій вирок: космічного злочинця Степана Макарова передати у розпорядження Галактичної Варти. Звідти мали інформацію: колишнього Президента, здорового й неушкодженого,

поселили на одній з планет, де врятовані від смертЬ нащадки академічних катакомбістів встигли розбудувати чималі поселення.

Спецдіжка, зрозуміла річ, він позбувся. Але йому дали непогане помешкання, одяг, їжу — словом, усе необхідне для життя. Та його позбавили влади — і Макаров жити не зміг. Він почав катастрофічно старіти — старість, мовби розлютившись за те, що її так довго не підпускали до цієї людини, тепер з нещадною захланністю пожирала його тіло й душу.

Прожив він, якщо лічити час по-земному, десь років зо три, не більше. Нащадки тих, кого він катапультував у чорну холоднечу космосу, не пам’ятали зла — вони віддали йому шану за немалі наукові заслуги. І зрештою, треба визнати: зло проти батьків та дідів обернулося добром для синів та онуків. Хіба можна порівняти їхнє життя на квітучій планеті з життям у перенаселених катакомбах?..

Президентом Космічної Академії Наук було обрано Івана Кривошеєва. Інженер опирався, прохав обминути його персону, але це йому не допомогло. Мірек Лятошинський так і залишився віце-президентом — усі вважали, що він найліпше підходить саме для цієї посади. Ніхто з академіків не міг уявити його в ролі Президента — для цього у пана Мірека бракувало твердості й волі.

Тим часом Прокіп звик почуватися в телескопічній вежі затишніше, ніж у своєму помешканні. Тут було все необхідне для життя — навіть запас води для душу — отож не варт частіше, ніж раз на півмісяця, підганяти башту до обсерваторії. Його, як і завжди, чарували зорі й галактики — полум’яні істоти, що в ієрархії Всесвіту стояли незмірно вище від людини.

Серед сузір’їв Прокіп не почувався самотнім — його астральне поле гармонійно зливалося з полями зірок, що так само, як він, жили у ритмі

Галактичної Монади. Йому солодко було думати про Галактику й Всесвіт як про велетенські живі організми.

Серцевина зорі, галактики чи будь-якої іншої речовинної маси (тобто монада) за своєю сутністю була згущеним світлом. Коли йшлося про монаду планети чи навіть зорі, де розміри незначні, а тиск і густина надзвичайно великі, фантазія Прокопа згортала крила, мов курка на сідалі. На його погляд, тут монада не могла виявити своїх творчих потенцій, бо це, власне, й було пекло, яким його бачили релігійні люди протягом тисячоліть. Чуття лишалися, прагнення існували (бо монада — то завжди згусток життя), але жодних можливостей для реалізації прагнень не було. А це завжди мука, вічна мука.

Думати про пекло йому не хотілося. А рай був там, де жив Пантократор — у глибинах Галактичної Монади.

В пам’яті завжди пульсувало: її діаметр перевершував розміри Сонячної системи (мільярди кілометрів!), тиск і густина мізерні — отже Прокіп глибоко переконаний, що саме там панував дух творчості й свободи.

Щоб це зрозуміти, досить уявити метелика, запресованого в гранітній товщі. Або навіть муху в бурштині. Чи можна тут говорити про якусь свободу? І навпаки: у воді або в повітрі живі організми почуваються вільно..

Прокіп з великою вдячністю думав про свого наукового шефа. Лі Чунь, наслідуючи Мирона Гриву, дуже легко довів, що обрахунок земних астрономів, з якого випливало, буцімто один кубічний сантиметр речовини у центрі галактики має важити мільярди тонн,[7] — абсолютно хибний! Хибний аж до своєї цілковитої протилежності. І це допомагало Прокопові побачити Галактичну Монаду в тій якості, яка дозволяла поселяти її духовну й фізичну модель під банями храмів.

Дуже важливим було те, що у центрі галактики взагалі немає жодної речовини, окрім плазми. Це щось якісно схоже на людське біополе. Або, кажучи точніше, подоба астрального тіла, яке, власне, і є Людиною. Безсмертною, зоряною Людиною!..

Отже Людину можна вважати часткою Галактичної Монади. Або, як звикли казати теологи, часткою Бога.

Сільвія, з якою Прокіп дружив, була цілком байдужа до астральних проблем. Зорі нею сприймались не значніше, ніж ліхтарі під пластмасовою сферою, що нависала над академічним садом.

Прокіп усе частіше пригадував, як легко й вільно він почувався поруч з Геленою. Вони сприймали світ майже однаково, дві їхні душі були крилами одного духовного птаха. Той птах ширяв у Всесвіті, не відчуваючи жодних перешкод. Він жив лише тоді, коли вони були разом. Як того птаха назвати? Може, просто Любов’ю?..

Час від часу Прокіп повертався думкою до пророцтва, які видав йому розумний екран на базовому кораблі Галактичної Варти. Він добре запам’ятав пояснення фіолетового Геракла.

Екран розгортав перед його очима генетичну програму, що була довільною комбінацією людських доль — такою ж стихійною, як змішування барв у небі, коли сходить або заходить сонце. Це робила сама природа. Але сенс появи цього винаходу полягав саме в тому, щоб людина мала право зробити вибір — тобто реалізувати свободу волевиявлення. Бо якби людина не здобула такої можливості, вона б не змогла стати Людиною Космічною — то було б щось схоже на тріску, яку женуть морські хвилі. Так це й виглядало тоді, коли люди покладалися на фатум.

Отже насправді Прокіп побачив не своє майбутнє, а лише проект варіанту майбутнього. Той варіант належало добре вимісити, щоб

виліпити з нього власне життя. І лише тепер він почав усвідомлювати, які наукові скарби ховаються в генетиці: не заперечуючи промислу Пантократора, Космічна Людина переймає його на себе. Так діти, стаючи дорослими, переймають на себе обов’язки батьків.

Ці нелегкі роздуми звільнили Прокопа від почуття приреченості. Справді, якщо Мотря не зможе стати його дружиною, немає сенсу п’ятсот років катувати себе самотністю. А раз так, то він мусить подякувати Сільвії за те, що позбавила його муки ревнощів. Це таки вельми важливо, бо Прокопові належало шукати примирення з Геленою.

Якщо бути чесним, то слід визнати: Гелена нічим не завинила. Прокіп піддався на умовляння пана Мірека й цілком свідомо її відштовхнув. Гелені не лишалося нічого іншого, як скоритися батьковій волі. В той час їй, мабуть, було байдуже, як далі складеться життя. Прокіп зробив геть усе для того, щоб її душу скувала байдужість…

На певний час йому потрібна була Сільвія — так, потрібна: вона із цнотливого юнака сформувала мужчину. Бо якби не Сільвія, чи зумів би Прокіп змиритися з тим, що не він був перший у Гелени?..

Коли Прокопові виповнилося тридцять років, його також прийняли в Дійсні Члени Академії наук. Тема його наукової праці — фізична сутність монади. Не лише Галактичної Монади, а всякої — від електронної до Світової. Рівняння Мирона Гриви дозволяли бачити Всесвіт як Єдине Поле. Лі Чунь передав зошити українського вченого, скопійовані в роки його молодості у бібліотеці Сибірської Академії Наук, своєму талановитому учневі — Прокопові. При цьому вчений, що був у літах, почувався так, наче перед ним — сам Грива, що воскрес для завершення своєї моделі Всесвіту. А може, й справді Прокіп ніс у собі якийсь ген, кинутий у віки цим українським філософом?..

Нове зближення поміж Прокопом і Геленою почалося з випадкової зустрічі під кам’яним небом, на межі ферми й лісопарку, куди Гелена

виводила з катакомбів своїх маленьких плеканців. Віднедавна у неї з’явилася пристрасть до педагогіки, і то не шкільного, а саме дошкільного віку.

В Гелені прокинулося щось природне, материнське й повело туди, де вона отримувала найбільше вдячності: в академічні катакомби. Власне, ця пристрасть тільки там і могла бути задоволена, бо ніде-інде в колонії діти не народжувались. Бездітність — то була плата академіків за безсмертя. Ця плата здавалася декому жорстокою. Може, саме тому серед безсмертних було так мало жінок.

…Прокіп і сам не тямив, чому опинився в лісопарку. А може, не наважувався визнати, що жадав побачити Гелену у тому середовищі, де вони колись так легко й невимушено потягнулися одне до одного.

Він стояв за деревами й дивився, як її руки торкаються дитячих голівок, а вуста тим часом вимовляють такі ніжні слова, яких він ніколи не чув од своєї матері. І не тому, що мати його не любила, а тому, що оточення, серед якого вони жили, не спонукало до проявів ніжності. Так воно й зараз: люди в катакомбах суворі, далекі від сентиментальності — бо життя у них суворе.

Щось незвичайне було в Гелені, коли вона виводила малюків на прогулянку. Він не міг у цій ролі уявити Сільвію, та чи й була вона коли-небудь у катакомбах? Може, тільки понад сто років тому — у своєму дитинстві. Дитинство ж Гелени минуло поза катакомбами. Туди, у тісні тунелі, повела її любов до дітей.

Це якось по-новому освітлювало Гелену, вивільняло її образ від тіней минулого, накладених життям у президентському палаці.

До речі, новий Президент чомусь туди не вселявся. Палац, хоч як це дивно, лишався у розпорядженні колишніх наложниць Макарова. Не

було серед них лише Гелени, яка відразу ж після засудження колишнього Президента повернулася в будинок-башту, до батька.

Коли Прокіп нахилився, аби зірвати папороть (це був рух підсвідомий, мимовільний), Гелена помітила його й застигла з напівпіднятою рукою, у якій біліла ромашка. Діти не розуміли, що діється з їхньою вихователькою, шарпали її, вимагаючи уваги, але вона мовби впала в прострацію. Так довго тривати не могло. Та Прокіп і Гелена поки що були не готові до примирення.

Збігло ще, мабуть, понад рік. Ніщо не заважало зближенню поміж Галактичною Вартою і Космічною Академією Наук. Час від часу на екрані Івана Кривошеєва з’являлися голографічні фільми про планету, яка у Прокоповому телескопі з макового зернятка перетворилася на зернину проса. Але її відвідували кораблі Галактичної Варти — привозили документальні відеострічки про грізну своїми вулканами й гігантськими водоспадами, але ніжну й лагідну в долинах повноводих рік, майже безлюдну Лему. Невеликі поселення, що губилися серед лісів, вимагали підтримки з боку синів Галактичної Матері, котрі залишаться в пам’яті майбутніх поколінь, як це було й на Землі, в образі богів або принаймні ангелів.

Якось під час перегляду такого фільму Гелена і Прокіп опинилися поряд. Ефект присутності був разючий: їх то поглинали джунглі, то над головами шуміла зелена непроглядна стеля, то захлюпували своєю піною океанські хвилі. Інколи із гущавини вискакували велетенські тварини, яких глядачі ніколи не бачили навіть на малюнках. Прокіп відчував, як Гелена здригається від страху, йому хотілося взяти її за руку, щоб заспокоїти, але він зусиллям волі гамував це бажання.

Ось глядачі опинилися серед хаток, де жили вельми схожі на них поселенці — мабуть, нащадки катакомбістів астероїда. Прокопові навіть здалося, що молода мати бавила свого синка (десь, мабуть, дволітнього) польською жартівною пісенькою. Він помітив, як це вразило Гелену: її хвилювання, здавалося, поширювало теплі хвилі, що билися об його

серце. Та й сам Прокіп був схвильований, його переслідувало відчуття, що з-за якоїсь дерев’яної хижки ось-ось з’явиться Мотря.

Розумів оманливість цього відчуття, але воно напружило його нерви й стиснуло груди розпеченим обручем. На якийсь мент він навіть перестав відчувати лікоть Гелени.

Раптом над стріхою хижки, під якою матуся бавила хлопчика, з’явився величезний птах — здавалося, він здатний сховати під крилами не одну таку хатину. Гелену затіпало, вона інстинктивно вхопилася пальцями за Прокопову руку.

Птах шугонув донизу, мовби то стріха перетворилася на крила й підібгала під себе молоду матір вкупі з дитиною. А коли хижак знову піднявся понад верхів’я дерев, у його пазурах смикалося й кричало голеньке дитя.

І тут Прокіп поруч себе почув відчайдушний жіночий крик. Спершу йому здалося, що то з екрана кричить нещасна мати. Лише перегодя зрозумів: кричала Гелена. Вона впала головою на його плече, крик її увірвався. А коли Прокіп, обійнявши Гелену за талію, спробував зазирнути їй в обличчя, вона несподівано вислизнула з його рук і сповзла грудьми йому на коліна. Було ясно: Гелена непритомна.

Люди довкола занепокоїлись, увімкнули світло. Підійшов пан Мірек, щось підніс до носа дочки — і Гелена розплющила очі. Зрозумівши, що лежить на Прокопових колінах, рвучко підвелася й, бліда, зніяковіла, пішла до виходу.

Прокіп і Лятошинський, рушивши за Геленою, разом опинилися на ґанку. Світло знову погасло, на екрані завирувало життя молодої планети. Тим часом Прокіп і пан Мірек мовчазно вирішували, кому з них належало наблизитись до Гелени, що сиділа на лаві під помаранчевими

деревами. За хвилю Лятошинський повернувся до зали, а Прокіп схилився до Гелени з єдино можливим у цей момент запитанням:

— Як ви почуваєтесь, пані Гелено?

І отримав єдино можливу для цієї ситуації відповідь:

— Вже гаразд, пане Прокопе. Даремно покинули сеанс. Вертайтеся до зали.

Перехід на "ви" обом здавався неприродним, але вони вважали, що у їхньому становищі це також єдино можлива форма звертання. Прокіп запропонував:

— Якщо дозволите, я проведу вас додому.

Вона промовчала. Відтак підвела на нього наповнені світлом очі, у глибині яких промайнула бентежна думка й одразу ж погасла. Пасмо золотавого волосся сховало половину чола й брову. Крейдяна блідість поволі покидала обличчя.

Гелена струснула сонячним розсипом волосся й, ні слова не кажучи, підвелася з лави. Вони рушили у напрямі ліфта, який з’єднував сад, що колись називався президентським, із фермою, посеред якої височіла споруда, схожа на башту.

***

Невідомо, чи помічали інші, але Прокіп це помічав: Президент Кривошеєв виглядав надміру простуватим. Після Макарова, котрий змушував усю колонію бачити в його особі Бога, такий демократизм викликав нарікання. Та й це не все: у поведінці Кривошеєва з’явилося щось незбагненне.

Вони з Лі Чунем завжди приятелювали, але останнім часом зустрічалися майже щодня. Вино на столі з’являлося не лише задля годиться. І саме це лякало Прокопа.

До подій, котрі радували молодого астронома, належало несподіване посадове підвищення Ендрю: Кривошеєв поселив його в академічному мешканні й видав спецліжко. Свої інженерні обов’язки Президент передав академікові Шарптону, а Ендрю зробив помічником академіка.

В такому рішенні для Прокопа не існувало жодної загадки. Шарптон, безумовно, з неба зірок не хапав, але довго працював помічником Кривошеєва і як технічний виконавець справу знав досконало. На його намагання створити якусь еклектичну релігію, де б він посідав становище верховного жерця, Кривошеєв дивився крізь пальці: Шарптона в цьому напрямі підштовхував Степан Макаров, а він був лишень покірною маріонеткою.

Тут-бо існувала поважна причина для поблажливості: якщо ставитись нетерпимо до вчених, котрі не спромоглися виявити непокору в довгі-предовгі часи Президента-деспо-та, тоді взагалі не залишиться академіків. Та все ж моральна неохайність Шарптона викликала настороженість: адже ж під його опікою опинилася нервова система колонії — її вуха й очі. Ось для чого потрібен був Ендрю.

Але що задумав Кривошеєв? Щоб про це дізнатися, читачеві належить зрозуміти психіку двох найстаріших членів Космічної Академії — Івана Кривошеєва й Лі Чуня. Згадаймо Біблію: в часи, коли на земній кулі розпочиналася нова цивілізація (старі віджили й загинули), Пантократор дарував патріархам по сімсот — вісімсот років життя. Причини, по суті, ті ж самі, що й тут, у Космічній Колонії: на плечі мудреців було покладено зв’язок часів. Та навіть Пантократор не міг зробити земну людину в повному розумінні безсмертною.

Можна подолати старіння людського тіла, але ж старіння душі не дано подолати нікому. Оце, власне, і є відповідь на те, що діялося з новим Президентом. Щодо Лі Чуня, то він уже давно жив за інерцією, на останніх духовних можливостях. Прокіп цього, звичайно, не розумів — гадав, що його шеф таким апатичним був завжди.

Коли Кривошеєв і Лі Чунь сходилися за квартою вина, починалися розмови, які міг втямити хіба що той, хто народився і виріс на далекій Землі. Але таких майже не залишилося в колонії. Старіння душі було тією неминучістю, яка одних виводила з ладу раніше, других пізніше. Дехто просто перестав користуватися спецліжком, інші знаходили ситуацію, котру можна було кваліфікувати як "нещасний випадок". Відбувалося це через тривалі проміжки часу — такі довгі, що попередня смерть "безсмертного" встигала стертися в пам’яті колоністів. До речі, чомусь ніхто не зважувався померти по-бунтарському, з протестом проти колишнього Президента-деспота. Через те відхід земних ветеранів, їхня заміна новими академіками, що народилися вже у космосі, відбувалися майже непомітно.

Саме це й обговорювали зараз Кривошеєв та Лі Чунь.

— Характер справжнього вченого не запрограмований природою на прояв відваги нижчого порядку, — переконано доводив Кривошеєв, який пив менше за Лі Чуня і майже не п’янів.

— Нижчий, вищий… Я цього не визнаю, — розмахував обома руками, наче прагнув злетіти, захмелілий Лі Чунь. — Просто є герої й боягузи.

При цьому на слові "герої" він тицьнув пальцем у груди Кривошеєва, а на слові "боягузи" постукав зігнутим пальцем по власному черепу.

Іван посміхаючись поклав руку на плече огрядному китайцеві:

— О-о! Приклад вельми характерний… Який із мене вчений? Вчений — то є ви, шановний колего. Ваша відвага — це вміння подивитися в обличчя Галактичної Монади. Все інше — суєта суєт. Ваші відкриття…

— Ніяких відкриттів! — незрозуміло чому вдарив кулаком по столу Лі Чунь. — Галактична Монада відкрилася сама. Просто ми проминули ту пилову хмару… Хмару, що ховала від земних людей центр Галактики… Мирон Грива — такого чули?..

— Чув. Від вас…

І раптом Лі Чунь з непослідовністю п’яного заговорив про інше:

— Чому президентський палац пустує? Сільвія та її подруги…

— Які там подруги? Навпаки!

— Все одно… Хіба це будувалося для шльондр?..

— Може, музей там закласти? — не до колеги, а сам до себе звернувся Кривошеєв.

Лі Чунь, похитуючись, почав порпатися в шухляді письмового стола. Нарешті те, що шукав, знайшлося: на столі перед Іваном залискотіли багатовіковою емаллю китайські ордени, якими так пишався великий астрофізик.

— Музей… Починай сьогодні. Н-на, візьми!..

— Пані Лятошинська пропонує перетворити президентський палац на дитячий санаторій.

— Музей!

Кривошеєв зняв окуляри — і його по-риб’ячому загострене обличчя виявилося безпорадним.

— Власне кажучи, там вистачить місця і для музею, і для дитячого санаторію.

Цією фразою підбивши підсумок розмови, Іван вивів Лі Чуня із-за столу й дбайливо, мов нянька дитину, вмостив старого на канапі.

Прокіп із великим смутком споглядав, як поволі тане, мов крига у весняній воді, життя двох близьких йому людей. Пригадував обеліск на Лемі, намагався увірвати гірку неминучість, але щоразу переконувався: це те, що йому не підвладне…

А чи справді колись лабораторію дожене земний посланець? Чи бачив Кривошеєв на Геракловому екрані гранітний обеліск із власним зображенням? Мусив бачити. Та чи це здатне його спинити? Може, якраз навпаки…

ЗЕМЛЯ НЕ ЗАГИНУЛА

Тим часом у будинку-башті, на вершині якої народжувалися дні й ночі, котрі так досконало проектувалися на велетенську кам’яну сферу, двоє закоханих потроху звикали до шлюбного життя. Вони швидко зрозуміли, що будь-які згадки про їхній досвід у природних інтимностях ховають у собі велику вибухову силу, й навчилися спритно обминати цю невдячну тему. Відтак виявилося, що людська воля здатна примусити пам’ять забувати все, що завдає смутку й шкоди. Макаров і Сільвія — то були імена, які ніколи не з’являлися на їхніх вустах.

Гелена, поставивши мольберт біля вікна, малювала пейзаж, що нагадував її попередні етюди. Самоповторення не засмучувало її, як не засмучують вчорашні гімнастичні вправи. На щось більше це малюваннями не претендувало.

— Знаєш, Прокопе, я гадаю, що вона не загинула. Голуба Планета Земля володіє надто великим запасом життєвих сил.

— Не кожна планета, Геленко.

Гелена так швидко перейнялася космічними пристрастями чоловіка, що їм завжди було про що дискутувати. Особливе місце у їхніх дискусіях належало Землі та двом державам, які були сусідками, — Україні й Польщі.

— Мабуть, існують якісь космічні закони… Ну, такі… Такі, що верховодять над життям і смертю планет.

— Безумовно, — погодився Прокіп. — Але як їх розгадати?

— Океан! — вигукнула Гелена. Вона була зодягнена в полум’яно-червону блузку й сині спортивні штанці. На її обличчя й золотаве волосся падав одсвіт з блузки — це робило Гелену живим символом ранку, коли сонце полюбляє все довкола підсвічувати багатьма відтінками червоного кольору. У ці хвилини молодість особливо звабна.

— Океан? — майже механічно перепитав Прокіп, що думав зараз не про філософські категорії, а просто споглядав рідкісну жіночу вроду. — Що ти маєш на увазі?

— Несучи на собі такий величезний Океан, Земля загинути не може.

— Ти хочеш сказати — життя на Землі?

— Так, життя на Землі… Звичайно, планеті треба перепочити від людського насильства над нею. Тим часом Океан і Сонце візьмуться за відновлення рослинного світу… Як ти гадаєш?

— Занепад рослинності — це, власне і є занепад життя. Життєву енергію космосу нагромаджує рослина. Скільки її прийняв рослинний світ, стільки дістається тваринам і людям. І не лише для їжі, але й для дихання. Отже…

Саме на цьому "отже" й сталося те, що змусило їх увірвати дискусію. І хоч це вельми дивно, але новина, принесена паном Міреком, була ніби продовженням дискусії. А проте випадковості тут немає, бо Гелена й Прокіп майже щодня поверталися думками на планету, яка була їхньою Праматір’ю.

Хряснувши дверима, хутко увійшов пан Мірек. Він аж світився від радості, яка його переповнювала. Вічна стриманість, що інколи нагадувала старіння емоцій, несподівано була витіснена ейфоричними сплесками. Лятошинський вигукнув, звертаючись до Гелени:

— Уяви собі: він же поляк! Це неймовірно, але факт: справжній поляк. І так гарно розмовляє по-нашому.

Молоді здивовано перезирнулися.

— Про кого ти? — критично посміхаючись, запитала Гелена.

— Як, хіба ви нічого не чули? Уже вся колонія знає. Ну, ясна… В такий час ваше усамітнення виглядає цілком природно. Але ж ідіть поміж люди. Сталося таке, чого ніхто з нас і уявити не міг.

— Та що ж сталося? — не витерпів Прокіп.

— Галактична Варта привезла людину із Землі. І не просто з Землі, а із самісінької Польщі. Ви чуєте: Польща існує!..

— А Україна? — мимоволі вихопилось у Прокопа, хоч він іще не тямив, що діялося з паном Міреком.

Усвідомити прямий зміст його слів було вельми важко.

— Україна? Вона також існує. Хвиля не докотилася до Європи. У Європі гинули від тайфунів, землетрусів, нечуваних злив. Те ж саме діялося в Америці. А загалом, неможливо вибудувати якусь певну закономірність. За всіма прогнозами, океанська хвиля мала перекотитися через Японію. Але чомусь її обминула. Зате повністю винищила Китай, Індію, майже всю Африку. Загинули мільярди людей. Розумієте? Мільярди!.. По Сибіру океанська хвиля котилася аж до Уральського хребта. Людності на Землі лишилося ие більше, ніж було в часи Римської імперії.

Молоді слухали якось безтямно, не ймучи віри у те, що казав батько. Земля займала багато місця в їхніх міркуваннях, та все ж вона лишалася для них легендою. У голові не вкладалося, яка ж то вона була — та хвиля, котра перекотилася через материк? Не раз читали про цунамі, але те грізне явище не можна й близько порівняти зі страхіттям, про яке розповідав Лятошинський. Він був надто збуджений, непослідовний. Молоді мовчки, не змовляючись, вирішили покинути домівку й на власні очі побачити, що діялося в колонії.

Вибігли на балкон. На усіх стежках і дорогах було людно — катакомбісти виходили зі своїх лабіринтів туди, де за часів Макарова вони мали право з’являтися лише під наглядом уповноважених. Тепер люди почувалися вільно. На межі лісопарку й картопляного поля виник стихійний мітинг. Всі були зодягнені святково, тож ферма раптом зацвіла такими барвами, які яскравіють лише тоді, коли надходить народне свято.

Прокіп і Гелена стояли на п’ятому поверсі — і через те їх самих здивував власний вчинок: переметнувшись через бильця балкона, вони майже одночасно стрибнули у простір і попливли понад фермою, мов птахи.

Звісно, на астероїді це небезпеки не становило, але й звичним також не було. Люди знизу зачаровано дивилися, як молоде подружжя пливе над їхніми головами. Це виглядало захоплююче. Щоб триматися в повітрі, досить було вправно працювати ногами й руками — пливти, як у воді.

А коли Прокіп і Гелена опустилися серед тих, що мітингували, їх привітав Семен — виявилося, це він тут очолював мітинг.

— Новий вид спорту, — з ледь помітною іронією мовив Семен. — Лише для обраних.

Прокіп зрозумів його натяк: мовляв, кому ж іще, окрім вас, дозволено займатися таким розкішним спортом? Про-копа присоромила репліка друга.

Тим часом катакомбісти накинулися на них з розпитами:

— Це правда, що прибув посланець із Землі?

— А він прийде до нас чи тільки до академіків?

— Хто ж його привіз? Хіба це можливо?

— Він залишиться з нами?

На всі ці запитання ні Прокіп, ні Гелена відповісти не могли.

Нарешті Прокіп заговорив так, як воно й годилося:

— Ми поки що нічого не знаємо. Обіцяю: як тільки мені стане відомо більше, ніж вам, обов’язково прийду в катакомби й про усе розповім.

Ця відповідь задовольнила людей. А трохи згодом Гелена та Прокіп підіймалися ліфтом туди, де, власне, й містилася Академія.

***

Він стояв посеред великої круглої зали — широкоплечий, з білявим волоссям, що нависало на велике чоло, з добрим слов’янським обличчям. Він міг бути поляком, білорусом, українцем чи словаком — типові слов’янські риси проступали у ньому з тією щедрістю, з якою каштан виявляє себе каштаном, а пальма — пальмою.

У колонії завжди існували тенденції до асиміляції. Вони стримувалися лише зусиллями наукового персоналу, що усвідомлював: асиміляція перешкодить здійсненню їхньої місії на далекій Лемі Але тут раптом кожен відчув себе англійцем, японцем, французом тощо. І це природно: перед ними стояла людина однієї з національностей, котрі не лише збереглися на Землі, а, як свідчив Ян (так звали землянина), успішно відроджували свою національну культуру.

— Давно було відомо, що Гермес становить небезпеку для земного життя, — продовжував свою розповідь сорокалітній професор Краківського університету" — Як тільки Гермес мав пройти поміж орбітою Землі й Місяця, на нього наводили ракети з водневими бомбами… Так було завжди, бо знали: якщо цей астероїд упаде на Землю…

…Світло погасло, глядачі опинилися в кабіні дирижабля, що висів десь, мабуть, над Тайванем, через який перекочувалася океанська хвиля висотою понад кілометр. Здавалося, ось-ось і сам дирижабль буде збитий вершиною невпинної водяної стіни з півдня. Проте на екрані не було видно, як гинули люди — це можна було лише уявляти…

Далі світло не вмикалося, голос професора Яна супроводжував нищівне вирування океанів на земних материках з тим неприродним

спокоєм, з яким висловлюється історик про трагічні події через кілька людських поколінь.

— І все ж це якось сталося. Чомусь земляни не вберeглися від Гермеса. Не допомогли й ракети, що стояли напоготові. Ніби усі враз опинилися в гіпнотичному сні… Звичайно, ви бачите лише випадкові картини катастрофи, але не могли не помітити, що вражає її, так би мовити, неприродність. Ніби хтось титанічний, стоячи на поверхні Місяця, керував океанськими хвилями, як велетенськими віниками. Вони чомусь потрапляли туди, куди, за всіма природними ознаками, не мали б потрапити. І обминали землі, котрі лежали на їхньому шляху, Я глибоко переконаний: це чинив сам Космос. Всесвіт як Суб’єкт, що володіє над-свідомістю. Він змушений був це робити, бо Земля в тому стані, в якому вона опинилася… Власне, я кажу про стан людського існування… Це було хаотичне нагромадження неймовірної кількості людських організмів. Лише кількості — при якісному занепаді культури фізичної й духовної… То була витрата життєвих ресурсів планети в механічному нарощуванні біомаси за рахунок мільярдів людських істот… Я розумію, це жорстокі судження. Але земна цивілізація потрапила в глухий кут, із якого не існувало гуманного виходу. Людський розум тут був безсилий. Існування земної людини втратило сенс. А нелюдські умови, муки голоду… Щоденне споглядання смерті і водночас народження нових істот… Повірте, масове винищення — то був акт милосердя. Ось чому прийшло те, що мовою пророків визначалося як Кінець Світу… Хто породив життя, той мав право його коригувати. Я так це розумію…

— Вірно розумієте. Це воля Галактичної Монади. Людське життя мусить мати сенс. Інакше воно стає непотрібним.

Всі оглянулися туди, звідки долинули ці слова. Але в напівтемряві важко було впізнати автора не зовсім доречної репліки. Проте Прокіп упізнав — репліка належала Лі Чуню. Молодий астроном зрозумів, що його вчитель знову п’яний. Раніше він не дозволяв собі в такому стані

виходити поміж люди. Прокопові стало боляче, він мимоволі стиснув руку Гелени — і вона його зрозуміла без слів.

Стріла часу линула все далі й далі. Академіки полегшено зітхнули, коли трагічні сторінки земної історії лишилися в минулому. Ян народився років через двісті після здійснення заповітного Апокаліпсису. Він знав лише з університетських лекцій, що земне людство колись доросло до десяти мільярдів (особливо за рахунок регіонів, які так і не змогли прилучитися до західної цивілізації). Перенаселення призвело до страшних наслідків.

Тепер, після глобальної катастрофи, Земля виглядала цілком інакше. Людство відродилося із наукових осередків, які були зосереджені в гірських районах. До того ж трапилося так, що найменше постраждали саме високорозвинені нації.

Екран почав показувати сучасну Землю — і глядачі не могли її впізнати. Вона здавалася зовсім не заселеною планетою. Не було міст, навіть окремих будинків — усюди вирувала зелень лісів, луків, текли повноводні ріки. Лише подекуди можна було помітити прямокутники фермерських угідь.

Та ось об’єктив повів їх у підземні міста. То були комфортабельні мешкання, величні зали, щедро освітлені площі, безконечні метрополітени. Людство жило під землею, звільнивши поверхню планети для творчої роботи Сонця. І Сонце протягом одного століття відродило бразильські й африканські джунглі, сибірську тайгу, українські й канадські степи.

Розвиток термоядерної енергетики дозволив уцілілим людям виготовити машини, які перетворили підземні будівельні роботи на інтелектуальну працю. Із викинутих на поверхню земних порід дизайнери створювали художньо впорядковані краєвиди, рослинність одразу ж поглинала ці штучні гори, роблячи їх природними.

Шосейних доріг майже не існувало, зате безліч екологічно чистих літальних апаратів і яхт дозволяла людям жити серед чарівної природи, не порушуючи навколишньої гармонії. Свобода людська не заважала вільній земній біосфері, що тепер мала змогу жити й розвиватися за своїми власними законами.

На поверхні Землі дихалося легко, вільно. У моторах спалювали водень, який добували із океану традиційним способом електролізу. Видобутий при цьому кисень використовували для збагачення атмосфери.

Повітря, що надходило під землю, також було свіже й чисте. Кожне мешкання мало вихід на поверхню планети, яка раділа із власного квітування. А разом з нею раділи й люди.

Безліч підземних цехів і заводів обслуговували електронні роботи. Люди, навчені гірким досвідом, звикли ставитися до народження нових істот як до творчого акту, в якому завбачено геть-чисто все — генетична спадковість, обумовлена міжнародним правом демографічна норма, індивідуальна й колективна відповідальність за здоров’я людства. Саме в цьому разі (і головно в цьому!) реалізовувалася свобода як усвідомлена необхідність. Колись не позбавлена демагогії, ця старезна формула зрештою набрала природного змісту. Національне й загальнолюдське виступали в єдності, як мікрокосм й макрокосм.

І лишень тоді, коли земляни навчилися підтримувати кількість людських істот на рівні перших століть Христової ери, Міжнародний Форум дозволив кожному, хто не мав змоги продовжити себе в дітях, продовжувати власне життя на цілі століття. Стільки, скільки витримувала людська психіка (стомлювалася тільки вона, а не тіло людське, що дістало змогу оновлюватися безконечно). Ну а на практиці… Хто здатний перевірити вічність?..

Академіки слухали й дивувалися: яким схожим стало земне життя на життя їхньої колонії. Мало хто з них розумів, чому сяє радістю пан Мірек. Причина ж його радісного настрою полягала ось у чому. Колись, іще в молодості, йому вдалося поєднати дві буцімто несумісні науки: біофізику й економію. Лятошинський усвідомив головне: ці науки виростають зі спільних космічних законів. І найперше — із всеосяжного закону збереження й перетворення енергії, котрий неподільно володарює у фотосинтезі.

Гроші ніколи не вимірювали нічого іншого, окрім біологічної енергії, котра здобуває втілення у людській праці. Космічний енергетизм породжує вельми суворі закони капіталу, які часом виглядають жорстокими й несправедливими. Обійти їх неможливо — їх можна пом’якшити, навіть зробити гуманними, але ж не через війни й революції, а через удосконалення людської моралі. Надзвичайна роль у цій справі належить Церкві. Нерозуміння цих простих істин в часи кривавих потрясінь стало причиною занепаду земної цивілізації.

Реалізувати свої відкриття пан Лятошинський міг лишень у доволі обмежених масштабах, а саме: в економічному житті колонії. І треба сказати, що колонія майже ніколи не знала економічної кризи. Щоправда, тут, у фотосинтезі, діяла не сонячна енергія, а термоядерна. Та не це важливо. Суттєвим є те, що в основу економічного життя колонії було поставлено фотосинтез.

І ось нарешті Лятошинський побачив перемогу своїх переконань, хоч вона й не належала йому особисто. Земляни зрозуміли: розквіт їхньої економіки залежить не від надмірної індустріалізації (вона має бути елементарно достатньою), а від розвитку земних джерел фотосинтезу. Саме заради цього земні міста були перенесені під землю, а поверхня планети віддана у розпорядження Сонця й Океану. Невже ж цього не можна було збагнути раніше — задовго до катастрофи?!

Професор Ян прийняв, звісно, запрошення академіка Лятошинського на дружній обід. За столом обговорювали питання, котрі найбідьше хвилювали колоністів.

— Чи не гірко вам усвідомлювати, що свобода земної людини стала такою обмеженою? — запитала Гелена у свого несподіваного земляка. — Правду кажучи, я розчарована тим, що земляни почали жити майже так само, як ми.

— Земної людини давно немає, пані Гелено, — подружньому посміхаючись, відповів професор Ян. — Є Людина Космічна. Вона всюди має дотримуватися Законів Космосу… Адже ж земна куля — такий самий космічний корабель, як і ваша Академія. Мала гора від великої різниться лише розмірами.

— Безумовно! — все ще переживаючи радість, що його відкриття виявилося правдивим, хитнув головою пан Мірек. — Планети втрачають молодість так само, як і люди. У них також виростають зуби мудрості.

Наступного дня Прокіп не знайшов Лі Чуня в обсерваторії. Гадаючи, що він, мабуть, гостює в когось із друзів, молодий академік піднявся в телескопічну башту. Й тут крізь прозорі двері побачив те, що змусило його обличчя пополотніти. Прокіп застиг, не наважуючись відчинити двері — його вразив прикріплений до металевої стіни білий квадрат з написом: "Поховайте на Лемі". Під отим заповітом Прокіп побачив постаті Лі Чуня й Кривошеєва. Лі Чунь припав грудьми до столу, поклавши голову на руки, а Криво’шеєв сидів у кріслі, задерши догори гострякувате обличчя. Обидві постаті були непорушні, наче виліплені з воску. На столі стояла велика порожня пляшка з-під вина. Горішні двері, через які Прокіп виходив у відкритий космос, були відчинені навстіж — отже, академіки були вбиті космічною холоднечею. Вони добровільно вчинили те, що колишній Президент змушував робити силою.

1990 рік, Джерсі Сіті.

notes

1

Вісті з України. — 1991, — № 23. — Трав.

2

Фотель — крісло.

3

Ментальність — духовність.

4

Еманація — випромінювання з Божественного начала всієї різноманітності світу.

5

Фаланстер — тип житла, який Фур’є у своїх утопічних планах проектував для розселення общини.

6

Карафа — те саме, що графин.

7

Детальніше ці космологічні проблеми виклалено в романі "Сила Моносу" (Автор).